Regionální folklor do škol

manuál pro učitele

Alena Schauerová

Magdalena Maňáková

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici

Autorský kolektiv

Raduše Čermáková (ZŠ v Mělníku, ul. J. Seiferta)
Ivana Janoušová (ZŠ a MŠ v Dolní Rožínce)
Magdalena Maňáková (NÚLK ve Strážnici)
Alena Schauerová (Masarykova univerzita v Brně)
Anna Šmardová (Masarykova univerzita v Brně)
Růžena Vincíková (ZŠ v Prachaticích, Vodňanská ul.)
Yvona Voráčová (ZŠ T. G. Masaryka v Krmelíně)

Autoři fotografií

Raduše Čermáková
Ivana Janoušová
Jitka Králová
Ivo Mikyska
Simona Špačková
Yvona Voráčová

Publikace byla vydána v rámci výzkumné činnosti
Národního ústavu lidové kultury v roce 2015

Recenzovali:
Doc. PhDr. Judita Kučerová, Ph.D.
PhDr. Zdeněk Vejvoda, Ph.D.

© Národní ústav lidové kultury ve Strážnici

Obsah

Úvodem (Alena Schauerová, Magdalena Maňáková)

A Teoretická část

A.1 Tradiční lidová kultura a tradice lidové kultury (Magdalena Maňáková) 7
A.2 Význam hodnot tradiční lidové kultury pro výchovu (Alena Schauerová) 12

B Tematické projekty

B.1.1 **Každý se nějak jmenuje** – rodina a rodinné zvykosloví
(Růžena Vinciková, Ivana Janoušová)
Základní didaktické informace 19

B.1.2 Realizace aktivit:
1) Každý se nějak jmenuje aneb Od křtu do dospělosti, 2) Křest,
3) U maminky, 4) Školní léta, 5) Kamarádka moje, 6) Namlouvání,
7) Už jsme svoji, 8) Každý se nějak jmenuje – pracovní list,
9) Módní vlny ve výběru jmen, 10) Prezentace 22

B.1.3 Projektový den: Základní didaktické informace 29
Průběh projektového dne – přehled 30
Realizace projektového dne (aktivity):
1) Každý se nějak jmenuje – motivace, 2) Škádlivky, hry,
3) Jak jsem ke svému jménu přišel – vytvoření knížky,
4) Prezentace knihy, statistiky jmen a příjmení. 31

B.1.4 Podklady pro učitele:
Motivační text – Každý se nějak jmenuje. 33
Křestní jméno a křest. 33
Jak jsem ke svému jménu přišel. Pracovní list 36
Přísloví a citáty 37
Seznam vybraných lidových písní 37
Halí, belí – verše pro malé děti. 38
Škádlivky, říkadla. 41
Každý se nějak jmenuje. Pracovní list 45
Módní vlny ve výběru jmen – statistika 47
Písně – notové zápisy 50
Použitá a doporučená literatura 56

B.2.1 **Řemeslo našich předků: Košíkářství** (Raduše Čermáková)
Základní didaktické informace 57

B.2.2 Realizace aktivit:
1) Řemesla – košíkářství, 2) Košíkářská pohádka, 3) Přísloví,
4) Výroba papírového košíku, 5) Říkadla a písně s košíkářskou tématikou,
6) Jak se vyrábí koš – pracovní postup 59

B.2.3 Projektový den: Košíkářství, Základní didaktické informace 67
Realizace projektu: Exkurze do muzea 68
Výroba proutěného košíku 68
Závěr projektu. 68

B.2.4 Podklady pro učitele: . . . 68
Košíkářství – historie . . . 70
Košíkářská pohádka . . . 71
O vrbové pomlázce – pohádka. . . . 73
Říkadla o proutí a koších . . . 74
Písně: Šla Nanynka . . . 75
Šla má milá do Klomína . . . 76
Obrazový materiál – košíkářství . . . 77
Jednoduchý popis pracovního postupu . . . 78
Pracovní list – Košíkářské řemeslo . . . 79
Košíček – šablona . . . 81
Použitá a doporučená literatura . . . 82

B.3–6 Jarní výroční obyčeje (Yvona Voráčová)

B.3.1 **Hu, hu, hu, jaro už je tu**
Základní didaktické informace . . . 84

B.3.2 Realizace aktivit:
1) Taneční hra Na sluníčko, 2) Taneční hra Zlatá brána, 3) Ptáčku, jak zpíváš?,
4) Ptáčku, zazpívej!, 5) Nakresli si ptáčka, 6) Ptačí sněm, 7) Letecký den,
8) Píseň a tanec Kukačka, 9) Velikonoční slepička. . . . 86

B.3.3 Podklady pro učitele: . . . 91
Kaj, kukačko . . . 92
Hřej, sluníčko . . . 93
Šablona slepičky . . . .viz přebal

B.4.1 **Pašijový kalendář** . . . 94

B.4.2 Realizace aktivit:
1) Pašijový týden, 2) Pašijový kalendář, 3) Škaredá středa, 4) Hra na Jidáše,
5) Kdo je Jidáš, 6) Vítám tě, vodičko čistá, 7) Holka modrooka – tanec,
8) Návrat zvonů, 9) Mazanec, 10) Kdes klíče dala? . . . 97

B.4.3 Podklady pro učitele: . . . 102
Holka modrooka – píseň a tanec . . . 103
Smrtná neděla. . . . 104
Použitá literatura . . . 104

B.5.1 **Kalamajka, dávaj vajka**
Základní didaktické informace . . . 105

B.5.2 Realizace aktivit:
1) Pomlázka – práce s textem, 2) Hra Hledání milého, 3) Nápisy a koleda,
4) Zdobení vajíček a pletení pomlázky, 5) Honička s pomlázkou a obdarování,
6) Píseň Roztrhana chalupa, 7) Hry s vajíčky. . . . 108

B.5.3 Podklady pro učitele: . . . 113
Motivy na kraslice . . . 114
Nápisy na kraslice . . . 115
Svazování prutů . . . 116
Roztrhana chalupa . . . 117
Použitá literatura . . . 118

B.6.1 Projektový den: **Něsem, něsem Mařenu!**
Základní didaktické informace 119

B.6.2 Jarní pošta 122
Dopis pro 1. ročník 122
Dopis pro 2. ročník 122
Dopis pro 3. ročník 122
Dopis pro 4. ročník 122
Dopis pro 5. ročník. 123
Dopis pro ředitele školy 124

B.6.3 Podklady pro učitele: 124
Had leze z ďúry 126
Volky 127
Postní neděle – názvy 128
Něsemy Majiček 129

C Jak si hráli naši rodiče a prarodiče, když byli malí

C.1 Hry našich předků (Růžena Vinciková) 131

C.2 O hře (Anna Šmardová) 139

D Přílohy

D.1 Roční plány (ukázky) 143
Plán práce 5. ročníku v Krmelíně (Yvona Voráčová) 143
Plán práce 2. a 3. ročníku MŠ a ZŠ v Dolní Rožínce (Ivana Janoušová) 146

D.2 Výzva 150

Ediční poznámky 151

Úvodem

V současnosti není samozřejmé, aby učitelé na základních školách přibližovali dětem regionální historii a kulturu také prostřednictvím místního folkloru. A přece se tak děje a nejen v krajích, kde autentická lidová kultura je dosud nezbytnou součástí života obce, někdy i rodiny a ovšem rovněž školy. Právě takovéto činnosti se záměrně věnují učitelé při realizaci projektu **Tady jsme doma – Regionální folklor do školy.**

Během již sedmi let existence projektu vzniklo ve školách mnoho dobrých nápadů a konkrétních řešení v podobě učebních programů, zajímavých projektů pro děti, netradičních vyučovacích hodin. Bylo poučné sledovat při jejich uskutečňování radostné zaujetí dětí i učitelů, dokonce i rodičů a prarodičů. O dobrou práci učitelů, přinášející dětem poznatky a bohaté zážitky, se chce kniha, s vámi čtenáři, podělit.

Podrobné didaktické zpracování čtyř zvolených témat (z jarního zvykosloví, z rodinného zvykosloví, tj. o cestě k poznání, kdo jsem, povídání o řemesle a povídání o hře s návody na hru) přináší informace a návrhy dětských aktivit tak, aby se knížka mohla stát inspirací či návodem učitelům, kteří by také rádi dětem přiblížili jejich domov prostřednictvím tradiční lidové kultury a našli novou cestu za poznáním významné části našeho kulturního dědictví.

Alena Schauerová, Magdalena Maňáková

A Teoretická část

A.1 Tradiční lidová kultura a tradice lidové kultury

Tradice, tradiční lidová kultura, duchovní kultura, folklor… Pojmy na první pohled jednoduché a jednoznačné. Alespoň tak by se to mohlo zdát podle četnosti jejich použití v soudobé žurnalistice či běžné mluvě. Vymezením těchto pojmů se ale milovníci lidové kultury a také její odborní znalci (etnografové a etnologové) zabývají již celé generace.

Dlouhodobé a nepřerušené předávání všeho, co zná lid jistého společenství či sociálního prostředí je označováno jako **tradice**. Ty jsou pak jistým kulturním a morálním měřítkem, které je obecně považováno za správné, ale nikoliv za závazné.[1] Právě díky této variabilitě záleží a záleželo vždy na konkrétních nositelích, zda tradiční prvek svým životním postojem přijmou, předají dál, předají jej v nezměněné podobě, změní jej nebo jej nechají projít cenzurou vlastního chování např. podle společenských zvyklostí určité doby.

Lidová kultura bývá nejčastěji definována jako kultura venkovského lidu, jako každodenní a nejběžnější forma chování každého člověka, jako mantinely vymezující způsoby chování a míru vzdělání daného národa. Členěna bývá na dvě skupiny – hmotnou a nehmotnou kulturu. **Hmotná kultura** v sobě zahrnuje vše materiální obklopující člověka – způsob obživy, stravu, stavitelství, oděv, dopravu, řemeslo i výtvarný projev. Jako nehmotnou či **duchovní kulturu** označujeme hudbu, tanec, obyčeje a obřady, lidovou víru i lidové divadlo.

Selektivně ohraničeným pojmem v oblasti duchovní kultury je **folklor,** užívaný pro vše, co zná, ví a umí lid. Takto jej poprvé použil v roce 1846 W. I. Thoms (folk – lid, lore – vědomosti). Od té doby ale prošlo označení mnoha významovými změnami a různými vysvětleními. Neměnné zůstává, že v sobě slovo folklor vždy zahrnuje vybrané jevy z již zmíněné duchovní kultury. Podle L. Tyllnera jde o „*osobité, formálně a obsahově vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury těsně spojené se způsobem života, tradicemi a myšlením venkovského zemědělského obyvatelstva, nižších vrstev městského lidu nebo různých profesně, sociálně, věkově či způsobem života stmelených skupin obyvatelstva.*“[2] Určujícími prvky folkloru jsou kolektivnost v jistém regionálním až nadnárodním společenství a vliv tohoto kolektivu na folklorní jev, doprovázený mnohdy jeho cenzurou. Jev je často složen z mnoha různých vrstev, které jsou proměňovány neustálým vývojem, ale s plynulým kontinuálním posunem. Ústní šíření jevu velmi výrazně utváří konkrétní nositel (zpěvák, tanečník, muzikant, vypravěč), jeho paměť, výrazové prostředky, mimické variace, gestikulace, tělesná zdatnost, schopnost reagovat na publikum, improvizační umění apod.

Počátky zájmu o tradiční lidovou kulturu se dají časově zařadit do počátku 19. století, kdy romantičtí básníci objevili v kultuře prostého venkovského lidu poslední zbytky kultury nezkažené moderním vývojem. Prvními významnými **sběry** lidových písní a hudebních záznamů je Guberniální sbírka se záznamy z celé monarchie z roku 1819. V polovině století začíná i cílené sbírání lidové slovesnosti, které u nás započali B. Němcová a K. J. Erben.[3] Přelomem

1 Brouček, S. – Jeřábek, R. (red.): Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 3. svazek. Mladá fronta, Praha 2007, str. 1065.

2 Tyllner, L.: Tradiční hudba. Hledání kořenů. Etnologický ústav Akademie věd ČR, Praha 2010, str. 80.

3 Němcová, B.: Národní báchorky a pověsti, 1845 – 1847. Erben, K. J.: Prostonárodní české písně a říkadla, 1864.

ve sběratelství byly ovšem až písňové sbírky kněze F. Sušila[4], obsahující již melodie s kompletními texty, velmi ceněné doplňující informace k písni, místo výskytu a také výsledné třídění písní dle tématu. Kolem roku 1869 se systematickými sběry a postupy sbírání zabýval literární a řečnický spolek Slavia.

Cílené sběry hmotné i nehmotné lidové kultury byly prováděny hlavně k připravované **Národopisné výstavě československé**. Tyto regionální sběry a jejich následné výstavky podnítily zájem o tradice u velkého množství sběratelů z řad kněží, učitelů, kronikářů ale i umělců a vzdělanců. Výsledkem bylo obnovení zájmu, zpracování mnoha uměleckých děl s lidovou tematikou a zaznamenání hmotných i duchovních jevů nezměřitelné hodnoty. Jejich výběr byl prezentován širokému publiku v Praze roku 1895 a dodnes je tato výstava považována za přelom v lidové kultuře a bádání o ní. Sběry a prezentace jejich výsledků ovlivnily také vznik nových spolků, muzeí či vytištění sesbíraných materiálů. Dodnes tvoří tyto sběry základní kameny mnoha muzejních sbírek. Významným sběratelem období příprav a realizace Národopisné výstavy československé byl dialektolog F. Bartoš[5]. Písně do jeho třetí a nejvýznamnější sbírky upravil hudební skladatel a také sběratel L. Janáček. K zásadním sbírkám lidového tance tohoto období řadíme sbírky J. Vycpálka (České tance, 1892–1893) a Č. Holase (České národní písně a tance, 1908–1910).

Po 2. světové válce lze zmínit např. známý a dodnes velmi rozšířený Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách od K. Plicky, F. Volfa a K. Svolinského (1947 – 1960). Sběry tanců a písní samozřejmě pokračovaly po celé 20. století až do naší současnosti. Liší se od sebe v mnohém – způsobem svého zpracování, detailností, šíři záběru, doplňujícími informacemi apod., ale všechny se pokouší zobrazit alespoň část již mizejícího světa lidové kultury.[6]

Již od počátků zájmu o lidovou kulturu se začínají objevovat stesky nad její degradací a postupným definitivním zánikem. Přitom samotný **vývoj kultury**, vznik a zánik jednotlivých jevů i zásadní či naopak nicotné změny, to vše jsou základní faktory formující lidovou kulturu. Stejně tak se na ní podíleli i osobnosti posunující ji jiným směrem, jejich odlišné pohledy na věc nebo naopak prvky pomáhající vývoji stagnovat v jisté pozici. V žádné době se totiž nedá říci, že to byla ta pravá a jediná lidová kultura. Vždy to bylo jen zachycení jedné její vývojové fáze, která se zdála pro jednu generaci tou ryzí, jedné se jevila jako zastaralá a jedné třeba jako příliš inovativní.

Pro jevy tradiční kultury uměle umístěné do nového prostředí, jejich současné obnovení, upravené použití v souborech, na festivalech či ve školní výuce se vžilo označení **folklorismus**. Jeho určujícím rysem je uvědomění si hodnoty daného prvku lidové kultury a jeho záměrné uchovávání a obnova.

Každý jev tradiční lidové kultury je významně ovlivněn svým původem, na který je nutné brát zřetel při jeho interpretaci. Jeho **strukturu a charakter** utvářelo už prostředí, ze kterého pocházel. Odlišné jsou prvky kultury pocházející z regionu horského, kde byly ztížené životní podmínky, neúrodná půda, malý rozvoj zemědělství, ale více typických řemesel, nedostatek finančních prostředků k obchodu, málo sociálních kontaktů mimo úzké území. Naopak nížinný charakter se projevil v rozvoji zemědělství (setí jiných plodin, větší výnosnost),v množství společenských a obchodních styků či ve vyšší majetnosti obyvatel (bohatší kroje, zdobnost).

---

4 Jeho nejrozsáhlejší písňovou sbírkou jsou Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými z let 1853 až 1859.

5 Bartoš, F.: Národní písně moravské v nově nasbírané, 1899–1901.

6 Seznam použitých sbírek naleznete přímo u zpracování jednotlivých témat naší publikace. Podrobný soupis sběratelů a sbírek lze najít např. ve slovníku Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 2007, str. 885–888.

Nezbytný je i pohled na vzdálenost velkých měst či obchodních center, obchodní trasy mezi městy a krajinami apod. Z toho všeho lze do jisté míry odvodit původ vzniku tradičního řemesla regionu, charakteru lidového oděvu, ovlivnění hudby apod.

Etnografický obraz všech národopisných oblastí Čech, Moravy a Slezska je velmi spletitým problémem. Základní definicí národopisné oblasti je její vymezení, co by geograficky ohraničeného území s jistými společnými rysy lidové kultury (nejčastěji je uváděna osobní příslušnost obyvatel k regionu, jednota dialektu, oděvu a hudby). Odlišnosti jednotlivých oblastí mohou být ale velmi jemné a nejednoznačné, a proto nelze u některých regionů vymezit přesně jeho hranice. Obyvatelstvo regionu je většinou příslušníky jednoho etnika. Často ale docházelo k osídlování oblastí jiným etnikem, které zdomácnělo a prvky jeho kultury asimilovaly nebo byly naopak převzaty do majoritní kultury. Problematice národopisných oblastí na území Čech[7] se věnovali J. Vařeka a E. Maur; etnografickým a etnickým obrazem Moravy[8] a Slezka se zabýval R. Jeřábek.[9]

Fašanková obchůzka na Horňácku. 70. léta 20. stol. (Foto archiv NÚLK ve Strážnici.)

7 Nejvýraznějšími národopisnými oblastmi Čech jsou Chebsko, Plzeňsko, Chodsko, Doudlebsko, Blata, Kozácko, České Horácko a Podkrkonoší.

8 Národopisnými regiony Moravy jsou Moravské Horácko a Podhorácko, Slovácko, Valašsko, Luhačovické Zálesí, Haná, Lašsko, Kravařsko a Hřebečsko. Mnohé z nich se dále dělí na několik menších subregionů.

9 Prof. PhDr. Richard Jeřábek, DrSc. (1931–2006), etnolog, pedagog, vedoucí katedry Ústavu evropské etnologie na Masarykově univerzitě v Brně.

Pro fungování lidské společnosti jsou velmi důležité i rituály provázející celý lidský život. Dají se rozdělit podle jejich závaznosti v kolektivu na **obřad, obyčej a zvyk**. Obřadem rozumíme závazný rituál zajišťující pomoc při iracionálních úkonech (zabezpečení budoucího života, úrody apod.). Když s vývojem společnosti zanikla prvotní magická funkce obřadu, změnil se daný úkon v obyčej. Ten je stejně obecně zachovávaný, ale už bez nádechu nezbytnosti. Z původních obřadů je tak dochována pouze forma, ale již naplněná jiným obsahem. Obyčeje mohou mít charakter výroční (dle kalendářního cyklu jako jarní, letní, zimní) a jsou také úzce svázány se svátky křesťanského liturgického roku. Rodinné obřady a obyčeje jsou určovány lidským životem a jeho jednotlivými fázemi a mezníky. Zvyky jsou pouhými ustálenými činnostmi jednotlivce či společenství.

O jednom jednotlivém jevu tradiční lidové kultury lze ale bez zmínky o některém jiném, mluvit jenom velmi těžce. Jsou totiž mezi sebou velmi úzce propojeny, a proto je nutné pohlížet na každý takový **projev z více úhlů**. Například u výuky lidové písně je nutné ji zasadit do příležitosti, o které píseň vypráví a ke které se vztahuje či vztahovala v minulosti (píseň k práci proti písni svatební), kde se zpívala (v kostele či ve stodole), způsob hudebního doprovodu (bez muziky = a capella nebo v doprovodu instrumentálního souboru), zpěvák, který ji mohl zpívat (mladý voják nebo stařec), propojení písně s tancem (zpívá se v jiném rytmu k tanci a jiném při dojemné baladě) apod. Podobně je nutné dbát na dnešní zařazování tradičního prvku do jednoho celku s lidovou písní, slovesností atd. (pásma, choreografie, scénky…). Například tradiční píseň zpívaná o masopustu by neměla být užita při ztvárnění svatebního obřadu nebo milostná dívčí píseň by neměla znít z úst malého chlapce. Podle Z. Jelínkové[10] má být vždy dodržována jednotu místa, času a prostoru.

Zásadním znakem lidové kultury je její **ústní (orální) předávání, a fixování paměti**. Již od počátku lidstva, kdy lidé neuměli číst a psát, se tyto životní způsoby tradovaly ústně ze starší generace na mladší. Teprve s rozšířením písma mezi nejprostší lid byla tato moudra zaznamenávána. Staří písmáci zapisovali události komunity, výteční zpěváci svůj repertoár nebo třeba váleční veteráni vzpomínky na prožité války. Tradice byly ale dál šířeny ústním sdělováním. V době počátku zájmu o lidovou kulturu nedocházelo k tomu, že by se jevy šířily jen písemným zápisem. Písemná fixace byla spíše něčím výjimečným, co je dnes pro odborníky i laiky zdrojem informací. Teprve v posledních desetiletích dochází k tomu, že mnohé zaniklé prvky kultury jsou obnovovány zprostředkovaně pouze z písemných či obrazových záznamů (rekonstrukce lidových krojů dle obrazu, hudební úpravy podle starých hudebníků apod.). Velký vliv na předávání současné lidové kultury je právem přisuzován i médiím (např. slovácké písničky Jožky Černého nebo i choreografie lidových tanců umístěné na webových stránkách).

Zjevným rysem lidové kultury jako celku je hlavně jeho vázanost na spontánní předávání v rámci jistého kolektivu po několik generací. Toto zakořenění v tradici, v sepětí minulosti se současností přes generace lidského pokolení, je pro lidovou kulturu nosné a mělo by vyústit v pozitivní pochopení jeho odkazu, jako nezbytné součásti našeho kulturního dědictví.

10 Zdenka Jelínková (1920–2005), pedagožka, sběratelka lidových tanců,organizátorka a autorka pořadů.

Seznam použité literatury

Brouček, S. – Jeřábek, R. (red.): Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Mladá fronta, Praha 2007.

Frolec, V.: Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě. Vyšehrad, Praha 1984.

Československá vlastivěda. Díl III. Lidová kultura. Orbis, Praha 1968.

Jančář, J. a kol.: Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 10. ÚLK, Strážnice 2000.

Jančář, J.(ed.): Lidová kultura v kulturním vývoji České republiky. Úvahy o jejím studiu a využívání. ÚLK, Strážnice 2002.

Motlová, M.: Český rok od jara do zimy. Fortuna Libri, Praha 2010.

Pavlicová, M. – Uhlíková, L.: Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku. ÚLK, Strážnice 1997.

Šimša, M.: Nositelé tradice lidových řemesel I. NÚLK, Strážnice 2007.

Tyllner, L. – Uherek, Z. (ed.): Kultura – společnost – tradice. I. Soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2005.

Tyllner, L.: Tradiční hudba. Hledání kořenů. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2010.

Václavek, B.: Písemnictví a lidová tradice. Obraz jejich vztahů v české písni lidové a zlidovělé. Svoboda, Praha 1947.

Václavík, A.: Výroční obyčeje a lidové umění. ČSAV, Praha 1959.

Vondrušková, A.: Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách. ÚLK, Strážnice 2001.

Zíbrt, Č.: Veselé chvíle v životě lidu českého. Vyšehrad, Praha 2006.

A.2 Význam hodnot tradiční lidové kultury pro výchovu

Úvod

Proč se zabývat významem hodnot kultury ve výchově a pro výchovu? Není to zbytečné? Vždyť výchova vždy směřuje k hodnotám. Vést děti a dospívající k nim je podstatou výchovy. Navíc kulturní hodnoty mají v tomto procesu specifické místo – do konkrétní kultury se rodíme, obklopuje nás a zásadně ovlivňuje. Uváděné téma se však jmenovitě vztahuje k tradiční lidové kultuře, tedy jen k určité části kultury a ta má specifické rysy, specifické místo ve společnosti i specifický význam pro výchovu.

Pohlédneme-li sto a více let zpět, zjistíme, že tradiční lidová kultura i její hodnoty byly a jsou v naší společnosti někdy vyzdvihovány, jindy přehlíženy. Buďto jsou v centru zájmu, a proto ochraňovány i systematicky předávány mladé generaci, naopak v jiné době jsou vystaveny mnohostrannému nezájmu. Děje se tak přesto, že tradiční lidová kultura je důležitou a samozřejmou částí našeho kulturního dědictví. Obojí postoj, byť s menším zpožděním za atmosférou ve společnosti, určuje místo, případně funkci tradiční lidové kultury v učebním programu naší základní školy, tedy v prostoru základní institucionální výchovy.

Pokud byla tradiční lidová kultura živou součástí každodenního života, byla i přirozenou součástí výchovy (enkulturace), a to v rodině i v obci. Předávání sdílené kultury mladší generaci bylo samozřejmé i životně důležité. Lokální a regionální kultura spojovala generace, byla pojítkem lidí navzájem, dorůstajícího jedince začleňovala do společnosti. Dnes už tomu tak většinou není a předávání i uchovávání místní a regionální kultury je především úkolem institucionální výchovy. V této oblasti se však setkáváme s rozkolísaným postojem k problému. Na jedné straně stojí výsledky výzkumů[11], které ukázaly, že naše současná škola není, až na nepatrné výjimky, místem, kde si děti folklor své země, svého kraje, své obce cílevědomě osvojují, kde se učí najít k němu pozitivní a odpovědný vztah. Zeptáme-li se však učitelů, kteří již dávno sdílejí s žáky folklorní tradice svého kraje, co takový kontakt přináší dětem, zpravidla se otázce nejprve podiví. Důvody se jim zdají natolik samozřejmé, že necítí potřebu je zvláště jmenovat. Ale trváme-li na odpovědi, zahrnou nás jasnými fakty: především, že se chtějí s dětmi podělit o to, co i jim samotným přináší radost a pak, že folklor děti obohacuje v mnoha směrech, že při jeho osvojování jsou úspěšní i ti, kteří v ostatním vyučování podobné uplatnění nenacházejí. Ve výčtu nechybí, že se tak děti přirozeným způsobem dovídají více o životě předků, že se rozvíjí jejich cit pro lidský osud i pro místo, v němž žijí. A konečně se shodují, že žánrové bohatství folkloru umožňuje dětem osvojit si i dávno zapomenuté dovednosti předků. Z výpovědí je zřejmé, že užití tradiční lidové kultury ve výchově a ve vyučování není v jejich práci nahodilé, ale že je chápou jako pedagogicky smysluplné. Podobný postoj bychom našli v krajích s dosud živým, autentickým folklorem, kde učitelé dokonce vytvářejí lokální učebnice vlastivědy se záměrným a dosti podrobným začleněním informací o místních tradicích lidové kultury.[12]

Je tedy zřejmé, že na jedné straně mluví fakta přesvědčivě pro uplatnění tradiční lidové kultury ve škole, na druhé straně však jako by existovalo vakuum, či bariéra, která tyto tradice z obsahu základního učiva vytěsňuje. Proto chceme věnovat pozornost právě tradicím lidové kultury ve výchově, zejména pak ve škole.

---

11 Schauerová, A.: Dítě a folklor. In: Dítě a umění. Význam vybraných uměleckých aktivit pro utváření osobnosti dítěte ve věku povinné školní docházky. Výsledky aplikovaného výzkumu. NIPOS ARTAMA, Praha 2007, str. 67–78.

12 Viz např. pracovní sešit k učebnici Vlastivědy, vytvořili učitelé ZŠ Lipov.

Z historie

Že folklor dětem prospívá, a je tedy dobrým pomocníkem při výchově i těch nejmenších, upozornil již J. A. Komenský. Všímal si ukolébavek, jimiž maminky uspávaly děti, i rytmu říkadel, který se dětem líbí a učí se s ním nejen mluvit. Záměrným výchovným prostředkem se však folklor stal teprve v polovině 19. stol., kdy byl předmětem zájmu sběratelů. Učitelé, kteří se na sběru významně podíleli, si uvědomovali, že folklor, zvláště dětský, rozvíjí smysly, rozum i cit (Š. Bačkora), že rozvíjí dětskou tvořivost (např. B. Hakl). Po úspěchu Národopisné výstavy, která se uskutečnila v Praze r. 1895 a na níž byl také oddíl věnovaný škole i dětem, se v odborných časopisech – národopisných i pedagogických – apelovalo na zařazení folkloru do učební látky. Autoři článků pro to uváděli dva důvody: aby se tak stalo jednak ve prospěch dětí, ale rovněž ve prospěch folkloru, tj. prostřednictvím mladé generace usilovat o jeho zachování. Na přelomu 19. a 20. stol. se tradiční lidová kultura stala součástí učebnic (zejména čítanek) i učebních osnov. Přitom pojem lidová kultura se chápal jako synonymum pojmu národní kultura.[13] „Tehdejší sběratelé a badatelé věřili, že ve folkloru básní celý národ, že se v něm projevuje a ozývá *národní duch*." (Sirovátka 2002, s. 15) Důraz na roli folkloru pro výchovu i jeho vlastenecký rys byl součástí školního vyučování během celého meziválečného období a dokonce s nástupem fašismu i ohrožením země nabyl na intenzitě.[14]

Po válce, ale zejména po roce 1948, se folklor stal jakýmsi „vývěsním štítem" státní politiky, a byl proto prosazován do zájmové činnosti i do školy. Folklor byl prezentován jako umění lidu, ale pojem lid dostal nový obsah, tj. byl zúžen na tzv. „pracující lid", a tedy i zkreslen.[15] Vázanost lidové kultury na křesťanství byla z obsahu tradiční lidové kultury nekompromisně vyřazena. Vlastenecký význam byl zcela eliminován, případně byl zdůrazněn význam internacionální (ve shodě s pojmem pracující lid) současně se snahou totalitního režimu o „zestejnění" všeho a všech. Těmito ideologickými zásahy byl potlačen i hlavní rys tradiční lidové kultury, totiž její regionální a lokální charakter. Zatímco v zájmové činnosti se postupně dík péči etnografů vrátila pozornost k lokální a regionální lidové kultuře, ve škole se tak nestalo.

Toto ideologické zneužití tradic lidové kultury vedlo po roce 1989 k odvrácení společnosti jako celku od folkloru. Nestalo se tak ale v zájmové činnosti, ačkoliv nastal nebývalý nárůst nejrůznějších spolků a pěstovaných volnočasových aktivit. V mnoha obcích se rozproudil život a s ním jako houby po dešti se obnovovaly původní tradiční slavnosti, včetně tradic lidové kultury, často spojované s obyčejovými tradicemi. Prohloubil se tím lokální a regionální význam tradic lidové kultury. Uvedené pozitivní změny však nenastaly ve škole. S novými učebními osnovami i novými učebnicemi byl místní folklor i místní tradice lidové kultury vytěsněny, ale s otevřením se světu pronikl do školy folklor nejrůznějších vzdálených i exotických zemí. I to ve svých důsledcích vedlo ve škole k potlačení našich tradic lidové kultury. Pokud zůstaly obsaženy např. v učebnicích, pak pouze jako prostředek k výuce čtení, výslovnosti apod.[16] Přelom tisíciletí přinesl do škol tzv. Rámcové vzdělávací programy a s nimi i hledání nových metod a vyučovacích předmětů i jejich vzájemné propojování. V některých krajích začaly záměrně vznikat regionální učebnice vlastivědy (viz výše), které cíleně přinášejí i poučení o místních tradicích lidové kultury. Celkový stav však směrem k místním a regionálním tradicím tak pozitivní není, mimo jiné proto, že učitelům v tomto směru chybí znalosti i dovednosti.

---

13 Např. lidové písně se tehdy zásadně nazývaly národní písně, podobně lidovým tancům se říkalo národní tance.

14 Schauerová, A.: Folklor ve škole v meziválečném Československu. In: Folia ethnographica 42, str. 185–192.

15 Diskuse o vymezení pojmu lid se vedly již v období meziválečném. B. Václavek chápal pod tímto pojmem všechny vrstvy od vesničanů po měšťany, včetně dělnictva, jak uvádí v knize O lidové písni a slovesnosti.

16 Viz: Schauerová, A.: Problematika prezentace tradiční kultury ve školní praxi. In: Blahůšek, J. (ed.): Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury. NÚLK, Strážnice 2006.

Oblasti hodnot

Chceme-li zdůraznit hodnoty tradiční lidové kultury a jejich uplatnění ve výchově, pak tím současně zdůrazňujeme, že tradiční lidová kultura má hodnotu sama o sobě a jako součást kulturního dědictví zasluhuje péči a ochranu.[17] Současně poukazem na význam těchto hodnot pro výchovu chceme zdůraznit, že nejde o staromilství, ale o aktuální princip, totiž, že by se tradiční lidová kultura měla pro své hodnoty stát nepominutelným učivem, tj. měla by být součástí vzdělávacího základu. Oba požadavky tak jasně směřují ve prospěch dětí i ve prospěch tradic lidové kultury.

Opakovaně jsme uvedli (viz výše), že příznačným rysem tradiční lidové kultury je její **regionální a lokální charakter**. Jedince, ať je to dítě nebo dospělý, váže s místem, které dobře zná, které je mu blízké, které spojuje s vědomím domova, a tedy s pozitivními pocity. Pozitivní vliv potvrzuje také M. Richelle, který na konci 90. let 20. století při psychologickém zkoumání kulturní identity zjistil, že člověk je ve své kultuře šťastnější. Taková kultura sehrává pro dítě podobnou roli jako rodina – je pro něj srozumitelná, protože mu nabízí důvěrně známé věci i prostor. S jejím dalším poznáváním a osvojováním se prohlubuje vztah dítěte k místu, kde žije, roste i jeho odpovědnost k němu.[18] A rodinu, tj. „svoje lidi“, dítě potřebuje pro vlastní optimální rozvoj (Matějček 1994). Ke známým lidem postupně přidává i známé okolí. Nejprve jen nejbližší, to, kam dosáhne jeho zrak. S pohybem se svět dítěte zvětšuje. Obrazně řečeno od maminky za humna. Tento svět, kterému říkáme domov (tj. rodina i kultura obce, v níž žije), naplňuje potřebu dítěte, ale i dospělého někam patřit. Pro dítě znamená i jednu z cest k uspokojení potřeby bezpečí.

Vedeme-li dítě k poznání a sdílení kultury, je cesta od regionální a lokální kultury, tedy od známého a blízkého cestou optimální. Vždyť již od dob J. A. Komenského patří k uznávaným didaktickým zásadám jít vždy od známého k neznámému, od blízkého k vzdálenému.

Samozřejmě regionální kultura není tvořena jen tradiční lidovou kulturou, ale právě ta má pro nedospělého zvláštní přitažlivost, neboť nemusí být jen jejím pasivním příjemcem – posluchačem, divákem, ale poznává ji i vlastní interpretací a to od nejútlejšího věku. Ta část folkloru, které říkáme dětský folklor, je vnitřně pomyslně členěná podle věku dítěte. Byla totiž vytvářena jednak dospělými pro děti a obsahovala písně i říkadla, kterými maminka konejšila nejmenší, obsahuje ale i útvary, které si tvořily děti pro sebe. Takové hry, říkadla i jednoduchý nápěv vždy odpovídaly věku tvůrců a interpretů současně. Mohli bychom říci, že dětský folklor „rostl s dětmi“ a plynule přešel k folkloru dospělých. Tento rys tradiční lidové kultury nabízí učiteli pro výchovu a vyučování nespočet možností a využití. Výchova ve shodě s tradicemi lidové kultury a jejich lokálním a regionálním charakterem směruje dítě k přijetí hodnot, které jsou pro jeho život zásadní: podílí se na utváření jeho identity, prohlubuje jeho vztah k místu, kde žije.

Mnohost žánrů patří k dalším hodnotovým charakteristikám folkloru. Rozumíme tím, poněkud nepřesně, nejen rozličné žánry, ale i různé druhy kultury a rozmanité formy. Tradiční lidová kultura totiž zahrnuje oblast duchovní, sociální i materiální kultury. Přitom duchovní kultura, tj. folklor v úzkém slova smyslu, obsahuje slovesnost, projevy hudební, taneční i dramatické. A každý z těchto druhů se ve folkloru prezentuje celou škálou žánrů: slovesnost zahrnuje různé útvary od dětských říkadel, hádanek, posměšků k lyrice a epice písňové až k útvarům prozaickým, které se obracejí k dětem i k dospělým. Také dramatické útvary i prvky jsou

17 Podrobně o tom: Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury. Schváleno 25. zasedáním Generální konference UNESCO. Otištěno v Národopisné revue 1992,č. 1, str. 3–7.

18 Schauerová, A.: Jak děti vnímají domov. Obavy a naděje – zpráva z výzkumu. In: Společenství dětí a kultura. ÚLK, Strážnice 1997, str. 11–14.

Lucky. Školní adventní obchůzka. ZŠ Dolní Rožínka 2013.

obsaženy již v dětském folklorním repertoáru i v rozmanitých projevech folkloru dospělých. Rozsáhlou oblast duchovní kultury tvoří hudební folklor, rovněž s celou škálou rozličných forem i s velmi výrazným místním koloritem. Zahrnuje nejen lidovou píseň a lidovou instrumentální hudbu, ale vztahuje se i k projevům tanečním. Folklorní žánry obsahují také pohybové útvary od dětských her přes taneční hry k tancům v kole, párovým i sólovým. Výraznou a do jisté míry samostatnou část tradiční lidové kultury tvoří materiální kultura, v níž se zračí zručnost, um i dovednost řemeslníků a dalších lidových tvůrců. Toto žánrové bohatství se navíc různě prolíná a doplňuje, spolupůsobí, tj. synkretismus je jeho dalším významným rysem. Přesvědčí nás o tom dětská hra i zvykosloví, jehož součástí je slovo mluvené i zpívané, dramatické prvky i pohyb a nejrůznější artefakty zvýrazňující symbolický význam obřadu.

Svým obsahem i formou je tradiční lidová kultura přirozeným, srozumitelným i zřejmým **nositelem estetických i etických hodnot**. Vyslovuje i konkretizuje hodnotu úcty k člověku, úcty k přírodě, k práci, ukazuje hodnotu pozitivních lidských vztahů. Je výrazem radosti i smutku, prohlubuje jejich prožitek. V. Frolec (1989) upozornil na její hluboce lidský smysl i pro současného člověka.

Všechny výše uvedené charakteristiky a hodnoty mají význam pro kteréhokoliv posluchače i diváka, pro výchovu nabízejí nepřeberné možnosti využití, jsou obohacujícím prostředkem výchovy estetické i etické. Jako celek působí na rozum i cit dítěte. Jestliže se dítě na prezentaci přímo podílí, ať už jde o píseň, hru, tanec nebo při realizaci zvykoslovných obřadů, pak se prohlubuje i prožitek dítěte. Různost žánrů umožňuje, aby si každé dítě našlo, co je mu nejbližší, v čem se může dobře uplatnit, ba vyniknout – někdo písní, jiný slovem, ve hře, či v tanci. Zručnost osvědčí při výrobě artefaktů pro hru nebo obřad, v pracovním vyučování si může osvojit nejrůznější jednoduché rukodělné techniky a s jejich použitím sám něco smysluplného vytvořit. Roste tím dětská sebedůvěra.

Píseň či říkadlo může být ve vyučování východiskem k tématu, motivací, příkladem i vyústěním nebo jen smysluplným doplněním chvíle odpočinku. Jaroslav Jurášek[19] nazval lidovou píseň mateřskou hudební řečí, s tím lze jen souhlasit.

Zásadní hodnota lidové kultury je úzce svázána s **tradicí:** z tradice vyrůstá, dík tradici je uchovávána a sama vytváří specifický druh tradice, kterou chápeme jako kulturní dědictví (Frolec 1984). Tradice vždy zpřítomňuje zkušenosti minulých generací a současně tím podmiňuje hodnotové zaměření jedince (J. V. Musil 1999). I proto má nezastupitelnou roli při výchově. Je mostem od minulých generací k současné mladé generaci, a tím perspektivou, neboť potenciálně směřuje do budoucnosti. Tradováním, tedy přenášením na mladší generaci, se cíleně směřuje k uchovávání kulturního dědictví.

Požadavek začlenit téma **kulturní dědictví** do obsahu vzdělávání uvádějí dokumenty pedagogické[20] i dokumenty zaměřené na folklor a péči o něj.[21] Svědčí to o významu tématu pro jedince i pro společnost. Předáváním kulturního dědictví další generaci se uchovává a spoluvytváří duchovní bohatství země, naší společnosti i každého z nás. Národním kulturním dědictvím se vymezujeme vůči jiným kulturám, ale současně přispíváme ke světovému duchovnímu odkazu. Pro jedince je kultura, kulturní dědictví základním zdrojem jeho identity (Frolec 1989, Smékal 2002).

Mluvíme-li o kulturním dědictví v souvislosti s lidovou kulturou, pak nás ovšem také zajímá její místo v ostatní národní kultuře. Jinými slovy, jaký je vztah tradiční lidové kultury ke kultuře národní jako celku? Nepřeceňujeme v našich úvahách význam tradiční lidové kultury jako důležité, ba nezbytné oblasti pro výchovu?

Vztah folkloru a ostatní národní kultury má historická specifika. Počínaje národním obrozením folklor nestál na okraji národní kultury, jako tomu bylo ještě ve dvou stoletích předcházejících. Naopak, tradiční lidová kultura byla vzorem ostatní umělecké tvorbě (Sirovátka 2002), ať šlo o literaturu, hudbu, či výtvarnictví. Svébytnost lidového umění se stala potvrzením svébytnosti národa (A. Novák 1930). Lidová slovesnost dokonce sehrála zásadní roli pro zachování kontinuity literatury. Stalo se tak v dobách, kdy se pro nepříznivé společenské a politické podmínky zdálo, že národní literatura zcela zanikne. Tehdy mnohé její role převzala právě lidová slovesnost. Literární historikové obecně uznávají (Sirovátka 1985), že bez přihlédnutí k souvislostem lidové slovesnosti a písemnictví nelze uceleně popsat dějiny naší literatury. Někteří spisovatelé označili lidovou slovesnost za zdroj a pramen (B. Říha), jiní za zdroj a matku či počátek kultury vyšší (L. Kuba). Podobně tomu bylo v hudbě. K lidové hudbě jako neutuchajícímu prameni se hlásil Janáček i Martinů. A oba svými díly spojili naši kulturu se světem. Podobně bychom mohli připomenout jména výtvarných umělců, jejichž dílo je s lidovým uměním přímo svázáno, a to např. od M. Alše k J. Úprkovi. Na souvislost výrazových prostředků a českého lidového umění v díle Fr. Kupky upozornila znalkyně jeho díla M. Mládková. Folklor a ostatní národní kultura stojí tedy vedle sebe jako stejně významné části našeho kulturního dědictví.

Tato skutečnost má nezastupitelný význam pro výchovu. Tradiční lidová kultura je východiskem, je zakořeněním, ale současně otevírá dětem cestu k ostatní národní kultuře, k ostatnímu umění našemu i světovému. Jakoby se naplňoval výše uváděný příměr a představa, že dítě jde od maminky za humna a teprve pak do světa, ne obráceně. Proto i ve výchově můžeme chápat tradiční lidové umění jako nepominutelné východisko, které by současným dětem měla

19 Jaroslav Jurášek (1925–2005), hudebník, dramaturg, v letech 1952–1967 umělecký vedoucí a dramaturg BROLNu.

20 Např. Rámcové vzdělávací programy.

21 Např. Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury (UNESCO 1989), dále Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu (Ministerstvo kultury České republiky, 2003).

zprostředkovávat škola. Učiteli se využitím tradiční lidové kultury ve vyučování nabízí cenný materiál, jehož prostřednictvím vede žáky k intimnímu pohledu na historii a kulturu své obce, svého kraje, svého domova.

Za poznáním místních pověstí. Žáci 2. a 3. třídy ZŠ v Dolní Rožínce.

Závěrem

Při hledání optimálního obsahu učiva naše současná škola preferuje pragmatické hledisko. Upřednostňuje to, co pomůže dítěti v budoucnu co nejrychleji v životě uspět. Při tomto zaměření se někdy podceňuje a do pozadí ustupuje výchova celé osobnosti, tedy i její osobnostní rysy. K nim vede cesta prostřednictvím výchovy k hodnotám etickým i estitickým. Tato cesta je samozřejmě zdlouhavá a její výsledky nejsou hned patrné. A přece je stejně důležitá pro rozvoj osobnosti dítěte jako pro současný i budoucí charakter naší společnosti. Snad i zde bychom se mohli poučit u Komenského, který ve Velké didaktice upozornil, že při výchově jedince není důležité udělat ho nejprve dobrým řemeslníkem, ale dobrým člověkem.

Hodnoty naší tradiční lidové kultury svou bohatostí, obsahem, vnitřním členěním i regionálním charakterem se výchově přímo nabízejí. Učiteli i dětem umožňují tvořivý přístup, tvořivou aktivitu. Takový postup děti baví, protože se zmocňují nových poznatků vlastním přičiněním.

Obsah i vnitřní členění tradiční lidové kultury umožňují učiteli vybírat materiál, který je přístupný požadovanému věku dítěte. I srozumitelnost vede k pochopení a to zase k prožitku. Folklor, zvláště dětský, předpokládá společenství. I to prožitek umocňuje. Je i lékem či prostředkem proti šířícímu se individualismu, ale neničí dětskou individualitu. Vycházíme-li z přesvědčení, že každé dítě je nějak talentované, pak právě folklor, jeho osvojování je cestou k odhalení potencialit každého jednotlivého dítěte, je cestou k odhalení dětských talentů. Je to tedy výchova folklorem k folkloru, hodnotami k hodnotám. K hodnotám ve prospěch dětí i ve prospěch naší lidové kultury. Neboť, jak napsal O. Sirovátka, folklor žije jen se svým zpěvákem, vypravěčem, s dětmi, které se baví hrou a popěvkem.

Seznam použité literatury

Frolec, V.: Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě. Vyšehrad, Praha 1984.

Frolec, V.: Národopisná utopie nebo kulturní perspektiva? Lidová kultura jako faktor etnické identity. Národopisné aktuality 26, 1989, str. 145–158.

Hrabalová, O.: Dětský folklor. K současnému stavu jeho českých pramenů a literatury. Český lid 62, 1975, str. 140–150.

Matějček, Z.: Co děti nejvíc potřebují. Portál, Praha 1994.

Musil, J. V.: Sociálně psychologické souvislosti tradic Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci. In: Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 1999, str. 55–62.

Novák, A.: O Tereze Novákové. Fr. Lukavský, Česká Třebová 1930.

Sirovátka, O.: Současná česká literatura a folklor. Academia, Praha 1985.

Sirovátka, O.: Folkloristické studie. Etnologický ústav AV ČR, Brno 2002.

Schauerová, A.: Dětský folklor. Tradiční lidová kultura a výchova. Na pomoc dětským folklorním souborům a muzikám (1). NÚLK, Strážnice 2006.

Schauerová, A.: Folklor ve škole v meziválečném Československu. Folia Ethnographica 42, 2008, str. 185–192.

Schauerová, A.: Dítě a folklor. In: Dítě a umění. Význam vybraných uměleckých aktivit pro utváření osobnosti dítěte ve věku povinné školní docházky. Výsledky aplikovaného výzkumu. NIPOS ARTAMA, Praha 2007, str. 67–78.

Smékal, V.: Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání. Barristel&Principal, Brno 2002.

Návrat z Tříkrálové obchůzky. Prachatice 2014.

B Tématické projekty

B.1.1 Každý se nějak jmenuje – rodina a rodinné zvykosloví

Základní didaktické informace

Výchovně vzdělávací cíl: Uvědomit si kladný vztah ke svému jménu, vážit si sám sebe, rodičů a svých předků, poznat lidovou kulturu, staročeská jména a jejich původ.

Konkretizace cíle: Uvědomit si důležitost hezkých vztahů v rodině, poznání tradiční lidové kultury, poznání tradic a zvyků ve vlastní rodině, uvědomit si, kam patřím, kde jsou mé kořeny, poznání sama sebe, mít rád a vážit si sám sebe a všech blízkých.

Věkové zaměření: Téma lze zpracovávat a upravovat pro 2. až 5. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět – Lidé kolem nás

Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Vyučovací předměty

Český jazyk a literatura: lidová píseň, říkadla, pohádky, pověsti, hádanky, škádlivky, tvoření škádlivek ze svého jména, pravopis vlastních jmen, řazení podle abecedy, význam slov, tvoření zdrobnělin a zveličelých slov a jejich frekvence i užití v lidové slovesnosti, četba.

Výtvarná výchova: tvorba leporela, malování svého jména, malování/kresba kamaráda/kamarádky, ilustrace říkadel, lidových písní, pověstí, pohádek.

Hudební výchova: lidová píseň, ukolébavka, rytmus, dynamika, tanec, rytmizace.

Matematika: numerace v oboru do 100 (čtení čísel a jejich zápis, počítání po jedné, po desítkách; odhady počtu; porovnávání čísel); jednotky, desítky; různé strategie při součtech řetězců sčítanců; sestavování grafů, vyhledávání informací v různých typech grafů.

Vlastivěda: původ jmen; pojmy Češi, Slované, Germáni, Evropané (informace z internetu, knihovny, muzea, šetření ve vlastní rodině).

Kompetence:

k učení:

- podněcuje zvědavost a touhu dozvědět se něco více o sobě i o druhých,
- vede k poznávání zvyků a obyčejů našich předků,

k řešení problémů:

- podněcuje žáky k tvořivému myšlení,
- žáci třídí informace,
- hledají společné znaky pro vznik jmen,
- shromažďují a porovnávají fakta,

komunikativní:

- rozvíjí hlubší poznávání sama sebe,
- podporuje růst zdravého sebevědomí, prezentaci vlastní osoby,
- přispívá k utvoření harmonicky vyváženého kolektivu,

pracovní:

- podporuje poznávání a rozvoj vlastních schopností a uplatnění svých dovedností,

občanské:

- podněcuje k plnění povinností, k toleranci a ohleduplnosti k lidem a jejich kulturám i hodnotám, k uplatňování svých práv, vyjadřování vlastního názoru,

sociální a personální:

- učí spolupráci, pomoci druhým, úctě k sobě, k rodičům, k prarodičům,
- rozvíjí cit pro spolupráci,
- vede k prohlubování spolupráce rodiny a školy.

Aktivity:

- seznámení se s pojmem křest a vším, co s ním souvisí,
- četba motivačního textu (mladší děti – pohádka Smrt kmotřička, starší děti – J. Anderle: Jména),
- zhlédnutí pohádkového filmu Dařbuján a Pandrhola,
- návštěva muzea či uspořádání setkání spojeného s vyprávěním stařenky o svatbě či křtinách v dřívější době,
- pátrání ve své rodině **Jak jsem ke svému jménu přišel**,
- statistické zpracování četnosti jmen,
- seznámení s lidovými písněmi, hrami, ve kterých se zpívá o jménech; s říkankami, rozpočitadly, pohádkami, pověstmi,
- jak mi říkají rodiče, prarodiče či další členové rodiny nyní, jak mi říkali, když jsem byl malý, jak mě oslovují mí kamarádi – vymýšlení a vyzkoušení si zdrobnělin svého jména,
- vymýšlení a vyzkoušení si škádlivek na své jméno, hanlivé podoby jména,
- tvoření slohové práce na téma: **Můj nejlepší kamarád, kamarádka**, výtvarné zpracování tohoto tématu,
- samostatná práce – leporelo s názvem **Jak jsem ke svému jménu přišel,**
- prezentace své práce před spolužáky, výstavka samostatných prací,

- vypracování pracovního listu (může být pak součástí osobního leporela),
- prezentace výsledků pátrání, prožitků a zjištěných zajímavostí ve školním časopisu či jiném periodiku.

Materiál a pomůcky: motivační texty, texty písní, říkadel, škádlivek, rozpočitadla, osobní fotografie žáka, pracovní listy; papíry, čtvrtky, fólie, pastelky.

Časová dotace: 8–9 vyučovacích hodin učitelem zvolených vyučovacích předmětů (časová náročnost jednotlivých aktivit je 15–45 min.

Místo: třída, knihovna, muzeum.

Ukázka práce dětí k tématu Každý se nějak jmenuje. ZŠ Prachatice.

B.1.2 Realizace aktivit

Aktivita 1) Od křtu do dospělosti

a) **Učitel dětem přečte úvodní motivační text**

„Ještě není nový člověk na světě a už pro něj hledají jméno…“

- Žáci naslouchají textu. (Podklad 1)

b) **Rozhovor učitele s dětmi:**

- *Víte, jak vám či podle koho bylo jméno vybráno?*
- *Kdo je vybíral?*
- *Kdo z vás má jméno zděděné po rodičích či prarodičích?*
- *Kdo z vás je pokřtěný?*

  Dozvídají se, že křest – neboli svátost křtu je obřad, při kterém je člověk přijat do života nebo do společenství církve. Křtiny jsou obřadem v kostele, při němž se vítá děťátko do života a zároveň je představeno širší rodině. O širším významu zvyků a obyčejů spojených se křtem se dozvědí žáci v příští hodině.

c) **Žáci po tomto rozhovoru dostanou zadání písemného domácího úkolu – zjistit následující informace:** (Podklad 3)

- jak mu bylo jeho jméno vybráno, kdo je vybíral, zda je zděděné, vybrané podle nějaké známé osobnosti, či proto, že je neobvyklé – módní,
- zda byl pokřtěn a kdo je jeho kmotrem či kmotřičkou,
- jak by se jmenoval, kdyby byl opačného pohlaví,
- jaký je původ jeho jména a výchozí význam v překladu do českého jazyka,
- proč může mít dvě jména,
- jaká jména se nejčastěji vyskytují v jeho rodě, má-li žák možnost nahlédnout do svého rodokmenu,
- žák může popsat i zajímavý příběh, pokud se udál při výběru jeho jména,
- jak je se svým jménem spokojený, popřípadě jak by se chtěl jmenovat, kdyby si mohl vybrat jméno sám, či jaké jméno by jednou vybral svým dětem.

d) **Učitel žákům nabídne možnosti, jakým způsobem může informace získat:**

- vede rozhovor s rodiči, s prarodiči, či dalšími příbuznými,
- využije internetu při pátrání po původu či historii svého jména,
- může zjistit slavné či významné osobnosti naší historie nosící stejné jméno,
- navštíví knihovnu, může si půjčit knihy zabývající se křestními jmény,
- starší žáci mohou rovněž pátrat po významu svého příjmení, které vyjadřovalo charakteristiku člověka.

  (Původ příjmení: podle toho, jak vypadali, jaké měli řemeslo, čím byli, čím se odlišovali od ostatních, kde bydleli, odkud pocházeli, podle jejich vlastností či povahy, podle jejich barvy vlasů či pleti, podle celkového vzhledu, co jedli, pili, co nosili na sobě, podle věcí, které používali, a také podle svých křestních jmen. Příjmení se začala používat za vlády Josefa II.)

Aktivita 2) Křest

– téma doprovází písně: Spi, děťátko, spi, Halí belí. (Podklad 6, 10)

a) **Učitel žákům přečte motivační text**

- pohádka Smrt kmotřička – Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách.
- ve 4. a 5. třídě lze použít text z knihy J. Anderle: Láska za lásku, kapitola Jména.

b) **Žáci reprodukují pohádku vlastními slovy, opakují si dosavadní poznatky o významu slova křest:**

- učitel vysvětlí žákům roli kmotra nebo kmotřičky *(ochránci dítěte až po jeho dospělost, o kmotrovství tradičně žádal otec dítěte).* (Podklad 2)

c) **Učitel navede otázkami další část tématu:**

- *kdo z žáků byl přítomen křtu některého z příbuzných a jak takový obřad křtu probíhal, kde se konal,*
- *jak pokračoval obřad – oslava křtin doma: co se jedlo a pilo,*
- *jak se říkávalo dětem, které nebyly pokřtěny.*

d) **Žáci sdělují své poznatky, učitel doplňuje o informace, které nebyly žáky řečeny.**

e) **Učitel otázkami navodí problematiku péče o novorozeně, doplňuje odpovědi žáků:**

- *jak se maminka o miminko stará,*
- *co všechno novorozeně potřebuje,*
- *kdo z žáků má doma novorozence nebo si na novorozenecké období svého mladšího sourozence pamatuje.*

  V dřívější době se hodně zpívalo. Možná, že maminka zpívala i vám.

  Píseň – ukolébavku maminky často zpívaly pro ukonejšení a klidný spánek. Kdo z žáků zná nějakou ukolébavku?

f) **Zpěv ukolébavek:**

- žáci zpívají ukolébavky, zpěv mohou doplnit vhodným pohybovým doprovodem imitujícím chování a konejšení dítěte. (Podklad 10)

g) **Učitel shrnuje informace a ukládá žákům domácí úkol:**

- *každý žák přinese svoji fotografii z období batolete, a to zabalenou nebo uloženou v obálce tak, aby ji nikdo ze spolužáků neviděl.*

Aktivita 3) U maminky

Téma doprovází písně: Až já budu velká, Cib, cib, cibulenka, Chovejte mě, má matičko, Kolo, kolo mlýnský, Pásla ovečky, Travička zelená. (Podklad 5, 10)

a) **Učitel motivuje žáky na dané téma prostřednictvím textu říkanek.** (Podklad 6) **Pokládá otázky:**

- *vzpomínáte si na některé básničky a říkanky, které vám maminka nebo babička říkala či četla,*
- *jak malým dětem říkáme, jak je oslovujeme.*

Učitel žákům vysvětlí, co jsou zdrobněliny.

b) **Výtvarné zpracování jména**

- každý žák zkouší namalovat své jméno a vyzkouší si vypsat a namalovat všechny zdrobněliny u svého jména. (Výkres bude součástí jeho vznikajícího leporela.)

c) **Žáci zpívají písně typické pro toto dětské období, popřípadě se naučí lidový tanec.**

d) **Učitel připraví výstavku z donesených fotografií žáků.**

e) **Žáci hádají, kdo je kdo. Přikládají lístečky se jmény.**

f) **Učitel na závěr shrnuje nové informace a vyhodnocuje žáky, kterým se podařilo poznat nejvíce spolužáků.**

Aktivita 4) Školní léta

Téma doprovází písně: Adámku náš, Když jsem husy pásala, Když jsem chodil do školy, Maličká su, Jedna, dvě, Honza jde. (Podklad 5, 10*)*

a) **Učitel motivuje žáky na dané téma prostřednictvím textu škádlivek K. Plicky. (**Podklad 7)

b) **Učitel vede se žáky rozhovor:** (Podklad 7)

- *co to jsou škádlivky, (d*ěti si jimi vyjadřu*jí přátelství, lásku, škádlí se),*
- *jakou přezdívku si vysloužili a od koho.*

c) **Výtvarné zpracování jména:**

- žáci zkouší kresbou ztvárnit všechny hanlivé podoby svého jména. Na druhou stranu čtvrtky vymyslí na své jméno novou škádlivku. Mohou ji doplnit ilustrací. (Výkres bude opět součástí leporela.)

d) **Žáci zpívají lidové písničky typické pro toto období, popřípadě se naučí k písni lidový tanec.** (Podklad 10)

Aktivita 5) Kamarádka moje

Téma doprovází hry a písně: Eliška, Hra na konopky,Na vraného koníčka, Já mám rád tu kudrnatou Káču, Halekačky. (Podklad 5, 10)

a) **Učitel vede rozhovor se žáky na téma kamarádství a přátelství:**

- *kdo je správný kamarád a kamarádka,*
- *jaký by měl být kamarád, jaké by měl mít vlastnosti.*

Učitel připomíná soužití a vztahy v třídním kolektivu – umět si hrát, spolupracovat, pomáhat si, důležitost kamarádských a přátelských vztahů.

b) **Učitel k tématu využívá lidových her spojených se zpěvem**.

c) **Učitel vysvětluje žákům hry dětí v dřívější době, kdy společně trávily čas na pastvě** – vznik halekaček.

(Děvčata pásla na jednom kopci, chlapci na druhém. Z lesnatých kopců se kromě plechových kravských zvonců ozývalo halekání. Pasáčci či pasačky z jiného kopce jim odpovídali.)

Z jednoho textu si mohou žáci trochu přiblížit způsob halekání pasáčků na pošumavských stráních.

d) **Žáci píší slohovou práci na téma:**

- Můj nejlepší kamarád, kamarádka (Jaký by měl být můj kamarád).

e) **Výtvarné zpracování tématu**:

- Můj nejlepší kamarád, kamarádka – využití jakékoliv techniky. (Pokud má žák kamaráda ve třídě, může mu svou práci věnovat do jeho leporela.)

Aktivita 6) Namlouvání

Téma doprovází hry a písně: Mám šáteček mám, Jestli mě ty chceš, Mám zahrádku. (Podklad 10)

a) **Vyprávění učitele:**

- učitel se může se žáky podělit o vzpomínky na své rodiče či prarodiče nebo své známé, na to, jak se seznámili, některý z žáků se může podělit o podobné informace ze své rodiny.

b) **Učitel naučí žáky lidové hry se zpěvem a písně:**

- učitel připomene skutečnost, že nejvíce lidových písní je o lásce.

c) **Učitel vyzve žáky k přinesení rodinných svatebních fotografií:**

(Tento úkol můžete splnit jen se souhlasem rodičů, případně prarodičů.)

Aktivita 7) Už jsme svoji

Téma doprovází písně: Kalamajka, Koulelo se, koulelo. (Podklad 10)

a) **Učitel přinese do hodiny ukázku starých svatebních fotografií, může využít i fotografií donesených dětmi:**

- vytvoření výstavky k besedě, diskusi nad stářím fotografií, nad oblečením svatebčanů atd.

b) **Návštěva muzea:**

- k ilustraci svatebních zvyků je možno využít vhodnou stálou expozici, případně vhodnou aktuální výstavku nebo po dohodě s pracovníky muzea uskutečnit v prostorách muzea besedu s ochotnou pamětnicí.

d) **Nácvik lidového tance:**

- Kalamajka, mik, mik, mik,
- další lidové písně.

Aktivita 8) Každý se nějak jmenuje

Pracovní list.

a) **Učitel provede společně s dětmi krátké slovní shrnutí důležitých informací**,

které se žáci v průběhu projektu dozvěděli. Využití citátů: (Podklad 4)

„Každé jméno je krásné, když se hezky řekne".

„Jméno máš jen jedno, když si ho pošpiníš, druhé už nikdy mít nebudeš".

„Dělej čest svému jménu". (Chováme se tak, abychom dělali čest svému jménu).

b) **Učitel rozdá žákům pracovní listy**, **vysvětlí zadání.** (Podklad 8)

c) **Samostatná práce žáků.**

d) **Učitel s žáky vyhodnotí pracovní list:**

- společná kontrola správných odpovědí spojená s diskusí.
  (Pracovní list bude další součástí leporela.)

e) **Učitel zadá žákům samostatnou práci:**

- vytvoření leporela, v němž každý žák uvede všechny zjištěné informace o svém jméně, popř. i příjmení. Jednotlivé stránky je vhodné doplnit ilustracemi. Tvorba leporela či knížky je domácím úkolem.

Aktivita 9) Módní vlny ve výběru jmen

Statistické zpracování četnosti jmen v generaci dětí a generaci rodičů a prarodičů – skupinová práce. (Podklad 9)

a) **Žáci vytvoří seznam** mužských a ženských jmen vyskytujících se v jejich rodině.

b) **Žáci přepisují jména na lístečky čtyř barev** (např. barva růžová – jména děvčat, oranžová – jména maminek a babiček; modrá – jména chlapců, zelená – jména tatínků a dědečků).

Statistika jmen ve třídě – ukázka práce žáků 2. třídy. ZŠ Dolní Rožínka.

c) **Žáci odhadují počty lístečků jednotlivých barev**, následně počítáním svůj **odhad kontrolují** (počítají po jedné, tvoří hromádky lístečků po deseti – desítky) – *zjišťují tedy počet vyhodnocovaných osob.*

d) **Žáci třídí každou skupinu jmen** (tedy lístečky jedné barvy) podle počátečního písmena, jména řadí podle abecedy.

e) **Žáci zapisují počty lístečků téže barvy u každého jména do tabulky** – zjišťují tedy, kolik např. Kateřin je ve skupině dívčích jmen, kolikrát bylo jméno Kateřina ve skupině jmen maminek a babiček.

f) **Žáci porovnávají rozdíl v počtu vyhodnocovaných osob a počtem různých jmen v jednotlivých skupinách.** (Např.: Vyhodnotili jsme jména 76 dívek, vyskytlo se u nich 42 různých jmen; u 166 maminek a babiček se vyskytlo 66 různých jmen; u 86 chlapců 35 různých jmen, u 145 mužů pouze 47 různých jmen. V našem výzkumu se vyskytlo celkem 88 různých ženských jmen a 66 různých mužských jmen.)

g) **Žáci vyhodnocují nejčastější jména** dívek, žen; chlapců, mužů. Výsledky porovnávají, zapíší je do tabulek – každou skupinu jmen vyhodnotí zvlášť (hodnotí módnost jmen). Zjištěné výsledky mohou porovnat s údaji uvedenými na internetu (Nejčastější jména v ČR).

h) **Na základě údajů z tabulek vytvoří žáci pruhové grafy.**

i) **Žáci se učí orientovat a vyhledávat požadované údaje v grafech** připravených učitelem: Učitel vytvoří tabulku pro všechna ženská jména (tedy jména dívek, maminek, babiček) a mužská jména (jména chlapců, tatínků, dědečků). Převede údaje do podoby grafů (např. sloupcového a pruhového).

Aktivita 10) Prezentace

Závěr – vyhodnocení.

a) **Žáci jednotlivě prezentují a seznamují ostatní spolužáky se svou prací.**

b) **Instalace výstavky v prostorách školy.**

c) **Učitel společně se žáky hodnotí celý průběh projektu.**

Natálie Haleřina

Pořadí ženských jmen:

místo	dívky	počet
1.	Kristýna	5
2.	Kateřina	5
3.	Michaila	5
4.	Karolína	4
5.	Natálie	4

místo	ženy	počet
1.	Marie	26
2.	Eva	10
3.	Hana	8
4.	Miroslava	7
5.	Jiřina	7

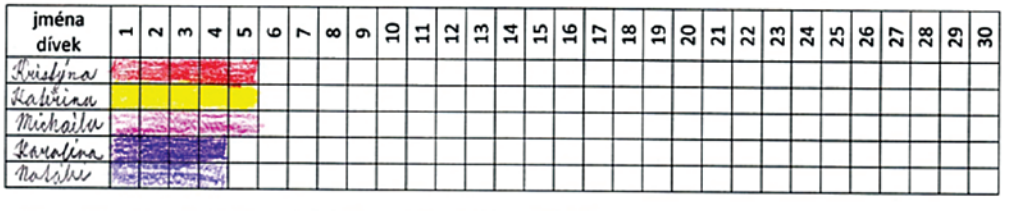

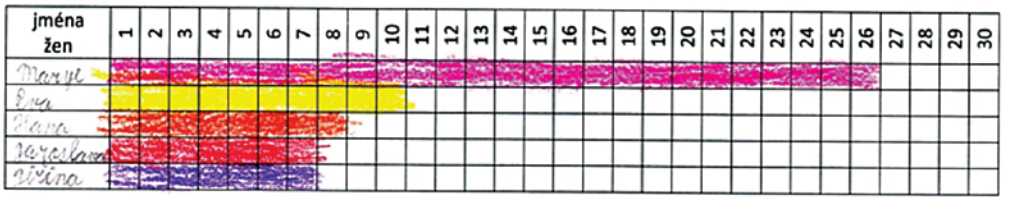

Ukázka výstupu aktivity 9g)

B.1.3 **Projektový den:** základní didaktické informace

Název tématu: Každý se nějak jmenuje

Výchovně vzdělávací cíle: spolupráce se spolužáky, naučit žáky komunikovat, naslouchat, samostatně vystupovat, požádat o něco, respektovat názor ostatních, prosazovat svůj názor, vzájemně se tolerovat, poznávat život našich předků, uvědomovat si kladný vztah ke svému jménu, uvědomovat si, kam patřím, kde jsou mé kořeny, ctít lidové tradice a odkazy našich předků.

Věkové zaměření: pro žáky 4. tříd ZŠ

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět – Lidé kolem nás

Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Kompetence:

komunikativní:

- žák komunikuje s ostatními, dokáže oslovit druhého,

k učení:

- žák rozliší podstatné informace od méně důležitých, snaží se je zapamatovat, je zvědavý a touží se dozvědět něco více o sobě i o druhých,

pracovní:

- žák pracuje sám i s pomocí druhých podle pokynů,

občanské:

- žák spolupracuje a respektuje názory ostatních,

sociální a personální:

- žák se aktivně zapojí do práce ve dvojici, skupině,

k řešení problémů:

- žák řeší problém, volí strategii, porovnává fakta.

Integrace a přesahy:

- pracovní činnosti – práce s papírem,
- český jazyk – práce s textem,
- hudební výchova – zpěv lidových písní,
- výtvarná výchova – ilustrace,
- matematika – práce s údaji.

Výstupy:

- statistický přehled jmen ve třídě,
- tvorba obrazové tapety – rozdělení příjmení podle původu,
- tvorba knížky **Jak jsem ke svému jménu přišel** (přišla).

Průběh projektového dne – přehled:

Ročník Časová dotace	Umístění, část projektu	Učivo	Navržené postupy	Návrh evaluace
1. hodina 8.00–8.45	Třída – motivace	Seznámení s projektem, motivace, třídní statistika jmen, hledání původu příjmení. Škádlivky.	Motivační text, práce s údaji podle průzkumu, práce na počítači – hledání původu jmen a dalších informací – kalendáře, knihy, encyklopedie. Společná práce – dělení původu příjmení ve třídě. Tvoření škádlivek ve dvojicích.	Slovní hodnocení průběhu projektu. Vyvěšení statistiky jmen. Vyvěšení společné práce.
2. hodina 8.45–9.40	Třída	Káča – lidová píseň s pohybem. Pracovní list.	Zpěv a tanec. Samostatná práce – PL. Dobrovolná prezentace škádlivek.	Slovní hodnocení průběhu projektu. Společná kontrola PL.
3. hodina 10.00–11.10	Třída	Výroba knížky „Jak jsem ke svému jménu přišel“. Prezentace. Výstavka.	Samostatná práce s využitím informací z domácího úkolu. Ilustrace knížky. Vlastní prezentace – instalace výstavky.	Sebehodnocení. Výstavka prací.
4. hodina 11.15–11.40	Třída, prostory školy – chodba před třídou	Lidové písně.	Zpěv lidových písní. Hodnocení průběhu projektu.	Obhajoba vlastního výtvoru. Hodnocení celého projektu. Závěr.

Materiály a pomůcky: pomůcky na výtvarnou výchovu (VV) a pracovní vyučování (PV), domácí úkol – údaje (podklady) o jménech v rodině každého žáka.

Realizace projektového dne (aktivity):

Aktivita 1) Každý se nějak jmenuje – motivace

a) Motivace textem A. Schauerové. (Podklad 1)

b) Rozhovor se žáky na téma: **Jak jsme ke svému jménu přišli** – kontrola splnění domácího úkolu zadaného nejméně dva dny před projektovým vyučováním. (Podklad 3)

c) Učitel vysvětluje pojmy *křest, kmotr a kmotřička.* (Podklad 2)

d) Žáci hledají a ověřují si historický původ svého jména (slovanského, řeckého, hebrejského, latinského…). Zapisují si zajímavosti o něm.

e) Rozdělení do skupin:

skupina I.: žáci tvoří třídní statistiku jmen (křestní jména ve třídě, jména sourozenců, jména rodičů, jména prarodičů),

skupina II.: žáci vytváří na velký arch papíru přehled příjmení a tvoří „pavouka“ – dělí je do skupin podle:

- křestních jmen (Honzíková),
- vzhledu, barvy vlasů, pleti (Drobný, Černý),
- čím se odlišovali od ostatních (Šmejkal),
- odkud pocházeli, kde bydleli (Hořejší),
- věcí, které měli a používali (Hrnečková),
- povolání, řemesla (Koudelka, Bauer),
- toho co jedli, pili, nosili na sobě (Nejezchleba, Kabátová),
- vlastností či povahy (Rychlý),
- názvů zvířat a rostlin (Volf, Kocourek),
- ostatní.

Aktivita 2) Škádlivky, hry

a) Učitel žáky motivuje přečtením několika škádlivek, následně vede s žáky rozhovor.

b) Učitel žáky seznamuje s pojmem škádlivka. (Podklad 7)

c) Žáci ve dvojicích vymýšlejí škádlivky o sobě a o kamarádovi **Jak jsi ke svému jménu přišel/přišla** spolužákovi, škádlivky zaznamenávají na papír A4, bude součástí knížky.

d) Žáci se seznamují s pravidly lidových tanečních her Já mám rád tu kudrnatou Káču nebo Na koníčka. (Podklad 10)

e) Učitel shrnuje získané informace, v závěru použije 3 citáty (Podklad 2), rozdává žákům pracovní listy. (Podklad 8)

f) Samostatná práce žáků.

g) Společná kontrola pracovních listů – dobrovolné čtení škádlivek. (PL se stává součástí knížky.)

Aktivita 3) Knížka Jak jsem ke svému jménu přišel/přišla – vytvoření knížky

a) Učitel dává pokyny k samostatné práci – vytvoření knihy s daným obsahem.
Každý žák dostává 2 papíry (čtvrtky) velikosti A4 (tj. 4 strany).
Obsah knihy:
Str. 1. – titulní strana pouze s nadpisem (Jak jsem ke svému jménu přišel/přišla) a jménem i příjmením autora.
Str. 2. – údaje a informace o jméně získané z domácího úkolu.
Str. 3. – informace o původu jména a příjmení – historický původ, význam v překladu.
Str. 4. – škádlivky, různé zdrobněliny, hanlivé polohy svého jména, popřípadě přezdívky.
Str. 5. a 6. – pracovní list.

b) Žáci podle možností knihu ilustrují a svazují – sešívají, či ukládají do fólií pořadačů.

Aktivita 4) Prezentace knihy, statistiky jmen a příjmení

a) Žáci prezentují svou knihu před ostatními spolužáky.
b) Žáci instalují z knih a statistik výstavku.
c) Zpěv lidových písní, kde se vyskytují jména. (Podklad 5)
d) Společné hodnocení celého projektu.

Seznam podkladů pro učitele

Podklad 1) Motivační text. / viz str. 33

Podklad 2) Křestní jméno a křest. / viz str. 33, 34

Podklad 3) Jak jsi ke svému jménu přišel/přišla – pracovní list. / viz str 36

Podklad 4) Přísloví, citáty. / viz str. 37

Podklad 5) Seznam vybraných lidových písní. / viz str. 37

Podklad 6) Halí, belí – verše pro malé děti. / viz str. 38

Podklad 7) Škádlivky, říkadla. / viz str. 41

Podklad 8) Každý se nějak jmenuje. Pracovní list. / viz str. 45

Podklad 9) Módní vlny ve výběru jmen – statistika. / viz str. 47

Podklad 10) Písně – notové zápisy. / viz str. 50

Podklad 11) Použitá a doporučená literatura. / viz str. 56

B.1.4 Podklady pro učitele

Podklad 1)

Každý se nějak jmenuje

Ještě není nový člověk na světě a už pro něj hledají jméno. To platí dnes, jako to platilo dříve. V tradiční kultuře byl výběr ovlivněn mnoha okolnostmi, které měly hlubokou symboliku.
Teprve jménem se dítě stává člověkem a tím, jak jej okolí oslovuje, nachází odezvu i sebe sama. Naše lidová slovesnost bohatě rozhojnila schopnost češtiny tvořit zdrobněliny, ale také slova zveličelá, ba hanlivá. V obou se skrývá cit. Kolik lásky obsahuje oslovení Aničko, Ančičko, Anduličko…! A co že se skrývá za zavoláním Andulo, Ančo, či dokonce Ančisko! V dětském folkloru nacházíme všechny tyto polohy. Jimi si děti vyjadřují přátelství, lásku, jimi se škádlí.
Jméno, které dítě získalo při křtu, mu mělo být nadále šťastným průvodcem. To ostatní už záleželo na něm, čím a jakými skutky bude svůj život naplňovat, zda budou ozdobou jména získaném po předcích, či vztahujícím se ke svatému jako dobrému patronu.
Nadání je od Pána Boha, ale talent je píle a úsilí.

Alena Schauerová[22]

Podklad 2)

Křestní jméno

Křestní jméno je první slovo, které člověk jako dítě rozeznává. Jak roste, jde jméno s ním a doprovází jej celý život. Ke jménu získáváme citový vztah.

Při volbě jména mívají zpravidla důležitou úlohu rodinné vlivy a tradice. V některých rodinách se dědí jedno jméno z pokolení na pokolení. Někteří rodiče kladou důraz na to, aby jméno mělo český, národní charakter. Jiní naopak volí jména mající cizí charakter – u nás méně obvyklá. Nemalý vliv na volbu jména má i zřetel k jeho hláskové skladbě a pravopisu. Značnou úlohu má při volbě jména i jeho dobová obliba – snaha pojmenovávat po známých osobnostech veřejného života. Jména jsou tedy jistým svědectvím doby, v jejich výběru se odráží jak život soukromý, tak i veřejný.[23]

Novorozeněti se obyčejně dávalo jméno po kmotru nebo kmotře, také po otci či matce. Někdy to bylo podle svatého patrona (např. Svatý Václav, Jan, Josef). Uctívali se tím rodiče, kmotři, světci. Také se dbalo, aby dítě mělo svátek po svých narozeninách.

Slavit jmeniny je naším národním zvykem. V kalendářích cizích zemí se křestní jména obvykle neuvádějí. V mnoha západoevropských zemích je totiž zvykem slavit jen narozeniny, nikoliv jmeniny.

22 Schauerová, A.: Každý se nějak jmenuje. Pořad dětského folkloru. In: Programový sborník 62. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 2007. NÚLK, Strážnice 2007, str. 31–32.
23 Podle: Anderle, J.: Láska za lásku, str. 45.

Závěr:

Každé jméno je krásné, když se hezky řekne.

Jméno máš jen jedno, když si ho pošpiníš, druhé už nikdy mít nebudeš.

Dělej čest svému jménu. (Chováme se tak, abychom dělali čest svému jménu.)

Křest

Svátost křtu je obřad, při kterém je člověk přijat do života nebo do společenství církve.

Křtiny – obřad, při kterém se vítá děťátko do života a představuje se širší rodině.

Symboly křtu:

Křestní voda – posvěcená přírodní čistá voda, která je symbolem života. Svátost křtu probíhá buď litím vody na hlavu dítěte, nebo ponořením obličeje (dospělého).

Křestní svíce – slavnostní bílá svíce mnohdy krásně zdobená nebo svíce z včelího vosku. Plamen svíce je znamením přítomnosti Boha a symbolem neuhasínající víry a naděje. Křestní svíce je také symbolem světla.

Křestní rouška – je bílá rouška – (je vhodná i bílá košilka) symbol důstojnosti a čistoty člověka. Ono symbolické bílé roucho má nosit pokřtěný bez poskvrny celým svým životem. Křestní rouška zůstává křtěnci nebo kmotrovi.

Dítě nesou ke křtu otec a matka v doprovodu kmotra či kmotry. Dle místních zvyklostí je mohou provázet prarodiče nebo všechny děti přítomné v kostele. Křest probíhá za účasti celé širší rodiny a uděluje se většinou v neděli po mši svaté.

V dřívější době se křtilo týž den, kdy se děťátko narodilo. Báli se totiž, aby snad dítě nezemřelo nekřtěné, pak by se nedostalo do království Božího.

Při křtu doma bývala hostina. Jídelníček se řídil místními poměry a také podle toho, jak byla rodina movitá. Obvykle to byla polévka s nudlemi, nebo slepice s nudlemi, maso s omáčkou, kaše z prosa sypaná perníkem, sladkokyselá omáčka s rozinkami nebo vepřové maso se švestkovou omáčkou. Pekly se buď koláče, šišky a listy, někde to byly kynuté knedlíky, kterým se říkalo vařené buchty, taktéž se švestkovou omáčkou. Často se slavilo až do rána.

Vaří myška kašičku, na zeleném rendlíčku,
přijde dětí, jako smetí,
každýmu dá kousíček, až je prázdný rendlíček.

(K. J. Erben)

Děti, které nebyly pokřtěny, se nazývaly nekřtěňátka. Věřilo se, že pak musely bloudit světem jako světýlka nebo jako světlušky.

Ke křtu bylo třeba kmotrů. Kmotr byl ochráncem, rádcem dítěte až po jeho dospělost (druhý rodič). V dřívější době se často stávalo, že rodiče umřeli a dítě se stalo sirotkem. Proto kmotrem nebo kmotřičkou se většinou stávali dědeček či babička. Ale mohli to být i strýčkové a tetičky, či sousedé. Kmotr bere na sebe odpovědnost i za pomoc při výchově. Kmotr

při křtinách většinou dává děťátku nějaký dárek. V dnešní době to nejčastěji bývá zlatý řetízek nebo náušnice. Dříve se dávalo dítěti „do kolébky – pod peřinku“.

Často se stávalo, že dítě dostávalo po kmotrovi či kmotřičce křestní jméno (většinou, když se jednalo o třetí, či čtvrté dítě v rodině, počet dětí bývával v rodině daleko vyšší, než je tomu dnes).

Co se říkávalo:
Požádal-li by otec dítěte někoho na louce, aby šel za kmotra dítěti, a ten by jeho přání nevyhověl, po celých sedm let by se na tomto místě tráva nezazelenala.

Podle lidové pověry ten člověk, který bývá často kmotrem, mívá ve všem štěstí.

Četba příběhu Smrt kmotřička.

(Viz Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v pohádkách, v písních, hrách a tancích. SNKLHU, Praha 1960.)

Halí, belí – po nácviku písně. Žáci 2. třídy ZŠ v Prachaticích.

Podklad 3) Jméno a příjmení. . . . . .

Domácí úkol: Zjisti, **Jak jsi ke svému jménu přišel/přišla**

1. Vypátrej v rodině, jak ti bylo jméno vybráno – zda je zděděné, po nějaké známé osobnosti či proto, že je neobvyklé (módní), popř. napiš i příběh.

_____

_____

_____

2._____Jak by ses jmenoval/a, kdybys byl/a opačného pohlaví:

_____

3. Jakého původu je mé jméno, jaký má význam v překladu do českého jazyka:

_____

_____

_____

4. Byl/a jsem pokřtěný/á? ANO NE

   Proč mohu mít či mám dvě jména?

_____

5. Jak jsem se svým jménem spokojený, popř. jak bych se chtěl jmenovat, kdybych si mohl vybrat jméno sám, či jaké bych vybral jednou svým dětem:

_____

_____

_____

6. Jaká jména se vyskytují v naší rodině: mé jméno je

Jména bratrů: 1. _____2._____ 3._____

Jména sester: 1._____2._____3._____

Jména rodičů: tatínek _____maminka_____

Jména babiček: 1. _____2._____

Jména dědečků: 1._____2._____

Podklad 4)

Přísloví, citáty:

Kdo se chlubí, čest svou hubí.
Lepší dobrý o nás hlas, než ze zlata pás.
Nekoukej na to, abys byl lepší než druhý, ale abys byl lepší než včera.
Víc se nenatahuj, než se můžeš přikrýt.
Lepší čestné srdce, než plný měšec.
Komu čest, tomu čest.
Chudoba cti netratí.
Čest a dobrá pověst mnoho na světě může.
Čistým vše čisté.
Čest tvoje, jméno a chvála ti po všechny časy zůstanou.
Čest je základní kámen lidské statečnosti.
Co se sluší, je čestné, a co je čestné, to se sluší.

Podklad 5)

Seznam vybraných lidových písní[24]

Eliška
Hra na Aničku a Kačenku
Adámku náš
Jedna, dvě, Honza jde
Jedna, dvě, tři, čtyři, pět,
cos to Janku, cos to sněd
Spi, Janíčku, spi
Pekla vdolky
Cib, cib, cibulenka
Honzo divokej
Kudy, kudy cestička
Šla Nanynka do zelí
Andulko, mé dítě
Anička konopě močila
Pod naším okýnkem
Řekni, Kubo, řekni Ance
Pojď sem, Káčo
Utíkej, Káčo
Káča má
Já mám rád tu kudrnatou Káču
Hop, Káčo, přes bláto
Naše Káča pláče
Marjánko, Marjánko…
Prší, prší
Halekačky

24 Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Podklad 6)

Halí, belí – verše pro malé děti.

Halí, belí, kočka v zelí
a pes v koši, on ji straší,
kočička se polekala,
ven okénkem utíkala.

Halí, dítě, kolíbu tě,
až mi usneš, odejdu tě,
do zahrádky na karlátky,
do doliny, na maliny.

Halí, belí, koně v zelí
a hříbátka v petrželi.

Hajej,dítě, kolíbu tě,
abys spalo, neplakalo,
a mamince pokoj dalo,
nedáš-li jí pokojíčka,
hodíme tě do rybníčka
a z rybníčka do Dunaje,
chyť si ho tam, hastrmane.

Spi, děťátko, spi, zavři očka svý,
bude s tebou mamka spáti
a tatínek kolébati,
spi, děťátko, spi, zavři očka svý.

Spi, synáčku, do večera,
až maminka přijde z Brna,
doveze ti misku zelí
a kuřátko usmažený.

Haje, Hynek maličký, mamka koupí střevíčky,
a tatínek pásek za myší ocásek,
a babička čepičku za tu malou slepičku
a dědoušek kabátek za ošatku kadlátek (lízátek).

Bude-li se taťka ptát,
šel-li chlapeček už spát,
řekne jemu maminka:
chlapeček už hajinká.

Hry s prstíčky:

Ten zabil, ten pařil, ten vařil a ten pek
a ten maličký to všechno sněd.

Toto je paleček, ten je jak váleček,
ten trhá švestky, ten vybírá pecky,
tento žaluje mamince.

Tento praví: Jedl bych,
tento praví: Kup sobě,
tento praví: Nemám zač,
tento praví: Pojďme krást,
tento praví: Já jsem malý pacholíček,
sednu sobě za stolíček,
povím na vás na všecky
a budu jíst vdolečky.

Hry s nožičkama:

(vezmeme do ruky nožičku
a pěstí se na patičku
zlehka poťukává)

Kovej, kovej, kovářičku,
okovej mi mou nožičku,
okovej mi obě, zaplatím já tobě.

Kovej, kovej, kovářičku,
okovej mi mou nožičku,
dám ti grejcar na žemličku,
ještě něco více, červený střevíce,
černý boty do roboty a červený do tance,
zabili jsme kance,
kráva se nám votelila, tři telata porodila,
jedno lysý, druhé kusy,
třetí sotva ocas nosí.

Tu ďobala slepička, tu, tu, tu
(ťukáme do dlaničky),
tomu dala, tomu ne,
ten plakal a ten skákal,
a ten maličký frrr
do políčka na zrníčka.

Vařila myšička kašičku,
(mícháme prstem
jako vařečkou dítěti na dlani
a potom bereme konec prstíčků,
malíček pak s ručičkou vyzdvihne),
na zeleném rendlíčku,
tomu dala, tomu nic, tomu málo, tomu víc,
ten plakal, ten skákal,
a ten maličký frrrr
do komůrky na homoličky, tam se napapal.

Tu slepička papala,
tomu dala, tomu nic,
tomu málo, tomu víc,
a ten maličký frrr do nebíčka,
napapal se tam masíčka.

Vařím, vařím kašičku,
na zeleném rendlíčku.
Tomu dám na vidličku, tomu na lžičičku,
tomu na vařečku, tomu na mističku
a tomu povím pohádečku.

Děťátko se pozdvihuje do taktu nebo se postaví na klíně a houpá se, při čemž se říkají tyto houpačky:

Počkej na mě, zajíčku, houpy, houpy,
dej Pájovi žemličku, houpy, houpy.
Zajíc běžel přes kopec, houpy, houpy,
a udělal kotrmelec, houpy, houpy.

Houpy, houpy, houpy,
kočky snědly kroupy,
koťata se hněvaly, že jim taky nedaly,
na zelenou misku, aspoň trošku hrášku.

Koš, koš, košany, pojedeme do mámy,
a od mámy do táty, je tam děda bohatý,
posadí nás na lavičku,
dá nám chleba po krajíčku
a másílka na lžičičku,
to je ňamka, můj tatíčku.

Hopsa, hopsa, hopsasa,
nemá koza ocasa,
hoja, hoja, hojky,
mamka peče vdolky
a tatíček chlebíček,
ukrojí mi krajíček.

Hojaja, hoja, hojaja, zabil táta berana,
se zlatýma rohama a matička ovečku,
na tom našem dvorečku.
Hoja, hoja, hojky, snědly kočky vdolky,
a koťátka plakaly, že se nenapapaly.

Směj se, smíšku, dám ti knížku,
směj se ještě, dám ti kleště.

Vrána letí, nemá děti,
a my máme, neprodáme, uschováme,
do našeho pokojíčka,
dáme mu tam tři jablíčka.

Šnečku, šnečku, vystrč růžky,
dám ti grejcar na tvarůžky,
a troníček na tabáček,
bude z tebe hajdaláček.

Říkadla satirická

Košilanda planda, že tě není hanba.

Vašíku, Vašíku, dobrá kaše na mlíku,
ještě lepší na smetaně,
ale se ti nedostane.

Vašku, Vašku, hus tě zobne,
pod pohrádku na hromádku.

Táta náš, máma naše,
navařili hrnec kaše,
táta chválil, až se spálil.
Táta sedí na lavici,
rozdává nám po krajíci,
přišla máma s lopatou,
vyhnala nás i s tátou.

Podklad 7)

Škádlivky[25], říkadla

Škádlivky mají formu říkadel, které děti používají jako satirické veršovánky na křestní jména. Jimi upozorňují na činnosti, tělesné zvláštnosti, jiná etnika u ostatních. Všímají si drobných vad a nedostatků, které jsou pak předmětem jejich satirických posměšných říkadel. Autor škádlivky využívá jména, rýmuje, a tím vzniká škádlivka, kterou chce dotyčný svého „protivníka“ pozlobit, popíchnout, pošťouchnout, vysmát se, čili škádlit a dobírat si ho. Škádlením se vysmívá jménu, vzhledu, povahovým vlastnostem…

Děti si mohou vyzkoušet, vymyslet škádlivku nejen na kamaráda, ale i na sebe a na své jméno – a tím se také učit nebrat se vážně, být nad věcí a umět si ze sebe udělat legraci. Druhou polohou může být oslavná básnička. Děti si mohou všímat na svých spolužácích a kamarádech také vlastností, kterých si váží, které oceňují jak u druhých tak i u sebe. Může tedy jít o básničky na půl škádlivé a na půl oslavné. Mohou se tedy nejen škádlit, ale také se učit vyzdvihovat a upozorňovat na přednosti svého kamaráda, spolužáka či na přednosti své vlastní.

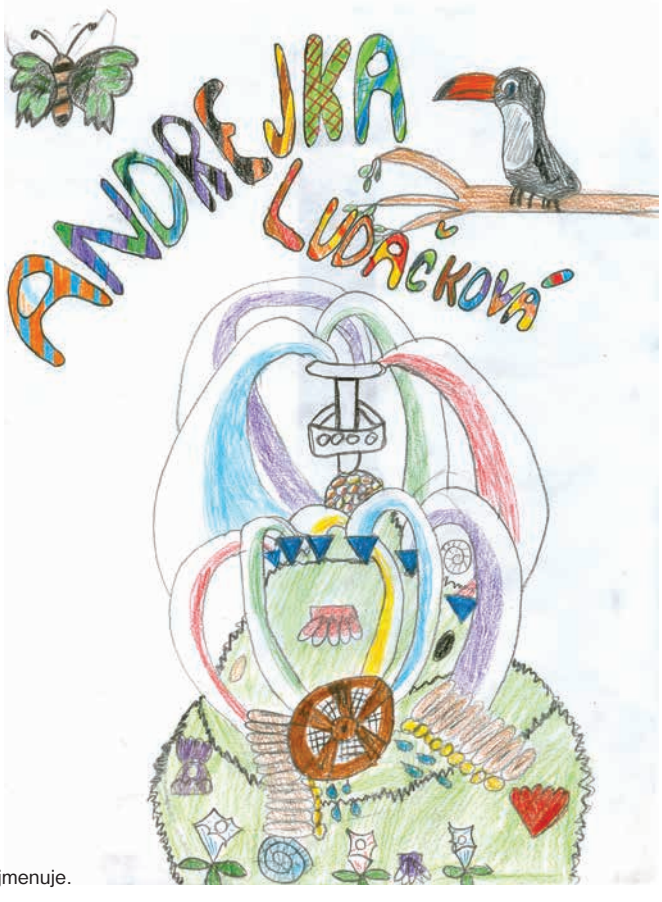

Výtvarné zpracování jména.
Ukázka práce k tématu Každý se nějak jmenuje.

25 Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Kontaktní hra – tématická schůzka s rodiči. Prachatice 2014.

Jedna bába zlá
troje děti má,
jedno chodí do školy,
druhé šije bačkory,
třetí sedí na kamínkách,
má houstičky na ramínkách,
hrá, hrá, hrá,
vodu nabírá.

(Z Plzeňska)

Proč?
„Pro slepičí kvoč,
aby slepička nekvokala,
protože nemá proč.“

(Z Čech)

Mně se stejská!
„Kup si pejska.
A on ti zavejská,
ať se ti nestejská!“

(Z Čech)

Pane učitel, pučte mi pytel,
co se naučím, to do něj strčím.

(Z Moravy)

Vojta Plíšků vozil lišku
na trakaři v pytlíčku,
zahráli mu písničku.

(Z Chrudimska)

Poškoláku, poškoláku,
koliks dostal za to fláků,
žes nic neuměl?
(Z Čech)

Vašku, Vašku,
kdes nechal tašku?
Na kraji v lese,
vlk ti ji nese.
(Z Čech)

Vašku, Vašku,
máš na zádech tašku
a v tej tašce myš,
málo toho víš!
(Z Čech)

Karel do pekla zajel,
ztratil tam dudy,
nevěděl kudy.
(Z Moravy)

Jenda, benda, bubeník,
honil myši přes rybník,
myši se mu splašily,
do pytle ho zašily.
(Z Čech)

Matouš štyry kočky zakous,
pátá mu utekla až do těch Rakous.
(Z Čech)

Antoníne,
bába sedí na komíně,
jdi za ní, ona ti dá snídani.
(Z Čech)

Honza z boudy
tluče hroudy
pod lavicí rukavicí,
pod stolem sochorem.
(Z Čech)

Tonda, Tonda mravenec,
strčil bábu do vajec,
bába křičí ííííí!
To jsou vejce mýýý.
(Z Čech)

Příprava novoročních koledních proutků. Dolní Rožínka 2014.

Vašek, Vašek hornista,
koupil basu za tři sta,
hraje na ni na návsi,
sbíhají se všichni psi.
Hudy, hudy, Vašku chudý,
kdes ty poděl halenu?
„Na pastvisku, jsem ju ztratil,
dyž sem pásl Malenu.“

(Z Moravy)

Alexandr
šel na vandr,
koupil si tam cukrkandr.
Chtěl si koupit rohlíček,
neměl ani troníček.

(Z Čech)

Co tě bolí,
Pupíček?
Dej si na něj
ohřejvanej hrníček.

(Z Čech)

Karel
do lesa zajel,
zlámal tam voje,
plakal tam vo ně.

(Z Moravy)

Jakube,
vobrať gatě na rube
a košili na líc,
bude z tebe zajíc.

(Z Moravy)

Jane,
máš kobylu v jámě
a kozu ve smetaně!

(Z Valašska)

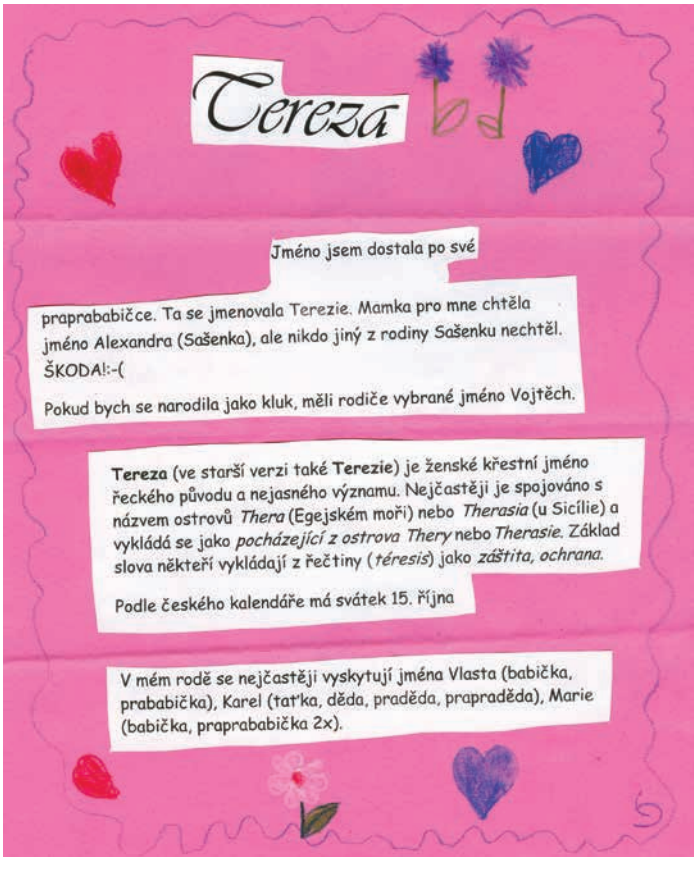
Tereza

Jméno jsem dostala po své praprababičce. Ta se jmenovala Terezie. Mamka pro mne chtěla jméno Alexandra (Sašenka), ale nikdo jiný z rodiny Sašenku nechtěl. ŠKODA!:-(

Pokud bych se narodila jako kluk, měli rodiče vybrané jméno Vojtěch.

Tereza (ve starší verzi také **Terezie**) je ženské křestní jméno řeckého původu a nejasného významu. Nejčastěji je spojováno s názvem ostrovů *Thera* (Egejském moři) nebo *Therasia* (u Sicílie) a vykládá se jako *pocházející z ostrova Thery* nebo *Therasie*. Základ slova někteří vykládají z řečtiny (*téresis*) jako *záštita, ochrana*.

Podle českého kalendáře má svátek 15. října

V mém rodě se nejčastěji vyskytují jména Vlasta (babička, prababička), Karel (taťka, děda, praděda, prapraděda), Marie (babička, praprababička 2x).

Jak jsem ke svému jménu přišla.
Ukázka práce k tématu Každý se nějak jmenuje.

Ankalice palice
vykuchala zajíce.

(Z Čech)

Anka hloupá
kroupy chroupá.

(Z Čech)

Zrzavá pase voly,
zrzavej na ni s holí:
„Zrzavá, požeň domu!“
„Zrzavej, nepoženu!“

(Z Táborska)

Podklad 8) Jméno a příjmení. . . . . .

Každý se nějak jmenuje – pracovní list k projektu Tady jsme doma

Označ správnou odpověď podtržením, v případě potřeby doplň – dopiš:

1. **Podle čeho mi bylo vybráno mé křestní jméno**:
   a) je zděděné po: . . . . . .
   b) dostal jsem je po kmotru – kmotřičce . . . . . .
   c) líbilo se rodičům . . . . . .
   d) jméno mi vybrali příbuzní – napiš kdo. . . . . .
   e) podle známé osobnosti (napiš, které) . . . . . .
   f) jiné okolnosti – napiš . . . . . .

2. **Křest je obřad, při kterém**
   - je děťátko vítáno do života
   - kněz děťátku polévá hlavičku
   - je děťátko představeno širší rodině

3. **Křest se provádí**
   - svěcenou vodou
   - vínem
   - vodou ze studánky
   - vodou z vodovodu

4. **Kdo dává ke křtu děťátku dárek**
   - maminka
   - tatínek
   - kmotr a kmotřička
   - kněz

5. **Křest se provádí**
   - u studánky
   - v kostele
   - u kašny

6. Kdo je to kmotr, kmotřička

- ochránce a rádce dítěte
- průvodce při křtu dítěte
- dědeček s babičkou

7. Jak se nazývaly děti, které nebyly pokřtěny

. . . . . .

8. Napiš některé zdrobněliny svého jména . . . . . .

. . . . . .

9. Napiš hanlivou podobu svého jména . . . . . .

. . . . . .

10. Napiš škádlivky na své jméno . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

11. Poskládej slova ve větě tak, aby dávala smysl, a napiš ji :

1. krásné, je hezky se jméno Každé když řekne.

. . . . . .

2. jedno, máš Jméno jen pošpiníš, ho když si už mít nebudeš. nikdy druhé

. . . . . .

3. jménu. Dělej svému čest

. . . . . .

12. Napiš slova lidové písničky, kde se zpívá o jméně, kterou sis zapamatoval či oblíbil. Můžeš doplnit ilustrací:

Podklad 9) **Statistika**

Módní vlny ve výběru jmen – statistika

	ženská jména	mužská jména
moje jméno	_____	_____
jména sourozenců	*sestra* _____ _____ _____	*bratr* _____ _____ _____
jména rodičů	*maminka* _____	*tatínek* _____
jména prarodičů	*babičky* _____ _____	*dědečci* _____ _____

List pro aktivitu 9a) – vytvoření seznamu.

Počty vyhodnocovaných osob:

dívky	
ženy	
dívky + ženy	

chlapci	
muži	
chlapci+ muži	

ženská jména	
mužská jména	
celkem	

Tabulky pro aktivitu 9f).

Různost jmen:

dívky	
ženy	

chlapci	
muži	

Celkem různých jmen:

ženská jména	
mužská jména	

Tabulky pro aktivity 9).

Pořadí ženských jmen:

místo	dívky	počet
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

místo	ženy	počet
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

jména dívek	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

jména žen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30

Tabulky pro aktivity 9g).

Ukázka vyplněných tabulek ...

	chlapci	muži
Jakub	10	
Jan	7	12
Jaroslav	5	
Lukáš	5	
Václav	5	11
Josef		16
Jiří		13
Miroslav		8
Pavel		8

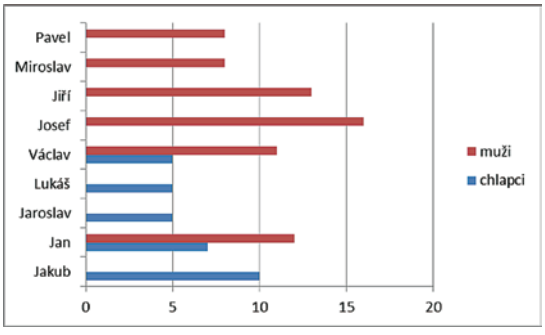

	dívky	ženy
Kateřina	5	
Kristýna	5	
Michaela	5	
Karolína	4	
Natálie	4	
Marie		26
Eva		10
Hana		8
Jaroslava		7
Jiřina		7

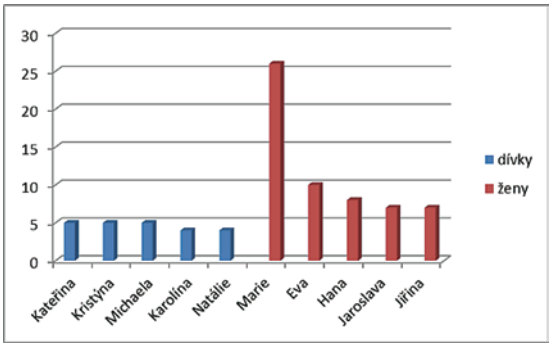

Ukázka souhrnných grafů ženských a mužských jmen – žáci vyhledávají celkové počty jmen

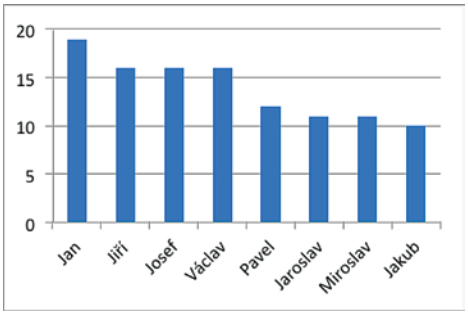

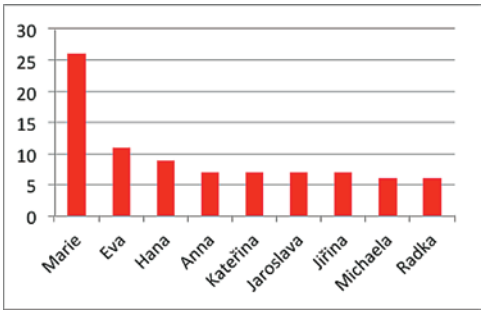

Podklad 10)

Písně – notové zápisy

SPI, DĚŤÁTKO, SPI

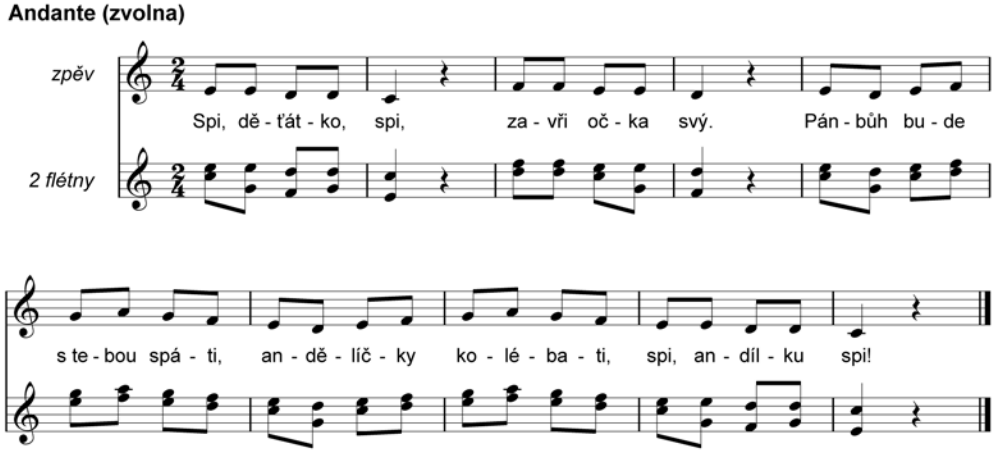

Spi, děťátko, spi,
zavři očka svý.
Pán Bůh bude s tebou spáti,
andělíčky kolébati,
spi, andílku, spi!

Spi, andílku, spi,
zamhuř očka svý,
až se vzbudíš za chviličku,
dá ti mamička kašičku,
spi, miláčku, spi!

Spi, miláčku, spi,
zamkni očka svý,
dá ti buben a housličky,
nedá tě za svět celičký,
spi, synáčku, spi!

AŽ JÁ BUDU VELKÁ

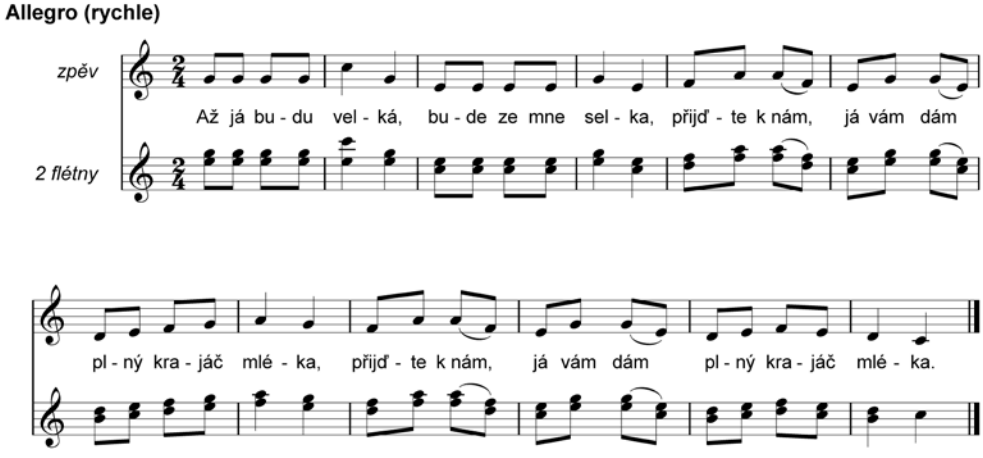

Až já budu velká, bude ze mě selka,
přijďte k nám, já vám dám plný krajáč mléka,
přijďte k nám, já vám dám plný krajáč mléka.

Kyselého nemám, sladkého vám nedám,
jděte pryč, jděte pryč, já vás ani neznám.

Hra na jarmark. Žáci 3. třídy ZŠ v Dolní Rožince.

ADÁMKU NÁŠ

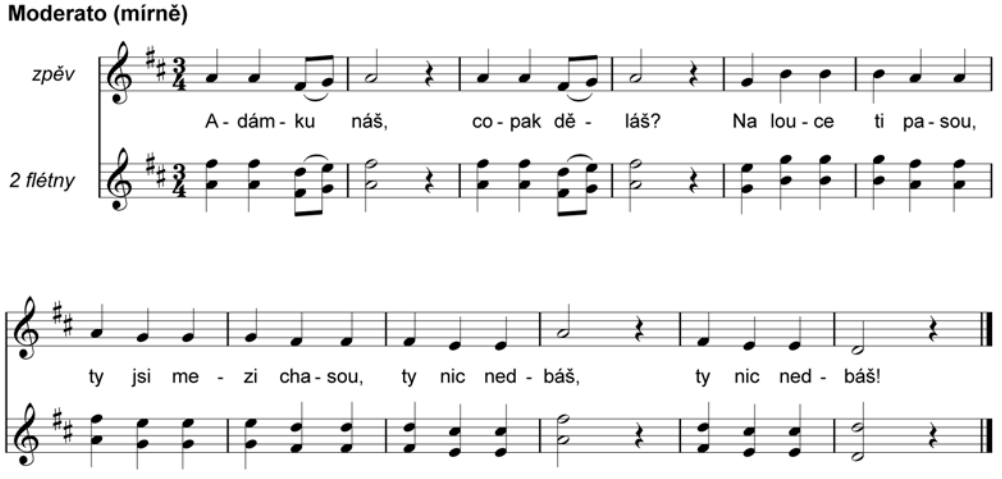

Adámku náš, copak děláš?
Na louce ti pasou, ty jsi mezi chasou,
ty nic nedbáš, ty nic nedbáš!

Adámku malý, v slově mně stůj,
co jsi mně sliboval, když jsi mě miloval,
že budeš můj, že budeš můj.

Andulko má, není možná,
počkej jen do jara, až bude fiala,
pak budeš má, pak budeš má.

Andulko má, roztomilá,
do smrti nejdelší, moje nejmilejší,
žádná jiná, žádná jiná.

HALEKAČKY

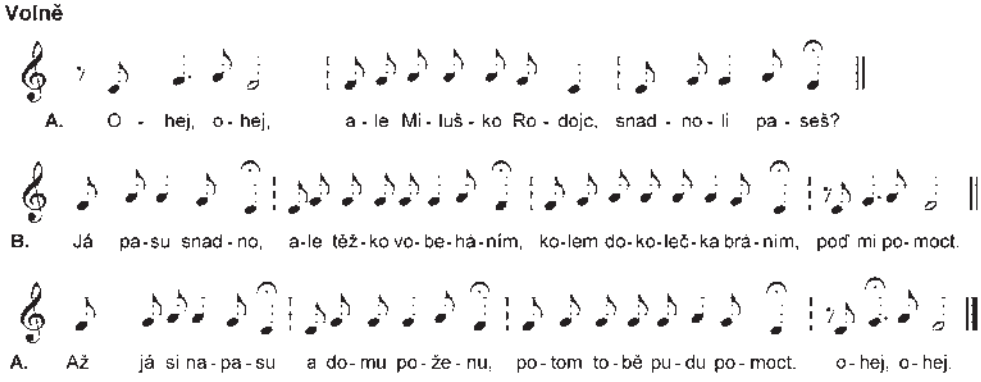

A. Ohej, ohej, ale Miluško Rodojc, snadno-li paseš?

B. Já pasu snadno, ale těžko vobeháním, kolem do kolečka bráním, poď mi pomoct.

A. Až já si napasu, a domu poženu, potom tobě pudu pomoct, ohej, ohej.

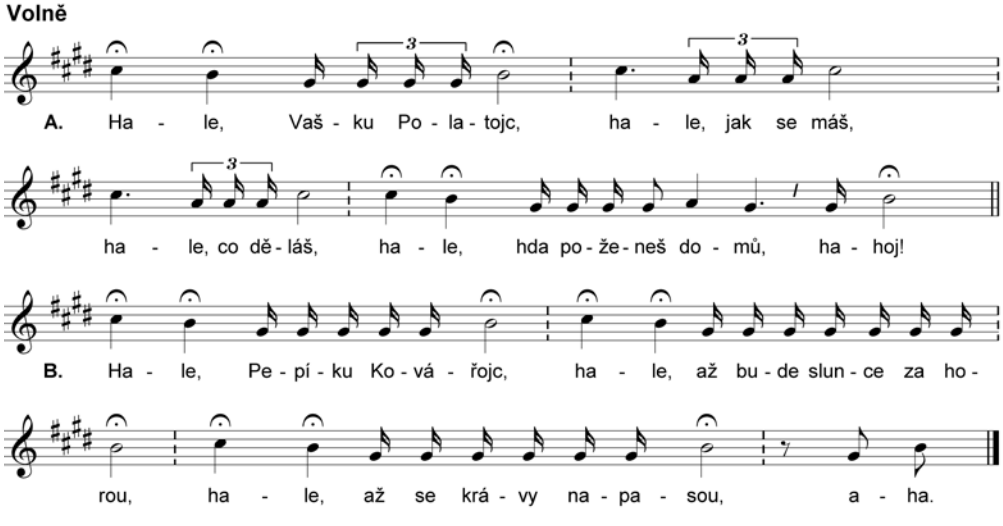

A. Hale, Vašku Polatojc, hale, jak se máš, hale, co děláš, hale, hda poženeš domů, hahoj!

B. Hale, Pepíku Kovářojc, hale, až bude slunce za horou, hale, až se krávy napasou, aha.

MÁM ZAHRÁDKU

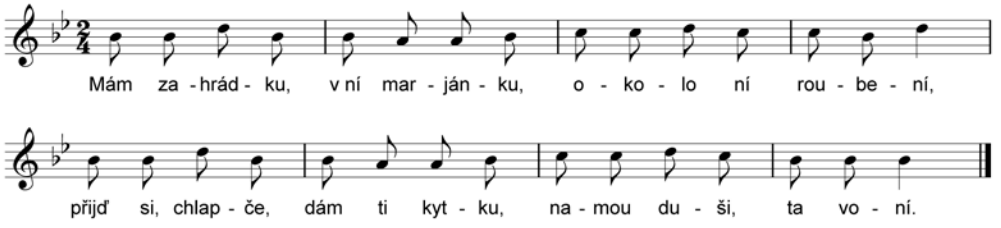

Mám zahrádku,
v ní marjánku,
okolo ní roubení,
přijď si, chlapče,
dám ti kytku,
na mou duši, ta voní.

Mám zahrádku,
v ní marjánku,
proutkama je vroubená,
přijď si, chlapče,
dám ti kytku,
jistě bude voňavá.

NA VRANÉHO KONÍČKA

Krokem

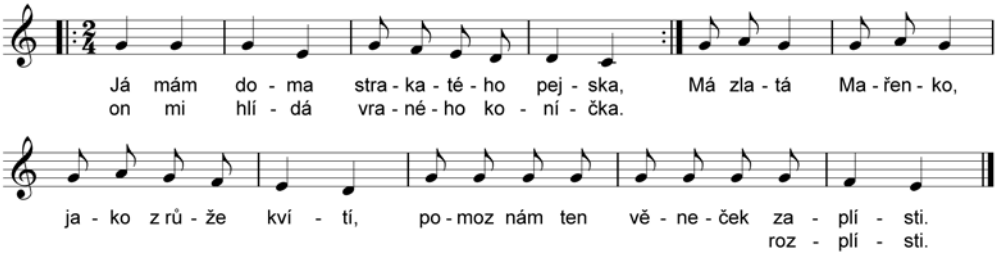

Já mám doma strakatého pejska,
on mi hlídá vraného koníčka.
Má zlatá Mařenko, jako z růže kvítí,
pomoz nám ten věneček zaplísti.
rozplísti

KALAMAJKA

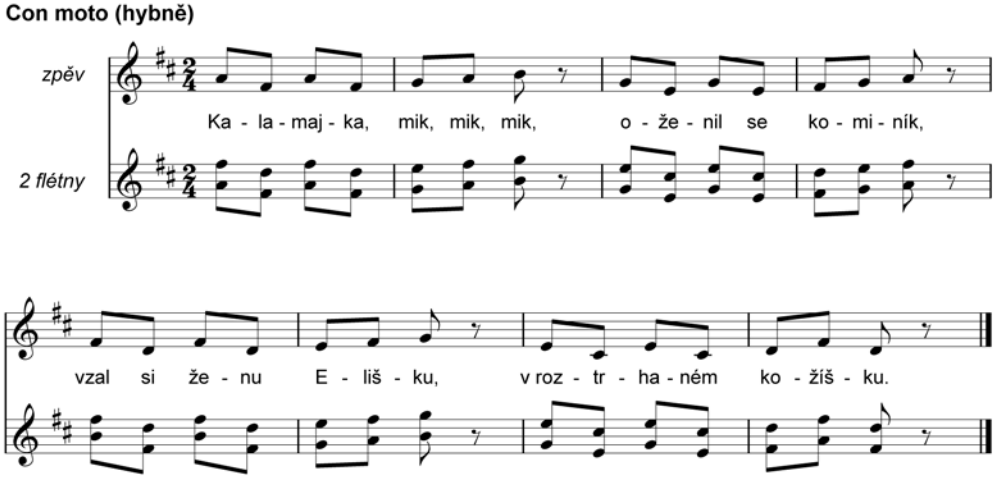

Kalamajka mik, mik, mik,
oženil se kominík,
vzal si ženu Elišku,
v roztrhanem kožišku.

Kalamajka mik, mik, mik,
oženil se kominík,
svatba byla veliká,
tři dny hrála muzika.

Kalamajka, pěkná věc,
když je zima, šup na pec,
když je teplo, šup dolu,
Kalamajku tancuju.

Podklad 11)

Použitá a doporučená literatura

Seznam literatury, se kterou pracují děti:

Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Zatloukalová, A. – Kalinová, I.: Kdy mám svátek. Krigl, Praha 2011.

Seznam doporučené literatury pro učitele:

Anderle, J.: Láska za lásku. Radioservis, Praha 2013, str. 45.

Bauer, J.: Velká kniha o jménech. Regia, Praha 2003.

Hrabalová, O.: Hastrmane, tatrmane. Výbor lidových písní, říkadel, hádanek, her a pohádek pro děti. Supraphon, Praha 1971.

Knappová, M.: Jak se bude Vaše dítě jmenovat. Academia, Praha 2006.

Modřanská, E.: Jména pro šťastný život. Objevte skryté souvislosti mezi osudem a jménem. Plot, Praha 2010.

Remeš, V.: Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen. Libri, Praha 2010.

Trnková, K.: Trnkův špalíček. Studio trnka, Praha 2011.

Použitá literatura

Houška, T.: Zpěvník. Zpěvník pro 3.–9. ročník ZŠ. Tomáš Houška, Praha 1993.

Mišurcová, V.: Hry se Zpěvem. SPN, Praha 1964.

Kalendář O jménech z roku 1996.

Programový sborník MFF ve Strážnici. NÚLK 2007.

Režný, J.: Lidoví zpěváci na Prácheňsku. Halekačky. Panton, Praha 1979.

Svobodová, M. – Polívka, B.: Písnička I. Zpěvník pro 1. stupeň základní školy. Cesty, Praha 1999.

Vejvoda, Z. – Thořová, V.: V Prachaticích za bránou. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2013.

B.2 Řemeslo našich předků: Košíkářství

B.2.1 Základní didaktické informace

Název tématu: Košíkářství – Řemeslo má zlaté dno.

Výchovně vzdělávací cíl: Poznání tradiční lidové kultury jako součásti kulturního dědictví naší země. Tato znalost patří k nezbytným informacím o zemi a její kultuře. Poznání svého regionu, možnost poznat život svých předků, jak pracovali, co vytvářeli. Cílem je také podporovat praktické manuální činnosti žáků a znalost ústní lidové slovesnosti.

Konkretizace cíle: Poznáváme místní řemesla – poznáváme práci našich předků.

Motto: Řemeslo má zlaté dno.

Věkové zaměření: 2. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět – Lidé kolem nás, pracovní činnosti lidí, povolání a řemesla

Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Vyučovací předměty:

Prvouka: povolání dříve a dnes, zapomenutá řemesla, výrobky z proutí.

Český jazyk a literatura: lidová píseň, říkadla, pohádky, škádlivky, pojmenování výrobků z proutí.

Výtvarná výchova: ilustrace pohádky, říkadel, ztvárnění předmětů podle vzoru.

Hudební výchova: lidová píseň, tanec, rytmizace.

Pracovní činnosti: praktická manuální činnost, stříhání, lepení, pletení.

Kompetence

k učení:

- rozvíjí dovednost učení a osvojování tématu o košíkářském řemesle, proutí a výrobcích z proutí,

k řešení problémů:

- využívá získané vědomosti a dovednosti a volí vhodné způsoby řešení situace při tvoření košíku,

komunikativní:

- žák se vyjadřuje výstižně na téma košíkářství,

sociální a personální:

- učí se spolupráci, pomoci druhým, žák spolupracuje ve skupině a podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu,

občanské:

- žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví,

pracovní:

- žák používá bezpečně a účinně materiály, s kterými se seznámil, a je si vědom ochrany kulturních a společenských hodnot.

Aktivity:

1) Řemesla – košíkářství.
2) Košíkářská pohádka.
3) Přísloví – ústní lidová slovesnost.
4) Jak se vyrábí koš – pracovní postup.
5) Říkadla a písně s košíkářskou tematikou.
6) Výroba košíku z papíru – pracovní postup.

Materiál a pomůcky: motivační texty, texty písní, říkadel, škádlivek, rozpočitadla, text pohádky, pracovní listy, šablony, papíry, čtvrtky, pastelky, lepidlo, nůžky, mašlička.

Časová dotace: každá aktivita 1 vyučovací hodina, manuální činnosti – 2 vyučovací hodiny

Místo: třída

B.2.2 Realizace aktivit

Aktivita 1) Řemesla – košíkářství / Prvouka / 1 vyuč. hodina

Pomůcky: proutěný koš, (dát dětem prohlédnout, osahat), počítač, možnost promítání na interaktivní tabuli.

a) **Učitelka:** motivace /10 min

Kdo pozná, co jsem přinesla? Jak pojmenuješ? K jakému účelu se tento předmět používá? Z čeho je vyroben? Víš, kde proutí roste? Jak se jmenuje řemeslník, který takový předmět vyrábí? Znáš nějaké další výrobky, které košíkář vyrábí, k čemu slouží (na trávu, na seno, na dřevo, na brambory, velký koš k balonovému létání).

Kompetence: žák získá nové vědomosti, seznámí se s pojmem – vrš.

Aktivita: naučíme se básničky o proutí: (můžeme přidat rytmizaci, vytleskávání).

Řežu, řežu proutí,
hastrman se rmoutí.
Hastrman se rmoutí,
že mu řezám proutí.

b) **Učitelka:** *Ukážu vám zajímavý předmět upletený z proutí, používali ho rybáři k lovení ryb.* Promítání na interaktivní tabuli ***vrš.***

*Co je to **vrš**?*

Vrš je upletená z vrbového proutí a sloužila rybářům k chytání ryb. Položila se do vody po proudu, aby ryba mohla vplout dovnitř. Uvnitř vrše jsou ostny, aby rybička nemohla uplavat. Na boku má vrš malá dvířka, ta pak rybář otevřel a ryba byla jeho.

c) **Obdobně zpracovat i ostatní proutěné předměty** (kukaň, nůše, pomlázka – žíla, tatar či tatarec, metla, korbáč, mrskačka, dynovačka, ale i méně známé kyčka, karabáč, bič, důtky, cigár, kančúr či roučačka).

Kukaň
– z proutí upletený posed, který slepice používají ke snášení vajec.
Kukaň – obrázky.

Nůše
– je druh **nádoby**, určené k přenášení předmětů na **zádech**. Mívá podobu do výšky protáhlého **proutěného koše** přibližně **čtvercového** půdorysu, opatřeného párem **popruhů** pro navlečení na **ramena,** na horním okraji bývá vybavena uchy pro držení. V minulosti bývaly nůše všeobecně používaným prostředkem k přepravě trávy, sena, dříví, ovoce, zeleniny, pečiva, řemeslných výrobků aj., podobně jako **krosny** představovaly důležitou pomůcku, umožňující venkovskému obyvatelstvu či podomním obchodníkům dopravovat zboží na trh a obcházet zákazníky. V dnešní době se s nůšemi můžeme setkat např. při sklizni vinných hroznů, jinak je hospodářský význam tohoto přepravního prostředku okrajový a omezuje se spíše na venkovské domácí hospodářství.

Koš

- *k čemu může sloužit, (na trávu, seno, na houby, na brambory, na dřevo),*
- *zajímavost – velký koš k balonovému létání.*

d) **Výtvarné zpracování:**

- žáci namalují vrš a další proutěné předměty, zkouší napsat, k čemu sloužily.

e) **Závěr hodiny:**

- Učitelka vede rozhovor s dětmi a pokládá otázky, děti odpovídají: *O čem jsme si dnes povídali? Vyjmenuj některé předměty? Z jakého jsou materiálu? Kde roste? Co bylo pro tebe nejzajímavější?*

B.2

Aktivita 2) Košíkářská pohádka / ČJ /1 vyuč. hodina

a) **Učitelka:** motivace /10 min

- *Jaké znáte pohádky? Kdo v nich vystupuje? Znáte některé pohádkové postavy? Dnes nás čeká trochu jiná pohádka, pohádka o řemesle o košíkáři a z názvu pohádky poznáme, že bude i poučná a někdo v ní bude potrestán.*

b) **Učitelka rozdá žákům text pohádky** / Podklad 2 – Košíkářská pohádka – 2 listy/

- *Učitelka rozdělí třídu na 4 skupiny a každá skupina dostane jednu část textu. Úkol pro žáky – přečtou si část pohádky a domluví se, kdo ji bude reprodukovat spolužákům.*

c) **Samostatné čtení s porozuměním, reprodukce textu**

d) **Učitelka zadává otázky na porozumění textu:**

- *Jak se jmenoval košíkář?* (Matěj)
- *Jaké zboží nabízel?* (Košíky na ovoce, otevřené nebo zavírací, ošatky, nůše na záda.)
- *Proč nemohla selka zaplatit?* (Nemohla najít peníze, a proto si myslela, že ji někdo okradl.)
- *Jak se zachovala selka?* (Selka spustila velký křik.)
- *Jak selka poděkovala košíkáři?* (Vzala do košíku mladé králíky a odnesla je košíkáři domů jako poděkování.)

e) **Výtvarné zpracování** – žáci ilustrují pohádku.

Aktivita 3) Přísloví / ČJ / 1 vyuč. hodina

a) **Učitelka:** motivace / 10 min

- *Znáte některá přísloví? Proč si je lidé vymýšleli? Přísloví nám říkají určitá ponaučení, je v nich lidová moudrost.*
- *Dnes si řekneme přísloví o řemeslech, možná některá znáte, jiná si vysvětlíme.*

Řemeslo má zlaté dno.

Cvik dělá mistra.

Ševče, drž se svého kopyta.

Práce kvapná, málo platná.

Je jako voda v koši.

b) **Skupinová práce:** / 10 min

- *Přísloví napsat na pruh papíru, rozstříhat na jednotlivá slova a skládat. Pro každé přísloví zvolit jinou barvu papíru. Každá skupina skládá jedno přísloví, připraví si vysvětlení přísloví, nakreslí jednoduchý obrázek. Skupina představí své přísloví třídě.*

Představení přísloví / 20 min

Kompetence: rozvoj komunikace a slovní zásoby.

Aktivity: vysvětlení přísloví, pantomima – předvádění řemesel (na lístečcích napsaná řemesla, povolání – žáci si losují a předvádí, třída hádá. Řemesla – zahradník, pekař, prodavač, košíkář, apod.).

Výstupy: ilustrace, žák rozumí a umí vysvětlit některá přísloví.

c) **Závěr hodiny:** / 5 min

Žáci si zopakují přísloví.

Aktivita 4) Pracovní činnost – výroba košíku z papíru / Pč / 2 vyuč. hodiny

a) **Učitelka:** motivace / 5 min

- *Mám ukázku malého košíčku vyrobeného z papíru. Prohlédneme si všichni tento výrobek.*
- *Košíkář pracuje s proutím, je to práce velice náročná. My proutí nemáme, a tak si dnes vyrobíme košíček na velikonoční kraslice z papíru. Budeme pracovat se čtvrtkou a mašlí, budeme vystřihovat a lepit.*

  / Doporučuji si košíček předem vyrobit na ukázku. Podklad 9) str. 81 /

Obsah: Výroba košíčku ze čtvrtky a mašličky.

Kompetence: Utváření příjemné atmosféry ve třídě, upevňování dobrých mezilidských vztahů.

Aktivity: Rozvoj jemné motoriky – stříhání podle šablony, prolétání mašle, lepení.

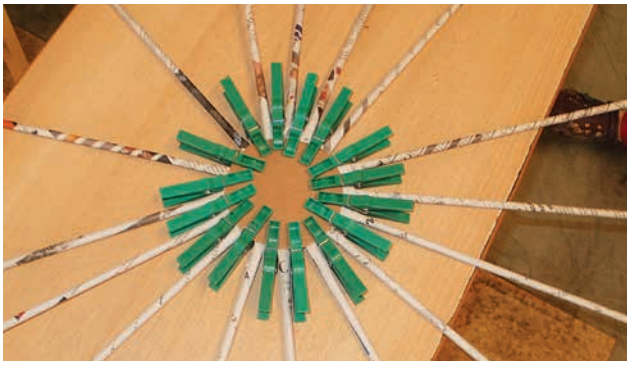

b) **Vlastní práce žáků podle pracovního postupu:**

Pomůcky: barevná mašlička (červená, modrá, zelená) 0,5cm široká, délka 2m
košíček - šablonka (lépe kopírovat na čtvrtku) (Podklad 9), lepidlo, sešívačka.

Pracovní postup:

- Vystřihneme šablonku.
- Ohýbáme podle přerušované čáry.
- Stužku přilepíme na dno košíčku a postupně proplétáme.
- Nakonec přilepíme ucho, pro lepší pevnost doporučuji sešít sešívačkou.

Výstupy – košíček z papíru.

c) **Závěr hodiny:** / 5 min

- Děti si vzájemně hodnotí své práce, říkají, jak se jim pracovalo, co se jim podařilo, co bylo pro ně obtížné. Který výrobek se jim líbí. Kterého spolužáka by pochválili.
- (Důležité je zdůvodnění vlastního názoru.) Zopakují si společně pracovní postup výroby košíčku.

Aktivita 5) Říkadla a písně s košíkářskou tematikou / Hv / 1 vyuč. hodina

a) **Učitelka:** motivace / 10 min

- *V prvouce a dalších předmětech si povídáme o řemeslech a řemeslnících. Zná někdo říkanku o proutí, koších nebo jiných proutěných předmětech? My už víme, kde roste proutí – u vody. Znáte písničku o vodě?* (*Holka modrooka.*)

Obsah: lidové písně s košíkářskou tematikou, ústní lidová slovesnost – rytmizace říkadel.

Kompetence: utváření příjemné atmosféry ve třídě, upevňování dobrých mezilidských vztahů.

Aktivity: vytleskávání rytmu, zpěv písní.

b) **Žáci se učí říkadla, vytleskávají rytmus:**

Řežu, řežu proutí,
hastrman se rmoutí.

Jiný příklad výroby papírového košíku.

Hastrman se rmoutí,
že mu řezám proutí.

Jede, jede myška okolo rybníčka,
veze, veze proutí, ocáskem si kroutí.

Košíky z papíru.
Ukázka práce žáků 4. tř. ZŠ v Prachaticích.

Byla jedna babka, prodávala jabka,
za děravý groš, prodala jich koš.

c) **Žáci zpívají lidové písničky s košíkářskou tematikou:**

- Učitelka: *Poslechněte si hádanku, správné řešení nám napoví, co se dnes budeme učit.*

Hádanka

Vyskočila z not,
lidem přišla vhod.
A že byla velmi čilá,
do večera protančila
tucet nových bot. (odpověď: písnička.)

Práce s textem: Vysvětli slovo ***tucet***: slovo pro počet – 12 kusů.
Najdi rým: čilá – protančila

Výroba proutěného košíku. Žáci 1. tř. ZŠ v Mělníku.

Písničky

Šla Nanynka do zelí. (Podklad 5 / str. 75)

Šla má milá do Klomína. (Podklad 5 / str. 76)

Výstupy: žáci umí zazpívat písničku

d) **Závěr hodiny:** / 5 min

- Učitelka: *Které písně jsme dnes zpívali? Jaká říkadla jsme se naučili? Kdo nám je připomene?*

Aktivita 6) Výroba koše – pracovní postup / Vv možno spojit s Pč /2 vyuč. hodiny / Možno také zařadit do projektového dne /

a) **Učitelka:** motivace / 10 min

- *V hodině prvouky jsme si vyprávěli o koších, dnes si vysvětlíme, jak a z čeho se koš plete. Seznámili jsme se s tím, jak a kde roste proutí, kdy se řeže, jak se dále zpracovává, jak se postupuje při pletení koše. Zajímavost koše k balonovému létání. (Promítat.)*

  Kompetence: děti umí vysvětlit pracovní postup výroby koše.

  Aktivity: stříhání, řazení obrázků, lepení.

b) **Vlastní práce žáků podle pracovního postupu**

Úkol: žáci sestavují a nalepují dvojice (obrázek a text) tak, jak spolu logicky souvisí.

Materiál a pomůcky:
obrazový materiál: košíkářství (Podklad 6), jednoduchý popis pracovního postupu (Podklad 7), lepidlo, nůžky, pastelky nebo fixy, čtvrtka velikosti A3.

c) **Řešení pro učitele:** 1 – F, 2 – G, 3 – C, 4 – B, 5 – I, 6 – H, 7 – A, 8 – I, 9 – D, 10 – E

Výstupy: zpracovaný výrobní postup pletení koše.

d) **Závěr hodiny:** / 5 min
Žáci si vzájemně hodnotí své práce, říkají, co se jim podařilo, která práce se jim líbí a proč. (Důležité je zdůvodnění vlastního názoru.) Zopakují si společně pracovní postup výroby koše.

Podklady pro učitele:

Podklad 1) Košíkářství – historie. / viz str. 70

Podklad 2) Košíkářská pohádka. / viz str. 71

Podklad 4) Říkadla o proutí a koších. / viz str. 74

Podklad 5) Šla má milá do Klomína (notový zápis). / viz str. 76

Podklad 6) Obrazový materiál – košíkářství. / viz str. 77

Podklad 7) Jednoduchý popis pracovního postupu. / viz str. 78

Podklad 9) Košíček – šablona. / viz str. 81

Podklad 10) Použitá a doporučená literatura. / viz str. 82

B.2.3 Projektový den – Košíkářství

Základní didaktické informace:

Název tématu: Košíkářství – řemeslo má zlaté dno.

Výchovně vzdělávací cíle: Poznání tradiční lidové kultury jako součásti kulturního dědictví naší země.

Žáci poznávají práci našich předků, poznávají lidovou slovesnost. Rozvoj praktických manuálních činností žáků.

Věkové zaměření: 2. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět – Lidé kolem nás, pracovní činnosti lidí, povolání a řemesla

Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Kompetence:

k učení:

- rozvíjí dovednost učení a osvojování tématu o košíkářském řemesle, proutí a výrobcích z proutí,

k řešení problémů:

- využívá získané vědomosti a dovednosti a volí vhodné způsoby řešení situace při výrobě košíku,

komunikativní:

- žák se vyjadřuje výstižně na téma košíkářství,

sociální a personální:

- žák spolupracuje ve skupině a podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu,

občanské:

- žák respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví,

pracovní:

- žák používá bezpečně a účinně materiály, s kterými se seznámil, a je si vědom významu ochrany kulturních a společenských hodnot.

Aktivity:

- pletení z proutí – upletené košíčky z šénů (rozpůlené vrbové pruty),
- hra – Jak to bylo dříve na trhu,
- říkadla, ukázky různých typů košů a dalších proutěných výrobků z depozitáře muzea (např. vrš na chytání ryb).

B.2

Materiály a pomůcky: Košíky, proutí, hra na trh – 2 šátky na hlavu pro dívky, čepice pro kluky.

Časová dotace: 4 vyučovací hodiny

Místo: muzeum (2 místnosti)

Realizace projektu:

Důležitá je spolupráce s košíkářem nebo někým, kdo toto řemeslo ovládá a zajištění materiálu na pletení.

Proutí musí být čerstvé, aby bylo pružné a nelámalo se.

Časová dotace: 4 hodiny.

Organizace projektu: Spolupráce s Regionálním muzeem.

Třída žáků se rozdělí na 2 skupiny, které se po 2 hodinách vymění.

První skupina plete košíky pod vedením košíkáře.

Druhá skupina se seznámí s různými druhy košů a dalších proutěných výrobků (např. pomlázka, vrš na chytání ryb), zahrají si na trh.

Žáci si poslechnou pohádku O vrbové pomlázce. (Podklad 3).

Naučí se říkadla a rozpočítadla k danému tématu. (Podklad 4).

Výstupy: Žáci si upletou vlastní košíček, naučí se říkanky, seznámí se s různými druhy košů a dalších proutěných výrobků, zahrají si na trh. Fotodokumentace z projektu.

Závěr projektu: / 1 vyučovací hodina

Místo: třída

Učitel vede se žáky rozhovor, žáci odpovídají / 10 min:

V našem projektu jsme se dozvěděli mnoho nového. Jaké písničky jsme zpívali? Která říkadla nebo hádanky si pamatujete? Co se vám nejvíce líbilo?

Co si pamatujete z celého projektu, *si ověříme vyplněním pracovního listu:*

Košíkářské řemeslo / 10 min

Řešení pracovního listu: Košíkářské řemeslo:

1. Jmenuj některé košíkářské výrobky. *Koš na ovoce, na brambory,* nůše, kukaň, vrš, …
2. Víš, k čemu sloužila?
   vrš *na chytání ryb,*
   nůše *na trávu, seno,*
   kukaň *pro slepice.*
3. Z jakého materiálu se vyrábí košíky? *Z proutí.*
4. Z kolika proutků se plete pomlázka? Zakroužkuj správnou odpověď. *C. z 8 proutků.*
5. S jak starými proutky se nejlépe pracuje? *Jednoročními.*
6. Poskládej přísloví tak, aby dávala smysl. Napiš je na linky.

   Je jako voda v koši.

   Cvik dělá mistra.

   Práce kvapná, málo platná.

   Řemeslo má zlaté dno.

7. Namaluj jeden košíkářský výrobek.

Společná aktivita – sestavení vlastního dotazníku pro rodiče / 20 min

Odpovědi formou nabídky A) B) C)

Např. Z jakého materiálu se plete koš? A) z vlny B) z proutí C) z provázků

Dotazník doplnit výtvarným projevem / 5 min

Podklady pro učitele – seznam:

Podklad 3) O vrbové pomlázce – pohádka. / viz str. 73

Podklad 4) Říkadla o proutí a koších. / viz str. 74

Podklad 8) Pracovní list – Košíkářské řemeslo. / viz str. 79

Motivace (text pro učitele), viz konkretizace cíle

Motivační hodina: Poznáváme místní řemesla – poznáváme práci našich předků.

Učitel: Motto – Řemeslo má zlaté dno – (Jak by žáci vysvětlili.)

Jaká řemesla znáte, co je výrobek, jak pracují vaši rodiče, víte, co dělali vaši prarodiče? Které řemeslo se často vyskytuje ve vašem bydlišti (městě, vesnici)? Které řemeslo *se vyskytovalo dříve? Co je to proutí? Kde ho získáváme? Jak se proutí využívá? K čemu slouží výrobky z proutí? Znáte* některé?

B.2.4 Podklady pro učitele

Podklad 1)

Košíkářství

B.2

Z historie

Košíkářství jako obor lidové výroby z přírodních materiálů má velmi dlouhou tradici. Podle archeologických nálezů existovala výroba z těchto materiálů již v 5. tisíciletí př. n. l.

V první polovině 19. století byly v českých zemích 3 významné košíkářské oblasti: na Moravě – Morkovice, v Čechách – Zbraslavsko a Mělnicko.

Největšího rozvoje dosáhla košíkářská výroba na Mělnicku ve 2. polovině 19. století, kdy zde byla 15. 9. 1897 založena tříletá Košíkářská škola. Škola vychovávala košíkáře celých 40 let, až byla z důvodu krize v roce 1937 zrušena. Materiál pro košíkáře se pěstoval v prutnících podél řek Labe a Vltavy. Na pěstování proutí nebyly potřeba prvotřídní pozemky, i když výnos se samozřejmě řídil úrodností půdy. Po dobu 10–12 let nepotřebovaly prutníky žádný osev ani velké investice, a přesto skýtaly značný zdroj příjmů.

Výrobky mělnických košíkářů byly na vysoké úrovni. Nejznámější byly dětské vozíky, kolébky a různé druhy košů. Košíky do trhu, na prádlo, na dříví, na brambory, na cestování. Dále nůše a klece na drůbež, pletené obaly na zboží, které se dopravovalo až do Anglie. Rybáři si nechávali plést vrše a rybářské koše. Později se začal zhotovovat proutěný nábytek, stěny, svítidla apod.

Materiál – proutí se na Mělnicku vyskytoval v dostatečném množství, od 90. let 19. století se zvětšovala plocha prutníků. V roce 1890 bylo v celých Čechách přibližně 65 ha prutníků (Čermák 1890), v polovině 30. let 20. století byla rozloha pěstěných prutníků jen na Mělnicku 74 ha (Mělnicko 1936).

Pro zpracování se pěstovaly – vrba mandlová = zelenice, vrba nachová = rakovice, dále se zpracovávala planě rostoucí vrba. Na některé výrobky se používalo proutí neloupané, na většinu předmětů se však používalo proutí loupané. Pro jemnější práci bylo dělené (většinou na tři), štípané na šény. Barevné efekty se vytvářely střídáním různých druhů proutí nebo barvením.

V současné době je košíkařina záležitostí několika jednotlivců, kteří se jí věnují pouze ve svém volném čase.

Podklad 2)

Košíkářská pohádka

Košíkář a potrestaná selka[26]

Košíkář Matěj měl hospodářství až na konci městečka, tam, kudy se šlo k panskému dvoru na Janově hoře. Vždy přes zimu, když nebyla venku práce, plétával košíky. Byl v tom opravdový mistr.

Zimní období se konečně přehouplo a Matěj se mohl vydat na jarní trh. Vždycky to tak dělal. Celý se vyparádil, vzal si čistou bílou halenu, učesal knír a na hlavu si posadil nový klobouk. Přivezl na náměstí plný vůz košů a košíků. Vyložil si tam všechny možné druhy, na jaké si mohl člověk vzpomenout. Měl košíky na ovoce nebo na nákup, zavírací či otevřené, ošatky na obilí i nůše na záda. Z loubí, z tmavého proutí nebo ušlechtilejší z loupaného bílého. Jak kdo chtěl. Pro ženy nabízel košíčky na šití, jeden hezčí než druhý a všechny tak pěkné, že je každá hospodyňka chtěla mít. Hned se jich u Matějova krámku nahromadilo plno. On totiž kromě toho, že měl krásné zboží, také věděl jak na ně. Blýskal a jiskřil očima, tu se letmo dotkl malé ručky, tam zase polichotil starší hospodyni a s jinou zažertoval. Mluvil a jeho košíky se při tom prodávaly samy.

Podobně to bylo i tentokrát. Jenže mezi zákaznicemi byla zrovna jedna bohabojná selka, které se Matějovo zdánlivě nevážné počínání pranic nelíbilo. „Kdyby ho tak viděla žena," říkala si v duchu zlostně. „Měl by tomu lehkomyslníkovi dát někdo za vyučenou." Ale košík potřebovala a dobře věděla, že lepšího košíkáře na trhu nenajde. Vybírala, vybírala, trvalo jí dlouho než se rozhodla, který je ten nejhezčí a nejvhodnější. Když si konečně vzala jeden zavírací a chtěla zaplatit, s úlekem zjistila, že ji v té tlačenici, buď okradli, nebo jí snad váček s penězi někam vypadl. Spustila křik a ječela na všechny strany. Ostatní, kteří byli kolem, začali hledat po zemi i pod vozem a zároveň se podezíravě dívali jeden po druhém. Nenašli nic. Ale Matěj nebyl ani hloupý ani zlý.

26 Doporučené rozdělení pro výuku.

Košík, který si vybrala, jí věnoval bez placení. Nejprve odmítala a nechtěla ani slyšet, ale nakonec jej přijala. Když odcházela, najednou se jí zdálo, že ten košíkář je vlastně milý člověk. Že si toho nikdy nevšimla, mumlala si pro sebe. A laskavý, s dobrým srdcem. Ať mu Pán Bůh odplatí dvojnásob. Odplatil. Matěj přijel domů s prázdným vozem a plným měšcem a z ohrady vykukovala dvě maličká telátka. Jejich krávě se narodila dvě místo jednoho, zatímco byl pryč. Žena začala prostírat na stůl a on jí vypravoval, co se stalo té selce a jak jí košík daroval. Tu položila rázně polévkovou mísu, dala ruce v bok a chystala se muži číst levity, že přišel o výdělek. „Neboj se, moje milá," zastavil ji Matěj dřív než stačila otevřít pusu. „Všechno se vrátí. Ta ještě přivede další kupce."

To ale nebylo všechno, co se ten den stalo. Okradená selka přišla s darovaným košíkem domů a ke své hrůze zjistila, že svůj váček s penězi neztratila, ani jí ho neukradli. Jen si ho schovala do jiné kapsy. Oblil ji ledový pot a zároveň horko, jak se styděla. Raději by se byla neviděla. Když se trochu uklidnila a všechno si rozvážila, vzala do košíku mladé králíky, zavřela víko a zanesla je ke košíkáři domů. Chtěla tak poděkovat a zároveň jimi zaplatit za zboží, které dostala. Přiznat, že ztropila takový křik nadarmo, to by nepřenesla přes srdce.

Košíkářova žena viděla, že si její Matěj počínal zase moudře a že každý dobrý skutek, který člověk vykoná, je dříve nebo později odměněn.

Sedli si spolu na lavičku u domu a pozorovali západ slunce. Selka odcházela a byla ráda, že z té ošemetné situace vyvázla. Původně to byla ona, kdo chtěl uštědřit lekci Matějovi, ale nakonec ji dostala sama. Pro příště si dávala dobrý pozor, než někoho odsoudila.

Podklad 3)

O vrbové pomlázce

Pohádka

Bylo a možná nebylo, žili Václav a Václava. Václava byla však nemocná, zdraví jí nikdo nedokázal vrátit. Farář ji povzbuzoval: „ Věř a víra Tě uzdraví.“ Mastičkář dával mastě, které zapáchaly, zaříkávač nesrozumitelně mumlal a tančil, doktor mluvil latinsky a podával kapky. Nikdo ale chorou Vendulu nedokázal uzdravit, až se objevila bylinkářka a pohlédla na nemocnou Václavu a hned věděla, co jí má dát. Pravila: „To chce vrbu,“ a hned hledala ve své nůši kornout s vrbovými lístky. Jakmile Václava začala pít odvar z lístků, začala se pomalu uzdravovat.

Skončila zima, blížily se velikonoční svátky a zdálo se, že Václava je opět nemocná. Lístky z vrby od kořenářky došly, tak se Václav rozhodl, že lístky pro Václavu sám natrhá.

Celý týden byl v práci, a tak na vrbu šel až o Velikonoční pondělí a hned vzal několik proutků, že lístky natrhá doma. Přišel domů a co neviděl, Václava rozbila vajíčka, z kterých se měla vylíhnout kuřátka. Václav se hodně rozzlobil a rozběhl se k Václavě, že jí proutkama sešvihá.

Ta však utíkala na náves.

Václav křičel: „Tys rozbila vajíčka,“

a Václava: „Slepice Ti snese jiný,“

Václav: „Já Ti našvihám,“

a Václava: „Slepice snášej jen bílý.“

Nějaký čas uplynul a Václavě se zdraví drželo, že si toho všimli i sousedi. Ptali se Venci, jak to, že je Vendula tak zdravá a krásná, když byla stále jen nemocná. Venca si vzpomněl, jak se mu sousedi tenkrát smáli, když Vendulu honil s proutkama po vsi, tak, jak mu to poradila babka kořenářka a hned to všem řekl. Na to soused: „Já přijdu z krčmy a zbiju ženu a že by byla krásnější, to ne.“ Venca na to: „Ale to musíš s čerstvými vrbovými proutky o Velikonoční pondělí.“ Sousedi tomu uvěřili a doma pověděli svým ženám a ty hned řekly svým mužům: „To mě taky musíš těmi proutky o Velikonoční pondělí sešvihat, chci být také krásná a mladá.“ Ale byla sousedka Věra, která měla líného manžela a říkala sama sobě: „Co když mě manžel nevyšupe? Tak si pozvu Vencu, ten je odborník.“, ale Věra byla i lakomá: „Co mu za to dám? Peníze ne, jídlo ne, věci také ne. Dám mu vajíčko, slepice mi přece snese jiný a sám Venca bědoval kvůli vajíčku.“ Když se sousedky dozvěděly o tomto úmyslu Věry, tak taky, že chtějí Vencu, že mu dají vajíčko, ale ne jen bílé, dají mu vajíčko barevné. Sousedi popoháněni svými manželkami se ptali Venci: „Tys přece na Vendulu křičel nějaké zaklínadlo? Jak to bylo? „Pak přišlo Velikonoční pondělí. Ráno šli chlapi s Václavem na vrbové proutky, svazovali je a naučili se zaklínadla. Vyšupali všechny ženy ve vsi a dostali od nich vajíčka, někde dostali i pentle na proutky. Ten rok žádné děvče ani žena neonemocněla, jakoby zkrásněly a byly pracovité. Po kraji se to rozšířilo a další Velikonoční pondělí každá žena čekala na hodovníky, protože také chtěla být mladá, krásná, zdravá a pracovitá.

Pozn.: Pomlázka se plete z mladých proutků, k upletení je třeba 8 prutů, viz str. 116.
Autor: Petr Král, košíkář, Mělník

Podklad 4)

Říkadla o proutí a koších

Hoši, hoši,
dědek sedí v koši,
bába sedí v věrteli:
pojďte hoši, melte ji.

Řežu, řežu proutí,
hastrman se rmoutí.
Hastrman se rmoutí,
že mu řezám proutí.

Jede, jede myška okolo rybníčka,
veze, veze proutí, ocáskem si kroutí.

Byla jedna babka, prodávala jabka,
za děravý groš, prodala jich koš.

Bubák

Sedí bubák pod komínem,
a má nůši rohatou,
nese v ní homolky s kmínem,
hlavu celou chlupatou:
mlč a neplač, mé dítě -
přijde homolka a sní tě.

Škádlivka

Naše máma vždycky říká,
neber sobě řemesníka,
nemá čím dříví vozit,
musíš je v nůši nosit.

Rozpočítávadlo

Stojí, stojí krám a v tom krámě pán,
prodává šátky, tři za dvě zlatky,
prodává koše, tři za dva groše,
prodává konopě a len,
kdo nekoupí, ať jde ven!

Podklad 5)

ŠLA NANYNKA DO ZELÍ

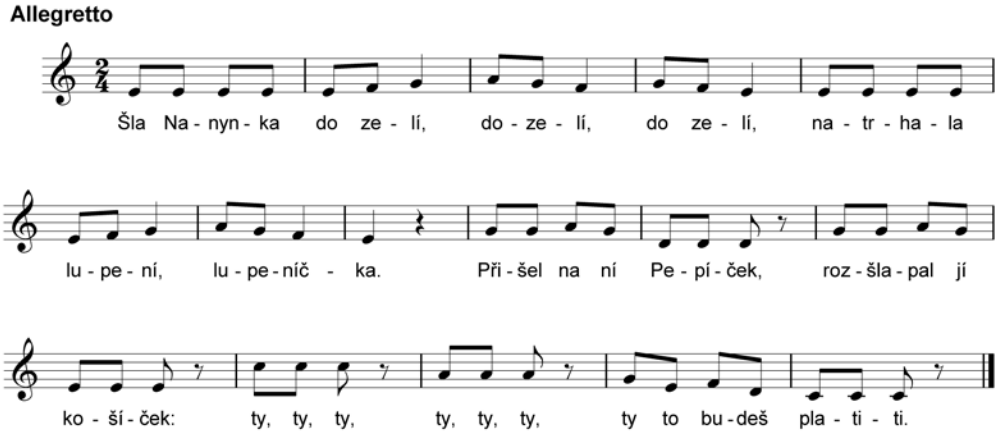

Šla Nanynka do zelí, do zelí,
natrhala lupení, lupeníčka.
Přišel na ní Pepíček,
rozšlapal jí košíček: ty, ty, ty,
ty to budeš platiti.

Já to platit nebudu, nebudu, nebudu,
radši se dám na vojnu, na vojničku.
Na vojnu se nedávej, truc rodičům nedělej!
Udělám, udělám, na vojnu se přece dám!

ŠLA MÁ MILÁ DO KLOMÍNA

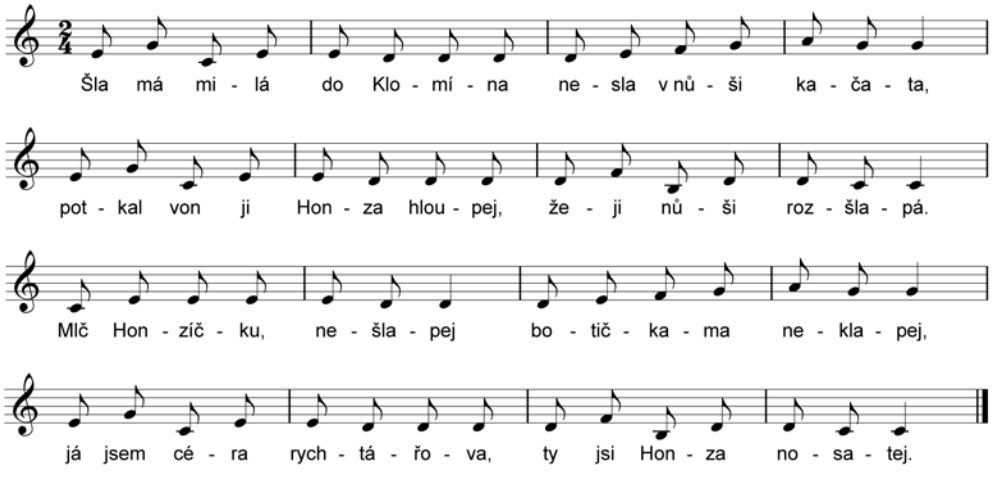

Šla má milá do Klomína,
nesla v koši kačata.
Potkal von ji Honza hloupej,
že jí nůši rozšlapá.
Mlč, Honzíčku, nešlapej,
botičkami neklapej,
já jsem holka rychtářova,
ty si Honza nosatej.

Pro zajímavost: Tuto písničku našla autorka v rukopisné sbírce Františka Homolky:

„Písničku zapsal roku 1908 ve své sbírce pan učitel František Homolka, který pocházel z Dřínova na Mělnicku. Sbíral písně a říkadla na Mělnicku a Kralupsku. Název Klomín uvedený v písni je dnešní Chlumín, což je vesnice nedaleko Mělníka. Ve sbírce je uvedeno, že písničku zpíval tenkrát 4 letý Jiří Vechte.“

Podklad 6)

Obrazový materiál – košíkářství

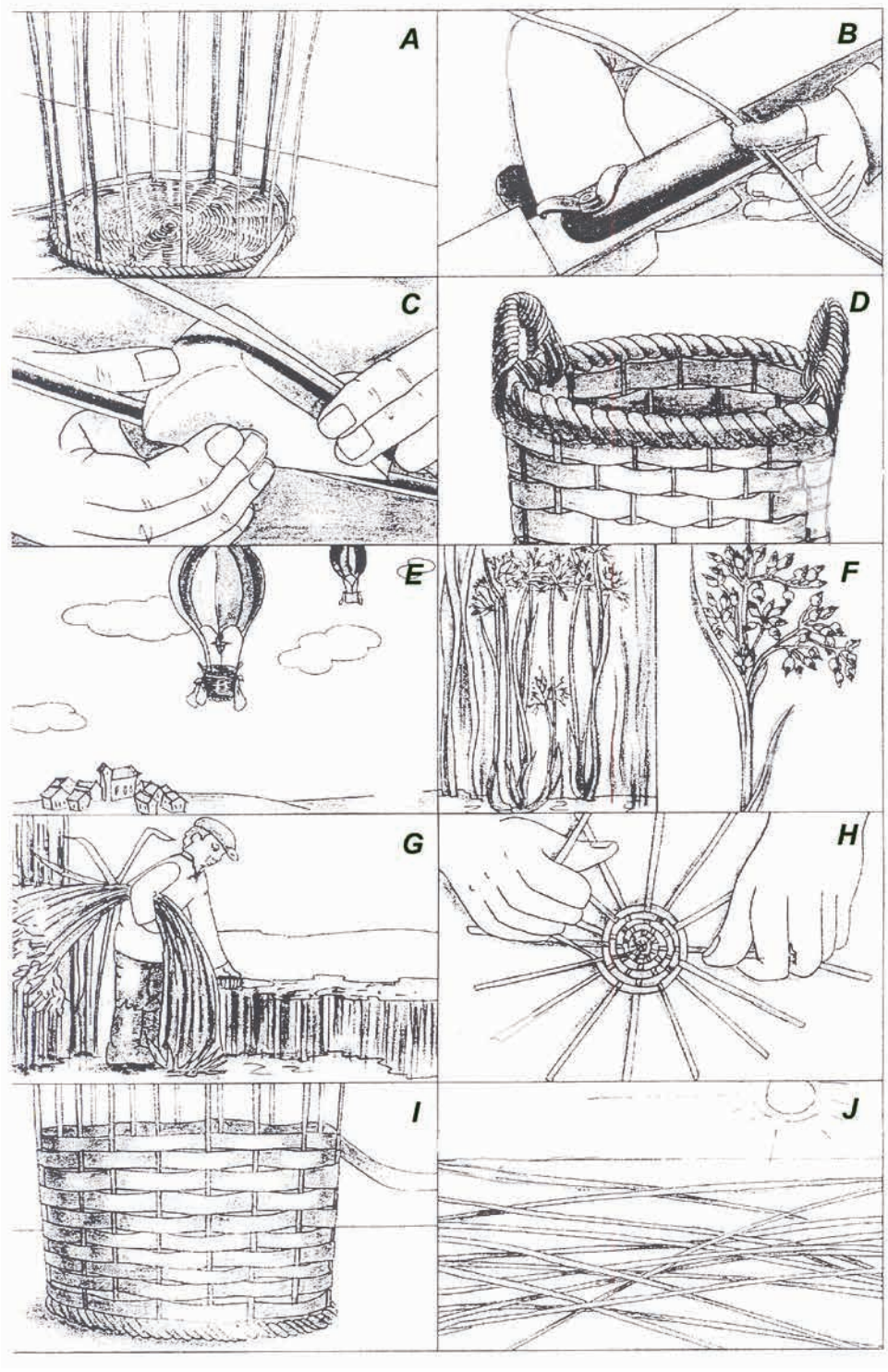

Podklad 7)

Jednoduchý popis pracovního postupu

B.2

1)
Košíkářství je jedno z nejstarších řemesel.
Na koše se používají hlavně vrbové pruty.

2)
Pruty se řežou na podzim,
mají délku kolem jednoho metru.

3)
Kůra prutů se oloupe. Pro jemnější výrobky se pruty štěpí.
Případným vařením s kůrou nebo bez kůry se ovlivňuje barevnost prutů.

4)
Pomocí různých nástrojů např. **košíkářský hoblík**
se dají pruty vyhladit a sjednotit jejich šířka.

5)
Potom se pruty suší na slunci.
Skladují se ve tmě.

6)
Před pletením se musí pruty namočit do vody, aby byly ohebné.
Plést se začíná od středu dna.

7) 8) 9)
Pod šikovnýma rukama vyroste koš.

10)
Pletené koše se používají i při výrobě balónů.
Jsou lehké a elastické – takže se při přistání nerozbijí.

Podklad 8)

Pracovní list – Košíkářské řemeslo

Jméno žáka . . . . . .

1. Jmenuj některé košíkářské výrobky.

_____

_____

2. Víš, k čemu sloužila?

VRŠ _____

NŮŠE _____

KUKAŇ _____

3. Z jakého materiálu se vyrábí košíky?

_____

4. Z kolika proutků se plete pomlázka? Zakroužkuj správnou odpověď.

   A. ze 6 proutků B. z 12 proutků C. z 8 proutků

5. S jak starými proutky se nejlépe pracuje ?

_____

6. Poskládej přísloví tak, aby dávala smysl. Napiš je na linky.

   voda Je v koši. jako

_____

mistra. Cvik dělá

---

kvapná, platná. málo Práce

B.2

zlaté Řemeslo dno. má

---

7. Namaluj jeden košíkářský výrobek.

Podklad 9)

Košíček – šablona

(zvětšit na formát A4)

stužka 0,5 cm – 2 m
kopírovat na čvrtku

ucho

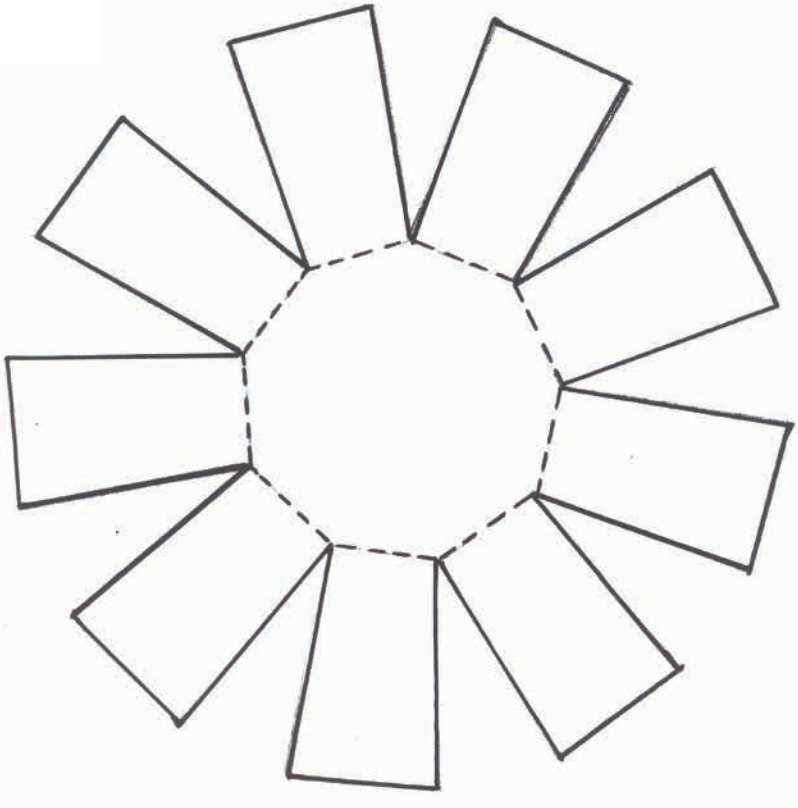

Podklad 10)

Použitá a doporučená literatura

Erben, K. J.: Prostonárodní české písně a říkadla. Panton, Praha 1984.

Fischer, V.: Hádej, hádej, neprohádej. Rýmované hádanky pro zvídané děti. Středočeské nakladatelství a knihkupectví, Praha 1987.

Jánský, P.: Já, písnička. Zpěvník pro žáky základních škol I. díl pro 1.–4. třídu. Music, Cheb 2002.

Mašek, J.: Historie košíkářství na Mělnicku. Práce SOČ. Gymnázium Jana Palacha, Mělník.

Motlová, M.: Český rok od jara do zimy. Fortuna Libri, Praha 2010.

Šímová, B.: O řemeslech a řemeslnících. Junior, Praha 1998.

Sulzenbacher, G.: Zapomenutá řemesla a život na venkově. Slovart, Praha 2003.

Vondrušková, A.: České zvyky a obyčeje. Albatros, Praha 2004.

B.3.1 Hu, hu, hu, jaro už je tu!

Základní didaktické informace:

Název tématu: Hu, hu, hu, jaro už je tu!

Výchovně vzdělávací cíl: připomínat si vlastní souvislost s přírodou a životem na zemi, vnímat krásy jara a přírody, vážit si života ve všech jeho formách, seznamovat se s lidovou slovesností, vnímat tradice jako jedny ze základních hodnot našeho společenství, rozvíjet aktivní slovní zásobu, snažit se o tvořivé sebevyjádření, rozvíjet rytmické cítění a hudební dovednosti.

Konkretizace cíle: uvědomit si změny v přírodě, rozvíjet schopnost naslouchat a hledat podobenství mezi zpěvem ptáků a lidskou řečí, naučit se lidovou písničku a tanec, rozvíjet grafomotorické dovednosti při výrobě lidového výrobku.

Věkové zaměření: 1. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Jazyk a jazyková komunikace

Člověk a jeho svět

Umění a kultura

Vyučovací předměty:

Český jazyk a literatura: lidová slovesnost – hlasy ptáků, velikonoční koleda, rozvíjí slovní zásobu, porozumí a správně reprodukuje literární text, objevuje krásu a hravost lidové slovesnosti.

Výtvarná výchova: poznává tradiční postupy při vytváření slepičky, rozlišuje kýč od lidové tvorby; kreslí (maluje) ptáčka.

Hudební výchova: vytváří si pozitivní motivací kladný vztah k lidové hudbě a tanci při nácviku taneční hry Na sluníčko a Zlatá brána, rozvíjí správný a kultivovaný hlasový projev při učení lidové písně Kukačka, rozvíjí správný a kultivovaný pohybový projev při učení lidového tance.

Prvouka: poznává názvy různých druhů ptáků, orientuje se v čase a dějích, poznává proměnlivost přírody v ročních obdobích, objevuje a poznává vše, co jej zajímá.

Kompetence:

k učení:

- vybírá a využívá pro efektivní učení jarních říkadel vhodné způsoby a metody,
- vyhledává a třídí informace o našich ptácích a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v tvůrčích činnostech,

komunikativní:

- formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně,
- naslouchá promluvám ptáčků, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do hry,
- rozumí různým typům textů a jejich záznamů, zvukům a jiným informačním a komunikačním prostředkům, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá,

sociální a personální:

- účinně spolupracuje při hrách, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce,
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů ve třídě,

pracovní:

- používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení při výrobě slepičky, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky.

Aktivity:

1) Taneční hra Na sluníčko

2) Taneční hra Zlatá brána

3) Ptáčku, jak zpíváš?

4) Ptáčku, zazpívej!

5) Nakresli si ptáčka

6) Ptačí sněm

7) Letecký den

8) Tanec a píseň Kukačka

9) Velikonoční slepička

Materiál a pomůcky: Notový zápis hry Na sluníčko, popis hry Zlatá brána, výkresy, tuž, vodové barvy, nůžky, připravený obraz velkého stromu (cca 1m vysoký), šablony – slepička, látky (nejlépe modrotisk, kanafas), lepidlo, vajíčko natvrdo.

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny

Místo: učebna

B.3.2 Realizace aktivit

Aktivita 1) Taneční hra Na sluníčko / cca 10 min

a) Učitelka: *Pomalu končí zima. Jaké roční období ji vystřídá? Kdy začíná jaro? Kdo má dnes jarní náladu? Jak se pozná jarní nálada? Kdo umí předvést obličejem jarní náladu?*

Jaro přichází se sluníčkem, s teplem... šimrá nás po tváři, hladí nás po těle. Pohladím Aničku jako sluníčko a postavím se na kruh, Anička pohladí Honzíka a přijde za mnou... Honzík... tak dlouho, až postupně vytvoříme kruh – kulatý a hřejivý jako slunce.

b) *Zahrajeme si hru Na sluníčko. Nejdříve se naučíme slova, pak celou hru.*

Na sluníčko – taneční hra

Děti se v kruhu vezmou za ruce. Uprostřed je Anička. Kruh se otáčí, děti zpívají, Anička chodí v protisměru.

Hřej, sluníčko, hřej,
hory, doly krej,
povyskoč si výše,
na té naší střeše,
kolo udělej.

Kruh se zastaví. Anička si vybere z kruhu kamarádku a v kruhu si s ní zatancuje. Ostatní stojí a zpívají (tleskají).

Vyjdi, vyjdi, slunko,
jak makové zrnko,
zasviť, zasviť, sluníčko,
zatoč se s ním, Aničko.

(Z Čech)

Anička pak dovede kamarádku na své místo, sama se zařadí do kruhu a vše se opakuje.

(Podklad 1)

Aktivita 2) Taneční hra Zlatá brána / cca 10 min

Učitelka: *Když ráno vyjdeme ven, jako bychom vstoupili do zlaté brány. Vše je jasné, zářivé, zlaté.*

Zahrajeme si ještě? Hru na Zlatou bránu určitě znáte.

Zlatá brána otevřená,	*Zlata brana odevřena,*
zlatým klíčem podepřená,	*zlatym klučem podepřena,*
kdo do ní vejde,	*kery do ni vejde,*
hlava mu sejde,	*hlava mu zejde,*
ať je to ten nebo ten,	*ať je to ten lebo ten,*
praštíme ho koštětem!	*praštime ho smjetakem!*

Anděl nebo čert? Chceš kolača lebo pchača? (Z Lašska)

B.3

Aktivita 3) Ptáčku, jak zpíváš? / cca 10 min

a) Učitelka: *Měsíc březen je prvním jarním měsícem nového života v přírodě. 21. března začíná jaro. Obloha je modřejší, sluníčko více hřeje, vzduch voní jarem. Příroda se obléká do nových barev: zelenají se louky a pole. Bělá se to sněženkami a žlutí petrklíči. Omamně voní fialky. V zelenajících se korunách stromů prozpěvují ptáci. Oznamují, že se k nám vrátili z teplých krajin a že se chystají založit novou rodinu. Zkuste se zaposlouchat do jejich zpěvu. Nejdříve jaro ohlašuje skřivan.*

SKŘIVAN:

Vyjeď, synečku, do pole,

vyjeď, vyjeď, vyjeď, vyjeď!

KONIPÁSEK:

Živ-lis, sedláče,

živ-lis, živ-lis?

LINDUŠKA:

Vorej, vorej,

sej, sej!

Vorej, vorej,

sej, sej!

b) Děti opakují po učiteli.

STRNAD: *Vezu kvítí, vezu kvítí!*
HÝL: *Pojďte k nám, pojďte k nám, děťátka.*
VRÁNA: *K vám, k vám, k vám, kam ty děti dám?*
STRNAD: *Zle, zle, zle bez dětí,*
když vychováš, uletí.
KOS: *Kópijó pivo, kópijó pivo!*
Tydlity ty ty, tydlity tyty,
kiri, kiri, kiri!
DROZD: *Kubíku, Kubíku,*
seš lump, seš lump,
seš lump!
PĚNKAVA: *Já sem vaše dcerka, já jsem vaše dcerka,*
tichá, tichá, tichá.
Pink, pink, pinkarara, pink, pink, pink.

(Z Čech a Moravy)

c) Na koho učitel ukáže, ten po něm opakuje.
(Vlaštovka*: Drli, drli, drli, už jsme to peříčko zdrhli.*
Vrabec*: Čimčarara čim čim čim? Tím ocáskem kočičím.)*

d) *Který ptáček zpíval nejpěkněji? Pamatuješ si ptačí řeči? Opakujte třikrát rychle za sebou:*
Tydli ty ty, tydli ty ty, kiri, kiri, kiri..., Pink, pink, pinkarara, pink, pink, pink..., čimčarara čim čim čim...

Aktivita 4) Ptáčku, zazpívej! / cca 10 min

Děti sedí v kruhu. Jeden hadač jde za dveře. Učitel určí, kdo je ptáček. Děti si sednou tak, že jim není vidět do obličeje. Hadač se vrací a říká: „Ptáčku, ptáčku, zazpívej!“ Určené dítě „zazpívá“ jako ptáček (může se inspirovat předchozí aktivitou). Hadač hádá, kdo zpíval. Pokud neuhodne, jde znovu za dveře. Uhodne-li, sedá si do kruhu a za dveře jde někdo jiný.

Aktivita 5) Nakresli si ptáčka / cca 15 min

Děti dostanou výkresy a nakreslí si podle své fantazie vlastního ptáčka (pastelky, voskovky, tuž a akvarel). Zároveň si děti vymýšlí, jak jejich ptáček zpívá. Když je ptáček hotov, tak si jej vystřihnou. Učitel zatím připraví obraz stromu.

Aktivita 6) Ptačí sněm / cca 5 min

Hotové ptáčky děti nalepují na strom a při tom zazpívají ptačí řečí. Když se sejdou všichni kolem stromu, učitel vybízí ke zpěvu – např. malé ptáčky, velké ptáčky, modré, žluté, střapaté, červené, pestrobarevné… nakonec všechny dohromady.

Aktivita 7) Letecký den / cca 5 min

Ptáčci se proletí – učitel vybízí podle stejného klíče: letí ptáčci malí, velcí, pestrobarevní… všichni.

Děti se „prolétávájí" po prostoru.

Aktivita 8) Píseň a tanec Kukačka / cca 20 min

a) Učitelka: *Poznáte, kdo zpívá teď? Kuku, kuku, kukuku!*

b) *Zazpíváme si písničku o kukačce a naučíme se k ní taneček.*

(Podklad 2)

Aktivita 9) Velikonoční slepička / cca 45 min

a) Učitelka: *Naše panenka čistá,*
má sukniček tři sta
a když jde do kopečka,
ještě se jí kůže blýská.
(slepice)

Co je to? Kdo uhodl, předvede pantomimou.

Učitelka: *Chodí v koruně – král není.*
Nosí ostruhy – rytíř není.
Má šavli – rytíř není.
K ránu budívá – ponocný není.
(kohout)
(Z Čech)

Co je to? Kdo uhodl, předvede pantomimou.
Jak slepička souvisí s jarem? S kterým jarním svátkem je spojena?
(Velikonoce, vajíčka, kraslice, pomlázka.)

b) *Vyrobíme si slepičku, která ponese velikonoční vajíčko.*
(Podklad 3)

Postup:

1. Obkreslíme slepičku podle šablony na výkres a vystřihneme ji.
2. Obkreslíme slepičku podle šablony na látku a vystřihneme.
3. Látkou polepíme papírovou slepičku.
4. Hlavy slepíme k sobě.
5. Ozdobíme detaily – oči, zobák, hřebínek, lalok.
6. Do vytvořeného prostoru vložíme vajíčko (můžeme vyzdobit).

c) Velikonoční koleda na závěr:

Hody, hody doprovody,
dejte vejce malovaný,
nedáte-li malovaný,
dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný

(Z Čech)

B.3.3 Podklady pro učitele – seznam

Podklad 1) Kaj, kukačko. / viz str. 92

Podklad 2) Hřej, sluníčko. / viz str. 93

Podklad 3) Šablona slepičky. / ke kopírování na vnitřní straně obálky

Použitá literatura

Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Nádvorníková, H. (ed.): Svátky a významné dny v programu MŠ. Josef Raabe, Praha 2007.

Voráčová, Y.: Pohybové zpracování písní z Lašska. Služba škole. Ostrava 1999.

Mikulášský vrkoč.

Podklad 1)

KAJ, KUKAČKO

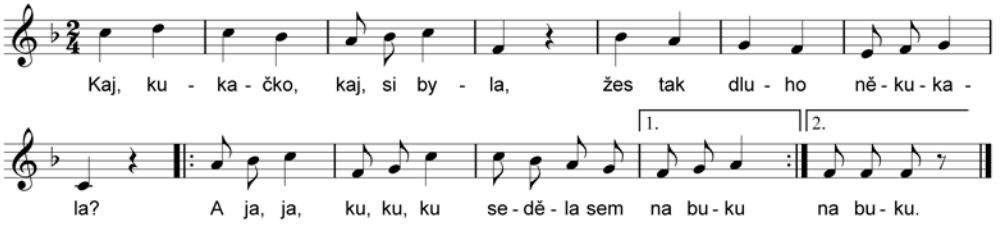

B.3

Kaj, kukačko, kaj si byla,
žes tak dluho někukala?
A ja, ja, kukuku,
seděla sem na buku.

Seděla sem na tym dubě,
co Janiček dřevo rube.
A ja, ja, kukuku,
seděla sem na buku.

Seděla sem na te lavce,
co Janiček krpce lace.
A ja, ja, kukuku,
seděla sem na buku.

Seděla sem na jabloni,
kaj muj mily blechy honi.
a ja, ja, ti ti ti,
šak on žadnu něchyti.

Popis tance:

Tančí dvojice v postavení čelem proti sobě; CH zády do kruhu.
Podají si pravé ruce, levé v bok.

1.–4. takt: 4 přísunné kroky vlevo podle CH. Spojenými pažemi volně v taktu komíhají.
5.–8. takt: stejné přísunné kroky zpět. Pustí se.
9.–10. takt: přeměnný krok vpravo – vytočit levým bokem o 45°,
přeměnný krok levou – vytočit pravým bokem o 45°,
přeměnný krok pravou – 3 podupy.
Tím si D s CH vymění místa.
11.–12. takt: zpět stejným způsobem (po stejné dráze).

Zdroj: Voráčová, Y.: Pohybové zpracování písní z Lašska. Služba škole, Ostrava 1999.

Podklad 2)

HŘEJ, SLUNÍČKO, HŘEJ

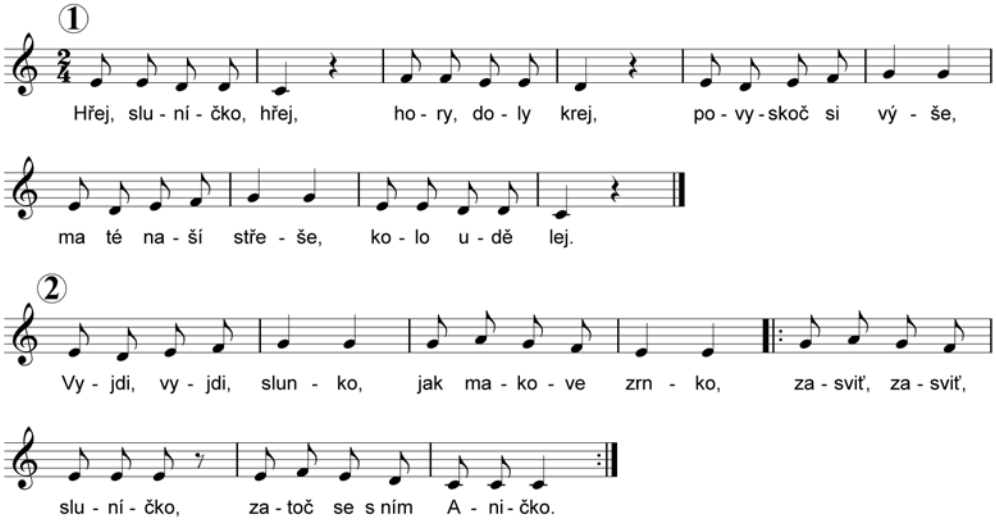

Hřej, sluníčko, hřej,
hory, doly krej,
povyskoč si výše,
na té naší střeše
kolo udělej.

Vyjdi, vyjdi, slunko,
jak makové zrnko,
zasviť, zasviť, sluníčko,
zatoč se s ním, Aničko.

Popis tance

Při zpěvu první sloky jdou děti po kruhu, jedna dívka uprostřed jde v protisměru.

Při zpěvu druhé sloky se kolo zastaví, dívka z prostředku si vezme jednu dívku (B) z kola a v kole s ní potancuje.

Ostatní stojí a zpívají (tleskají).

Dívka z prostředku (B) dovede svou kamarádku na své původní místo, sama zůstává v prostředku.

Hra se opakuje.

B.4.1 Pašijový kalendář

Základní didaktické informace:

Název tématu: Pašijový kalendář

Výchovně vzdělávací cíl: vnímat tradice jako jedny ze základních hodnot našeho společenství, rozvíjet kulturně estetické dovednosti, rozvíjet aktivní slovní zásobu, snažit se o tvořivé sebevyjádření, rozvíjet rytmické cítění a hudební dovednosti.

Konkretizace cíle: seznámit se s průběhem pašijového týdne, zamyslet se nad významem jednotlivých rituálů a tradic s ním spojených, výtvarně ztvárnit jeho průběh, osvojit si lidové říkadlo a ztvárnit pohybově jeho obsah.

Věkové zaměření: 2. a 3. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Vyučovací předměty:

Český jazyk a literatura: rozvíjí dovednost učení osvojováním tématu Pašijový týden; porozumí, správně formuluje a reprodukuje text týkající se tématu Pašijový týden, tvořivě pracuje s lidovou slovesností (lidová poezie a říkadla)

Výtvarná výchova: vzbuzuje v sobě úctu k tradicím našich předků, zlepšuje svou hrubou i jemnou motoriku a pracovní zručnost vytvářením Pašijového kalendáře; prezentuje své výtvarné dílo

Hudební výchova: vytváří si pozitivní motivací kladný vztah k lidové hudbě a tanci prostřednictvím písně a tance Holka modrooka, rozvíjí správný a kultivovaný hlasový projev hrami Návrat zvonů a Na zvoníka

Kompetence:

k učení:

- vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení textů o pašijovém týdnu, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení,
- vyhledává a třídí **informace** o pašijových nedělích a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě,
- operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na společenské a kulturní jevy života předků,

k řešení problémů:

- vnímá nejrůznější problémové situace, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení, jak vytvořit pašijový kalendář,

komunikativní:

- formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu při prezentaci vlastního pašijového kalendáře,
- naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje při prezentacích spolužáků,
- rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění,

sociální a personální:

- účinně spolupracuje ve skupině při zpracovávání tématu o pašijovém týdnu, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce,
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá,
- přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají,

občanské:

- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací svých předků,
- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy života předků,
- rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka,
- respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost,

pracovní:

- používá bezpečně a účinně materiály při výrobě kalendáře, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky,
- přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu,
- využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech,
- orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl a riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení.

Aktivity:

1) Pašijový týden
2) Pašijový kalendář
3) Škaredá středa
4) Hra na Jidáše
5) Kdo je Jidáš?
6) Vítám tě, vodičko čistá
7) Holka modrooka – tanec
8) Návrat zvonů
9) Mazanec
10) Kdes klíče dala?

Materiál a pomůcky: lístečky s názvy a popisem pašijových dnů, pruhy papírů, vodové barvy, tuž, špejle, samolepka s písmenem „J“, notový zápis Holka modrooka, zvonek, šátek, klíč, mazanec.

B.4

Časová dotace: 3 vyučovací hodiny

Místo: učebna

B.4.2 Realizace aktivit

Aktivita 1) Pašijový týden / cca 20 min

Učitel:

a) *Velikonoce jsou nejdůležitějšími křesťanskými svátky, protože oslavují zmrtvýchvstání Ježíše Krista po jeho ukřižování. Pro naše předky měly také význam svátků, které vítaly návrat slunce a nový úrodný rok. Název pochází ze slov Velká noc, tedy noc, kdy Kristus zázračně vstal z mrtvých. Datum Velikonoc je každý rok jiné. Určuje se podle jarní rovnodennosti a následném úplňku. Proto mohou být Velikonoce v době mezi 22.* březnem a 25. *dubnem. Velikonočním svátk*ům *předchází několikatýdenní půst, který začíná hned po masopustu a končí velikonoční nedělí.*

Poslední týden před Velikonocemi se nazývá ***Pašijový týden*** *(taky Svatý týden). Připomíná poslední týden Ježíšova pozemského života, jeho smrt na kříži a vzkříšení. Název pašijový má podle toho, že si lidé* dříve *vypravovali o utrpení Krista, pak i hrávali lidová představení o utrpení tzv. pašije (z lat. passio = utrpení). Svatý týden začíná Květnou nedělí a končí Velikonoční nedělí. Po ní – v pondělí – následuje oblíbená pomlázka neboli šmigrust.*

Jednotlivé dny v týdnu mají svá pojmenování a význam.

b) Učitel má rozstříhané lístečky s texty o jednotlivých dnech pašijového týdne a dává je vylosovat dětem (kolik dětí, tolik lístečků). Děti se stejnými texty se sdruží ve skupince. Vznikne sedm skupin.

Texty o dnech pašijového týdne (rozstříhat):

Modré pondělí

- Kostely se zdobily modrým suknem (látkou) na znamení smutku z utrpení Krista.
- Bylo zakázáno vykonávat jakoukoli práci.
- Dětem a studentům v dřívějších dobách začínaly jarní prázdniny nazývané vakace.

Šedivé úterý

- Šedivá neveselá barva symbolizovala utrpení Krista jeho posledních dnů pozemského života.
- Hospodyňky uklízely, vymetaly pavučiny.
- Šedivému úterý se také někdy říká tlusté. Ten den byla poslední možnost se dosyta najíst před největším půstem v roce.

Škaredá středa

- Říká se, že jeden z učedníků jménem Jidáš, se ten den na Ježíše škaredil – mračil.
- Pozor, kdo se na Škaredou středu mračí, bude se mračit, celý rok!
- Na Škaredou středu se vymetaly komíny, aby se ve čtvrtek dobře peklo.

Zelený čtvrtek

- V ten den lidé jedli pouze zelenou stravu, různé druhy zelí, špenát, hrách nebo byliny na pročištění těla. Také se pekly jidášky (velikonoční pečivo) pro děti, aby je neuštkli hadi.
- Kostelní zvony toho dne vyzvánějí naposledy, pak umlknou až do sobotního večera. Říká se, že odletěly do Říma. Až do Bílé soboty je zvonění nahrazováno hlukem řehtaček. Kluci s nimi běhali po vesnici ráno, v poledne a večer místo zvonění zvonů.

Velký pátek

- Velký pátek byl dnem největšího smutku – byl ukřižován Ježíš.
- Je to nejtišší den v roce, dodržoval se velký půst.
- Byl to den plný záhad a kouzel. Při úsvitu se lidé omývali proudící vodou, která měla prý léčebnou a magickou moc. Někteří se dokonce ve vodě potápěli a pokoušeli se ze dna ústy vylovit oblázek. Ten pak hodili levou rukou za hlavu – chránilo je to před bolestmi zubů.
- Nesmělo se hýbat s půdou – orat, sít, sázet, okopávat.
- Věřilo se, že se toho dne země sama otvírá a vydává své poklady.

Bílá sobota

- Na Bílou sobotu večer začínají oslavy Kristova vzkříšení. Křesťané věří, že vstal z mrtvých.
- Lidé z ohořelých dřívek udělali křížek a ten donesli na pole, aby bylo úrodné. Někde se dávaly za trámy domu uhlíky, aby odradily požár.
- Doma se uklízelo, bílilo, pekly se mazance a beránci, pletly pomlázky, zdobila vajíčka.
- Znovu se rozezvučily zvony. Říká se, že se vrátily z Říma.

Neděle velikonoční

- V neděli na Boží hod velikonoční se po mši v kostele světily pokrmy: mazance, vejce, chléb, víno, beránek. Takto požehnané věci se pak braly domů a ještě před svátečním obědem se ochutnaly. Hospodář rozkrájel mazanec či beránka a každému dal kousek. A pak se hodovalo a slavilo.

a) Děti se seznamují s textem a domlouvají se, jak jej budou prezentovat ostatním (pantomima, živé obrazy, dramatizace, přednáška s názornými ukázkami…)

b) Každá skupina prezentuje svůj den jakoukoli formou spolužákům. Prezentace probíhají postupně – od pondělí do neděle.

Aktivita 2) Pašijový kalendář / cca 25 min

Děti dostanou pruh papíru a mají výtvarně ztvárnit ***Pašijový týden***.

Technika: akvarel. (Mohou pak tuží dokreslit drobné symboly pro jednotlivé dny.)

Aktivita 3) Škaredá středa / cca 2 min

Učitel: *Jidáš se ten den škaredil na Ježíše.*

a) Sedíme v kruhu a posíláme si po kruhu zamračené grimasy. Celý kruh se mračí.

b) Pak si postupně posíláme pohlazení, a tím si obličej zase vyhladíme do úsměvu. Celý kruh se usmívá.

Aktivita 4) Hra na Jidáše / cca 10 min

Hraje se podobně jako na peška. Děti sedí v kruhu, mají pokrčené nohy a obličej schovaný na kolenou. Jidáš obchází kruh a řehtá řehtačkou. Sedící děti odříkávají:

My Jidaša honimy
a dřevem mu zvonimy.
Kdo ho viděl, ať nam povi
o něvernym Jidašovi.

(Z Lašska)

Jidáš si někoho vybere, dotkne se ho a utíká. Koho se Jidáš dotkl, vstává a honí Jidáše. Jidáš se může zachránit, že si sedne na uvolněné místo v kruhu. Hra se opakuje. Jidášem se stává ten, kdo chytal a nechytil.

Aktivita 5) Kdo je Jidáš? / cca 5 min

a) Děti stojí čelem do kruhu, těsně u sebe a mají zavřené oči. Učitel celý kruh obchází a dotýká se zad dětí jakoby jim lepil na záda samolepku s písmenem „J“. Nalepí ji však jen jednomu – Jidášovi.

Nikdo neví, kdo je označen nálepkou „J“ jako Jidáš.

b) Otevřou oči, chodí mezi sebou, nepromluví a sledují, kdo je označen. Objeví-li Jidáše, nedají mu to najevo, jen se od té chvíle snaží držet co nejdál od něj. Když dotyčný pochopí, že je Jidáš, začne utíkat, ostatní ho honí.

(Pro zpestření a pro zajímavost: Postup přípravy velikonočních jidášů.)

Vytvoříme si kvásek: Ve 100 ml vlažného mléka rozmícháme droždí s jednou lžící cukru a lžící mouky, necháme to přikryté ubrouskem kynout 5–10 min. Změklý tuk utřeme se žloutky a medem do pěny. Postupně vmícháme prosátou mouku, zbylé mléko, kvásek, nastrouhanou citronovou kůru a sůl. Vypracujeme těsto a necháme ho 40–60 min kynout. Z těsta oddělujeme kousky a vyválíme z nich válečky, které stočíme do tvaru spirály. Klademe je na tukem vymazaný plech a necháme ještě 15 min kynout. Jidáše vložíme do předehřáté trouby na 200°C a pečeme 20 minut dozlatova. Ještě horké jidáše potřeme medem.

Aktivita 6) Vítám tě, vodičko čistá / cca 20 min

a) Učitel: *Na Velký pátek se lidé omývali časně zrána pramenitou vodou. Věřili, že má zázračnou uzdravující a omlazující moc.*

Jaká může být voda? Děti si po kruhu posílají šátek vymýšlejí přídavná jména: např. modrá, studená, vlažná, průzračná, hluboká, temná, bystrá, divoká, klidná, stojatá, léčivá…

b) Každé dítě dostane šátek a pomocí něj vyjadřuje, jaká může být voda. Učitel navádí slovem: klidná, divoká, líná, bystrá, léčivá, kouzelná…

c) Z šátků děti vytvoří na zemi potok (velkou studánku). Učitel pokračuje: voda teče bystře, líně, divoce, klidně…

Děti se musí sladit a kooperovat pohyb šátků, aby voda tekla tak, jak učitel říká.

d) Učitel dětem rozdá lístečky s říkankami při omývání se léčivou vodou (6 ks), tak, aby vzniklo šest skupinek. Děti mají za úkol ve skupince se naučit zpaměti říkanku (některou po rolích), najít si místo u vytvořeného potoka – vodní plochy (uspořádání od 1 po 6). Když jsou všichni připraveni, postupně se předvedou.

B.4

1. **Vitam tě, vodičko čista,**
odkud jsi přišla?
Ja sem přišla od Jordana,
viděla tam Krista Pana.

Ja sem přišla z hor, řek, a z kameni,
obmyj se, ty hřišne stvořeni!

2. Před sluncem vzchoda,
budu prosiť Pana Boha,
aby mě něbolela hlava,
hřbet, ruce ani noha.

3. Dej Bůh dobrý den, vodičko,
Krista Pána křtitelničko!
Beru si tě k pomoci
v této mojí nemoci.

4. Květe, květe, kvitečko,
umyvam si očičko!

5. Krmelinske děvuchy,
pěkne oči matě.
Enem mi povizte,
čim se umyvatě?
My se umyvame
jedenkrate v roku
studěnu vodičku
co je na potoku.

(Z Lašska)

6. Tato vodička studená,
přes devět mezí nesená,
kdo se jí umyje,
bude červený jako já.

Aktivita 7) Holka modrooka / cca 20 min

a) Učitel naučí děti zpívat píseň.

b) Pak může naučit i tanec.

(Podklad 1)

Aktivita 8) Návrat zvonů / cca 10 min

Učitel: *Na Bílou sobotu večer začínají oslavy Kristova vzkříšení. Během večerní mše se znovu rozezvučí zvony. Říká se, že se vrátily z Říma.*

a) Děti stojí v kruhu, představují kostelní zvony. Přenášejí váhu z jedné nohy na druhou, pohupují se a vydávají zvuk – Bim, bam. Nejprve potichu, jako by se zvon rozezníval, postupně přidávají na hlasitosti. Učitel řídí intenzitu „zvonění".

b) Obměna: **Na zvoníka**

Zvoník jde za dveře. Děti stojí v kruhu a učitel určí, kdo bude porouchaný zvon. Ten při „zvonění" jen otvírá pusu a nevydává žádný zvuk. Zavolá se zvoník. Jde do kruhu, rozezvučí si zvony a pozorně naslouchá, který zvon nezvoní – hledá němý zvon.

Aktivita 9) Mazanec / cca 5 min

a) Učitel: *Velikonoční neděle – Boží hod velikonoční. Před svátečním obědem hospodář rozděloval posvěcený mazanec celé rodině. Každý ochutnal. Potom se hodovalo a slavilo. Jeden mazanec si společně upečeme.*

b) Děti rozdělíme do dvojic. Jedno dítě klekne, ruce pokrčí před tělem, čelo položí ruce (klek „do klubíčka").

Druhé k němu přiklekne zboku a má před sebou „vál s těstem". Na zádech napodobuje pracovní postup pečení mazance (provádí příjemnou masáž):

Mísím, mísím boží dárek,	– dlaněmi provádí po zádech kruhové pohyby
až vymísím, budu válet,	– pevně oběma dlaněmi pohupuje kamarádem z boku na bok
až vyválím budu sázet,	– napodobuje sázení
až vysázím, budu píct,	– tře záda – vytváří teplo
až upeču, budu jíst.	– bere ze zad a napodobuje jezení

c) Děti se vymění.

d) Učitel pak může rozkrájet opravdový mazanec a děti podělit.

Aktivita 10) Kdes klíče dala / cca 10 min

a) Učitel: *Jsme na konci pašijového týdne. Prožili jsme den za dnem, namalovali pašijový kalendář. Na závěr si můžeme shrnout, co jsme se dověděli – jak jinak než písní, kterou vytvořili naši moudří předkové. Poslouchejte melodii, vnímejte text, předávejte si klíč –* ***klíč k jaru.***

b) Děti se postaví do kruhu, seznámí se s textem, opakují po učiteli melodii, podávají si klíč. Když jej předají, dřepnou si. Ten kdo dostane klíč na slova „svatý Jiří vstal, zemi odmykal“ jde s klíčem vevnitř po kruhu. Kolem koho přejde, ten vstává – „aby rostla tráva, tráva zelená, a z ní vykvetla, bíla leluja, hej nám hej, bílá leluja.“

(viz. Podklad 2)

B.4.3 Podklady pro učitele – seznam

Podklad 1) Holka modrooka. / viz str. 103

Podklad 2) Smrtná neděla. / viz str. 104

Buďte tu, babičky, veselé, už Vám to Létečko neseme. Dolní Rožínka 2014.

HOLKA MODROOKA

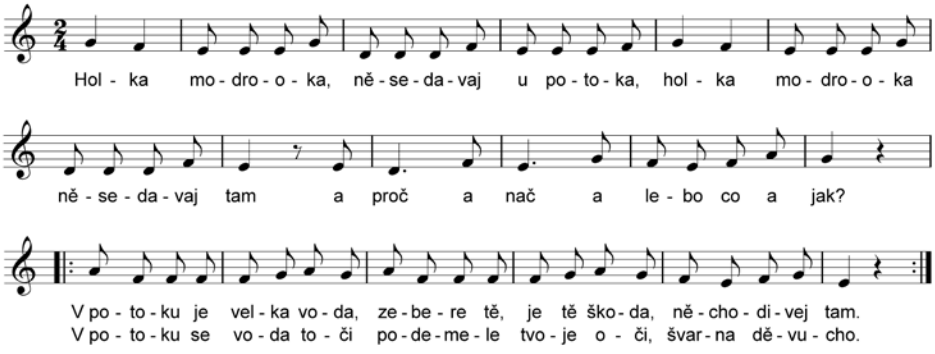

Holka modrooka,
něsedavaj u potoka
holka modrooka,
něsedavaj tam.
A proč a nač
a lebo co a jak?
V potoku je velka voda,
zebere tě, je tě škoda,
něchodívej tam!

Holka modrooka,
něsedavaj u potoka
holka modrooka,
něsedavaj tam.
A proč a nač
a lebo co a jak?
V potoku se voda toči,
podemele tvoje oči,
švarna děvucho!

Holka modrooka,
něsedavaj u potoka
holka modrooka,
něsedavaj tam.
A proč a nač
a lebo co a jak?
V potoku je hastrmanek,
zataha tě za copanek,
nechodivej tam!

Popis tance

Tančí dvojice v postavení čelem proti sobě (Ch levým, D pravým bokem do kruhu). Oba mají ruce v bok.

1.–4. takt:	D ustupuje přeměnným krokem (P noha), Ch postupuje za D přeměnným krokem (L noha).
5.–8. takt:	stejným způsobem se vrátí (D: P noha, CH: L noha),
9.–10. takt:	uchopí se za pravé ruce (levá zůstává v bok) 2 řezankové poskoky (oba P nohou),
11. takt:	2 řezankové poskoky.
12. takt:	1 řezankový poskok; na konci taktu se pustí.
13.–18. takt:	zavěsit za P lokty – 10 obyčejných kroků – otočka o 1 a půl kola, (oba vykročí L nohou).
Na opakování:	otočka za L lokty – stejným způsobem (oba vykročí P nohou).

SMRTNÁ NEDĚLA

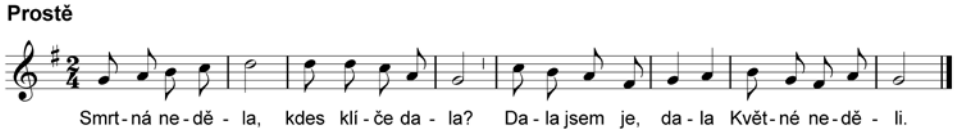

Smrtná neděla,
kdes klíče dala?
Dala jsem je, dala
Květné neděli
Květná neděla,
kdes klíče dala?
Dala jsem je, dala
Květným pondělkům.
Květný pondělku,
kdes klíče poděl?
Poděl jsem je, poděl
Zeleným čtvrtkům.
Zelený čtvrtku,
kdes klíče poděl?
Poděl jsem je, poděl
svatému Jiří.
Svatý Jiří vstal,
zemi odmykal,
aby rostla tráva,
tráva zelená,
a z ní vykvetla
bílá leluja,
hej, nám, hej,
bílá leluja.

B.4

Použitá literatura

Binar, V.: Živý pramen. Výbor z české a slovenské pouzie. Albatros, Praha 1984.

Karpetová, B. – Sládková, K.: Nenuda v duchu českých tradic. Prostor, Praha 1996.

Lýsek, F.: Písně z Lašska. Marta Toncrová (ed.). Etnologický ústav AV ČR, Brno 2004.

Nádvorníková, H. (ed.): Svátky a významné dny v programu MŠ. Josef Raabe, Praha 2007.

Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v pohádkách, v písních, hrách a tancích. Jaro. SNKLHU, Praha 1960.

Voráčová, Y.: Pohybové zpracování písní z Lašska. Služba škole. Ostrava 1999.

Zíbrt, Č.: Veselé chvíle v životě lidu českého. Vyšehrad, Praha 1950.

B.5.1 Kalamajka, dávaj vajka

Základní didaktické informace:

Název tématu: Kalamajka, dávaj vajka!

Výchovně vzdělávací cíl: vnímat tradice jako jedny ze základních hodnot našeho společenství, rozvíjet kulturně estetické dovednosti, rozvíjet aktivní slovní zásobu, snažit se o tvořivé sebevyjádření, rozvíjet rytmické cítění a hudební dovednosti, nebát se komunikovat mezi sebou, rozvíjet grafomotorické a praktické dovednosti.

Konkretizace cíle: zamyslet se nad významem tradice Pomlázky, seznámit se s různými druhy zdobení kraslic se zaměřením na výzdobu kraslic nápisy, tvůrčím způsobem nazdobit kraslici, naučit se plést jednoduchým způsobem pomlázku, osvojit si lidovou píseň a tanec, zahrát si hru s vejci.

Věkové zaměření: 4. a 5. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Vyučovací předměty:

Český jazyk a literatura: porozumí, správně formuluje a reprodukuje text týkající se pomlázky, pracuje tvůrčím způsobem s nápisy na kraslicích, osvojuje si velikonoční koledu.

Výtvarná výchova: poznává tradiční postupy při vytváření kraslice a pomlázky a pak sám vytváří vlastní výrobek (kraslice, pomlázka), rozliší kýč od lidové tvorby.

Hudební výchova: vytváří si pozitivní motivací kladný vztah k lidové hudbě, rozvíjí správný a kultivovaný hlasový projev prostřednictvím lidové písně Roztrhana chalupa.

Kompetence:

k učení:

- vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie při práci s naučným textem Pomlázka,
- vyhledává a třídí **informace** textu o pomlázce a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě,
- operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly týkající se jarní tematiky, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na společenské a kulturní jevy,

k řešení problémů:

- vnímá problémovou situaci (najít svůj protějšek), rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností,
- pracuje s informacemi a hledá vhodné k řešení problému ve hře „Hledání milého"; nachází shodné a podobné znaky, využívá je k vyřešení problému, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému,
- samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení při hledání správného protějšku při práci s nápisy na kraslicích,

komunikativní:

- rozumí textu – nápisy na kraslice, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji,
- ormuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu,
- naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje,
- využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi,

sociální a personální:

- účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce,
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá,
- vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty,

občanské:

- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot; je schopen vcítit se do doby našich předků,
- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, podle kterých žili naši předkové,

pracovní:

- používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení při zdobení vlastní kraslice a při pletení vlastní pomlázky,
- přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.

Aktivity:

1) Pomlázka – práce s textem
2) Hra Hledání milého
3) Nápisy a koleda:
   a) děvčata vymýšlejí vlastní návrh nápisu
   b) chlapci se učí zpaměti koledu
4) Zdobení vajíček a pletení pomlázky
5) Honička s pomlázkou a obdarovávání
6) Píseň Roztrhana chalupa
7) Hry s vajíčky

Materiál a pomůcky: text Pomlázka, text + lístečky s nápisy na kraslicích, papíry, dvě natvrdo uvařená vejce, inkoust, zmizík, pentle, provázek, cibulové slupky (barvy na vajíčka), vařič, hrnec, proutky na pomlázku, notový zápis písně Roztrhana chalupa, ošatka, dřevěné kostky.

Časová dotace: 2 vyučovací hodiny

Místo: učebna

B.5.2 Realizace aktivit:

Aktivita 1) Pomlázka – práce s textem / cca 15 min

Učitel dá děvčatům text *1a)*, chlapcům text *1b)* a Podklad 1)

a) *1a)* Pomlázka to není jen svazek živých spletených prutů, ale i den a odměna, kterou chlapci dostanou o Velikonočním pondělí. Naši předkové věřili, že se v čerstvě uříznutých prutech skrývá omlazující síla. Kdo chtěl být „pomlazen“ musel se nechat vyšlehat. A to nejen mladá děvčata, ale všechny ženské ve stavení; i stará babička musela dostat svůj díl „pomlazení“. Pomlázka může být nahrazena prostým narašeným prutem nebo větvičkou pichlavého jalovce, ale hrdostí každého chlapce a mládence byla pomlázka dovedně spletena z vrbových proutků.

Zajímavost: První koledník, který přišel do domu, byl dobře odměněn. Jeho pomlázku vzala hospodyně do bílého šátku a vyšlehala všechen dobytek, aby byl po celý rok zdravý a čilý.

1b) Za „omlazení“ děvčata musela zaplatit – a to opět něčím magickým. Něčím, co v sobě ukrývá tajemství života – vajíčkem. Aby se kouzlo znásobilo, byl povrch vajíčka pomalován nejrůznějšími magickými symboly: slunce, vlnky jako voda, spirálky jako cestička zamilovaných, srdce jako láska a věrnost. Vajíčka se také barvila. Nejoblíbenější barvou byla zřejmě červená, barva života, krve, tepla, lásky. Zdobení kraslic je velmi rozmanité – zdobí se batikováním, vyškrabováním, leptáním, polepováním vlnou či kousky látek, kresbou, obháčkováváním či odrátkováním. Vedle této výzdoby bývaly na vajíčkách nápisy, které vyjadřovaly přání nebo vzkaz milému.

Rady: Vejce myjeme jen v teplé vodě; nikdy mýdlem, saponátem.

Hotovou kraslici osvěžíme potřením olejem a vyleštěním.

Podklad 1)

b) Děvčata dostanou text *1a),* chlapci text *1b)* a Podklad 1). Text si přečtou a dohodnou se, jakým způsobem zprostředkují nabyté poznatky druhé skupině (nesmí jít jen o pouhé přečtení; připouští se přednáška, dramatizace, zhudebnění, živé obrazy s komentářem,☺ kreativitě se meze nekladou). Doporučený časový limit 10 min na zpracování.

c) Děvčata dohodnutým způsobem seznamují chlapce s obsahem svého textu.

d) Chlapci zvoleným způsobem seznamují děvčata s obsahem svého textu.

Aktivita 2) Hra Hledání milého / cca 20 min

a) Učitel: *Malovaná vajíčka se také stávala „poslíčky lásky". Dívky prostřednictvím vajíčka mohly chlapci sdělit svá přání, tužby, vzkazy , někdy i výtku. Byla svědky pocitů mladého děvčete, mnohdy utajovaných a neprozrazených. Poslechněte si některé z nich:*

V malovaném vajíčku,
posílám ti hubičku.

Leť, vajíčko, přes bořinu,
Tonečkovi pod peřinu.

Šohajenko švarný, mramorová skala,
veru bych já za tebja své srdenko dala.

Dyby hory poschly a přestaly deště,
milovala bych ťa, můj Ozéfku, ešče.

b) **Hledání milého**

Děvčata si vylosují lístečky s nápisem. Chlapci si vylosují lístečky s charakteristikou chlapce (podmínkou je stejný počet chlapců a děvčat). Úkolem je vytvořit dvojice, které k sobě patří:

Př. Dívka: Ty si synek jako ryba, dvě milovat – to je chyba! Chlapec: Nevěrný chlapec.

Když se najdou, sednou si vedle sebe na zem a vyčkají do konce hledání.
Poté následuje prezentace dvojic.

Prezentace dvojic: dívka výrazně přečte nápis. Jaký je chlapec, kterému bylo toto napsáno? Ostatní hádají. Nakonec příslušný chlapec prozradí správnou odpověď.

Nápisy (rozstříhat na jednotlivé lístečky):

Dívky:	Chlapci:
Šikovný si, synku, veselý až milo, ale vjecej smělosti by ti neškodilo.	NESMĚLÝ CHLAPEC
Nelez za děvčaty přes ploty, nebudeš mít roztrhané kalhoty.	CHLAPEC ZÁLETNÍK (běhá za více děvčaty)
Dobrý skutek váží více, nežli plno plánů a slov na tisíce.	CHLAPEC TLUČHUBA (slibuje a nesplní)

B.5

Nevybíraj, synku, abys nepřebral, abys místo holubičky brabca nedostal.	CHLAPEC VYBÍRAVÝ
Drž sa, chlapče, niti, něch ťa větr neuchytí.	DROBNÝ CHLAPEC
Kdo chce všecko vědět, musí rok na tomto vajíčku sedět.	ZVĚDAVÝ CHLAPEC
Dybys nebyl halabala, byla bych ti cosi dala. Ale že si ťuti muti, nemám k tobě žádné chuti.	ZANEDBANÝ CHLAPEC (nedbá o sebe)
Vajíčko má dva konce, sbohem, falešný mládenče.	FALEŠNÝ CHLAPEC
Na to sem sa učila a do školy chodila, abych já ty ogary modrooké šidila.	ŠIZENÝ CHLAPEC (děvče ho šidí)
Růžičko, rozvíjaj sa, můj milý, nehněvaj sa.	NAHNĚVANÝ CHLAPEC
Červené vajíčko po stole sa kúlá, moje potěšení lecigde sa túlá.	TOULAVÝ CHLAPEC
Toto vajíčko znésl kohútek, aby ti zahnal všecek zármutek.	SMUTNÝ CHLAPEC
Komu to vajíčko daruju, toho v svém srdci miluju.	MILOVANÝ CHLAPEC
Dávám ti vajíčko pode schody, abys ně nechodil do hospody.	CHLAPEC OPILEC
Pěkný si jak kvítek, pěknějšího néni, jen těch roků málo na tvé oženění.	MOC MLADÝ CHLAPEC

Vajíčko z horúcej lásky tomu, co černé má vlásky.	ČERNOVLASÝ CHLAPEC
Pěkný si, Janíčku, přes tebe néni, ach, škoda, přeškoda, že těch peněz néni.	CHUDOBNÝ CHLAPEC (nemá peníze)
Miluju, netajím, ale koho, nepovím.	TAJNĚ MILOVANÝ CHLAPEC

Další inspirace (Podklad 2)

Aktivita 3) Nápisy a koleda / cca 10 minut

a) Děvčata na list papíru vymýšlejí své vlastní vzkazy pro spolužáky.

b) Chlapci se učí zpaměti koledu:

Kalamajka, dávaj vajka,
jedno bílé, dvě červené,
naposledy malované.
Jak mě nedáš kopu vajec,
vyženu ti muža na pec
a pacholka do komína,
bude černý jako sviňa.
Kalamajka, dávaj vajka,
jak mě nedáš, daj koláča,
budú temu naši rádi,
aj ti moji kamarádi.

Obě aktivity probíhají současně.

Aktivita 4) Zdobení a pomlázka / cca 15 min

a) Děvčata zdobí vajíčka.
Postup: Natvrdo uvařené vejce štětcem natřou inkoustem. Nechají zaschnout. Zmizíkem píšou vzkaz pro spolužáka. Mohou i vyzdobit dle vlastní fantazie.

b) Chlapci obdrží návod jak plést pomlázku. Podle něj se snaží pomlázku uplést.
(Podklad 3)
Obě aktivity probíhají současně. Učitel dle potřeby pomáhá děvčatům i chlapcům.

Aktivita 5) Honička s pomlázkou a obdarování / cca 10 min

a) Chlapci honí děvčata s vlastnoručně upletenou pomlázkou. Které děvče švihnou, to usedá stranou.

b) Když jsou všechna děvčata pochytána (pomlazena), chlapci sborově odříkají koledu, kterou se naučili v předešlé hodině.

c) Pak děvčata postupně podarují chlapce svými vyzdobenými kraslicemi s nápisy, které přečtou nahlas.

Aktivita 6) Píseň Roztrhana chalupa / cca 15 min

a) Učitel: *Dokonano, domrskano, výslužky je dost,*
přišli sme k vam koledovat, paní, pro radost.
Nic se nám však nesmějte,
za rok nás zas čekejte!

Naučme se teď písničku, kdy se chlapec a děvče vzájemně škádlí. Určitě znáte přísloví*: Co se škádlívá, rádo se mívá.*

(Podklad 4)

b) Učitel obvyklým způsobem učí žáky píseň z Lašska.

Aktivita 7) Hry s vajíčky / cca 10 min

a) Učitel: *Co s vykoledovanými vajíčky? Sníst – samozřejmě. Dříve si ale děti ještě s nimi užily trochu legrace, a to buď ťukáním, házením do výše či koulením po valbisku.*

b) **Ťukání**

Dvojice protihráčů ťuká vejcem o vejce a přitom říká*: „Baba na babu – špic na špic!“* (baba je tupější konec vejce). Proťuknou-li se „baby“, říká se: *„Špic na špic – babu darmo“* a ťuká se ostřejšími konci vajec. Čí špic se rozbije, prohrál a musí vejce dát svému protihráči (hrají s obarvenými vajíčky).

c) **Koulení**

Děti postaví z kostek můstek, který končí v ošatce a snaží se po můstku kutálet vajíčka (vařené bez výzdoby), aby se nerozkřápla. Když vajíčka popraskají, nevadí. Po skončení hry můžeme nechat vejce ještě více popraskat a obarvíme je v hrnci cibulovými slupkami. Vajíčka po oloupání mají krásné mramorování.

O přestávce děti mohou pak vajíčka sníst ☺.

Podklady pro učitele:

Podklad 1) Motivy kraslic. / viz str. 114

Podklad 2) Nápisy na kraslice. / viz str. 115

Podklad 3) Svazování prutem, pomlázka. / viz str. 116

Podklad 4) Roztrhana chalupa. / viz str. 117

Jak se zdobí Létečko.

B.5.3 Podklady pro učitele

Podklad 1)

Motivy na kraslice

Vyškrabované kraslice – na tmavě modrém, rudém, hnědém nebo černém podkladu bílá kresba.
Vosková kresba špendlíkovou hlavičkou – motivy slunce a „cestičky zamilovaných“.

Podklad 2)

Nápisy na kraslice

(Vybráno z F. Frolec, Václav: Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě. Vyšehrad, Praha 1984.)

Ponáhli se, Janku,
dneska večer k nám,
malované vajíčko
z lásky tobě dám.
(Hodonínsko)

Mé srdce věrné,
ponáhlaj, synečku, ke mně.
(Luhačovicko)

Máš-li ke mně lásku,
přijď k nám na pomlázku.
(Dačicko)

Přiď, synečku, k nám,
mrskačky ti dám.
(Valašskoklobucko)

Přijď, můj milý, skoro ráno,
vajíčko mám přichystáno.
(*Valašskoklobucko)*

Zas skřivánek zpívá a svití slunečko,
dojdi k nám, Janíčku, pro pěkné vajíčko.
(Strážnicko)

V malovaném vajíčku
posílám ti hubičku.
(Luhačovicko)

Kúlaj sa, vajíčko, přes potúček,
mojem synečkovi na stolíček.
(Luhačovicko)

Koho já miluji,
tomu vajíčko z lásky daruji.
(Kyjovsko)

Pěkné sú vajíčka,
pěkný je můj milý,
já mu je daruju,
protože ho věrně miluju.
(Strážnicko)

Podklad 3)

Svazování prutů

Hrst vrbového proutí na pomlázku svážeme vrbovým prutem. Jeho spodní část, ohnutá do tvaru „L“, se přiloží ke spodku prutů a obtočí několika závity, pod které zasuneme ještě aspoň 15 cm dlouhý kus prutu, tzv. „přiložený“ (viz obrázek).

Závity prvního prutu obtáčíme těsně až ke konci držadla. Zbude nám v ruce jen špička – aspoň 10 cm dlouhá. Teď se „přiložený“ prut vytáhne a do štěrbiny po něm se zasune zbylá špička, dobře utáhne a přebytečná část odřízne.

Pomlázka z osmi prutů: Svázaná hrst proutí se přichytí provázkem k pevnému závěsu a rozdělí na poloviny – do každé ruky čtyři pruty. Krajní prut jedné strany se shora protáhne mezi dvěma a dvěma pruty druhé strany, vrací se spodem ke svým bratříčkům prutům, ale přiloží se od středu. Pak uděláme totéž s krajním prutem druhé strany. Strany se střídají pravidelně a je nutné sledovat, aby se osa pomlázky nekroutila. Konec se ováže provázkem a přichytí se barevná pentle. (Pružnější je taková pomlázka, která trochu proschla – stála týden „za pecí.“)

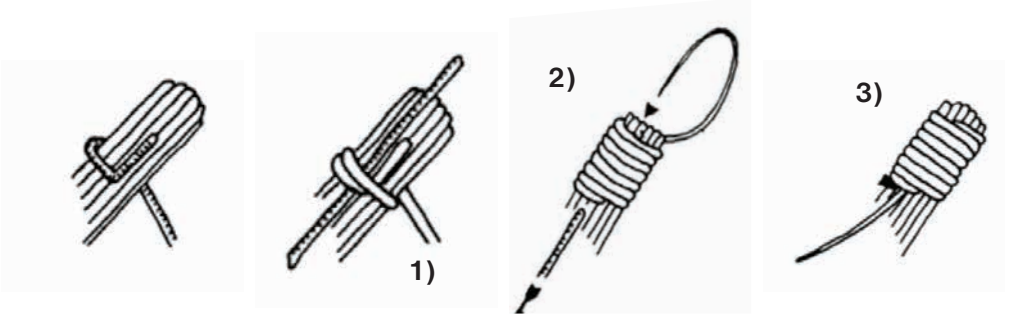

1) Vytáhni, 2) zastrč, 3) utáhni a odřízni.

Pomlázka z osmi

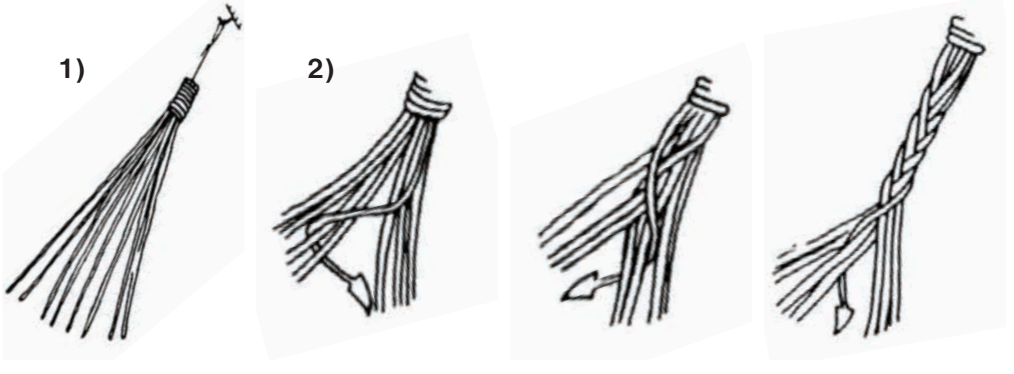

1) Rozděl na čtyři a čtyři pruty. 2) Střídej zevní prut jedné strany mezi 2 a 2 druhé strany a přilož zevnitř k proutí „své“ strany.

Podklad 4)

ROZTRHANA CHALUPA

Zvesela

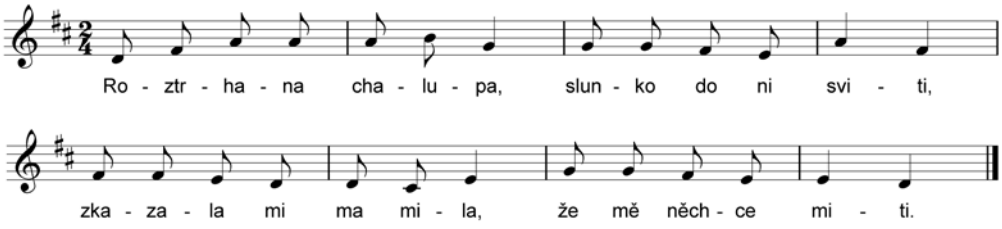

Roztrhana chalupa, slunko do ni sviti,
zkazala mi ma mila, že mě něchce miti.

Dyž mě něchceš milovať, me srdečko nětrap,
co sem se k vam nachodil, nyni musim přestať.

Ja chalupu pošiju a omažu hlinu,
dyž mě něchceš, něchaj byť, vezmu sobě inu.

Použitá a doporučená literatura

Binar, V.: Živý pramen. Výbor z české a slovenské pouzie. Albatros, Praha 1984.

Frolec, V.: Prostá krása. Deset kapitol o lidové kultuře v Čechách a na Moravě.Vyšehrad, Praha 1984.

Karpetová, B. – Sládková, K.: Nenuda v duchu českých tradic. Prostor, Praha 1996.

Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Skopová, K.: Lidová tvorba. Kadence, [?] 1995.

Sušil, F.: Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Vyšehrad, Praha 1951.

Lýsek, F.: Písně z Lašska. Marta Toncrová (ed.). Etnologický ústav AV ČR, Brno 2004.

Zíbrt, Č.: Veselé chvíle v životě lidu českého. Vyšehrad, Praha 1950.

Smrt nesem ze vsi… Dolní Rožínka 2014

B.6.1 Projektový den – Něsem, něsem Mařenu!

Základní didaktické informace

Název tématu : Něsem, něsem Mařenu! (vynášení Mařeny a přinesení Májíčku).

Výchovně vzdělávací cíle: Seznamuje se s tradicí Vynášení Mařeny a přinášení Májíčku a přidružených aktivit, týkajících se svátků jara, poznává a oceňuje jedinečnost lidových tradic, utváří si ohleduplný vztah k tradicím a k místu svého domova, upevňuje si úctu ke kulturnímu dědictví svých předků, orientuje se v čase a dějích, poznává proměnlivost života v minulosti a současnosti, spolupracuje ve skupině, vytváří si pozitivní vztah k sobě a ke svému okolí.

Věkové zaměření : 1.–5. ročník ZŠ

Vzdělávací oblasti: Člověk a jeho svět

Jazyk a jazyková komunikace

Umění a kultura

Kompetence:

k učení:

- vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení,
- vyhledává a třídí informace o jarních zvycích svých předků a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě,
- operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, týkající se jarní tematiky,
- samostatně pozoruje a experimentuje, získané výsledky porovnává,

k řešení problémů:

- vnímá problémové situace vyskytující se při naplňování zadaného jarního úkolu, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení,
- nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému, samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení,

komunikativní:

- formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu,
- naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje,
- rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívají,

sociální a personální:

- účinně spolupracuje ve skupině, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce,
- podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá,
- přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají,
- ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty,

občanské:

- respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí,
- chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, kterými se řídili naši předkové,
- respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k tradicím, posiluje smysl pro kulturu a tvořivost,

pracovní:

- používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení při výrobě Mařeny a ozdob Májíčku,
- přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.

Průběh projektu:

Den před projektem učitelé připraví potřebný materiál a pomůcky dle pokynů vedoucího projektu. Hned ráno vedoucí projektu donese do jednotlivých tříd „jarní poštu“ (obálka s úkolem, na kterém budou žáci dvě vyučovací hodiny pracovat). Třetí hodinu se všechny zúčastnění třídy sejdou na jednom místě (sál školy, hala, tělocvična apod.). Prezentují své výstupy. Poté se všichni odeberou s Mařenou ven a v průvodu ji zanesou k nejbližšímu potoku či řece. Po vyhození (spálení, utopení) Mařeny nastrojí Májíček a vrací se zpátky ke škole. Projekt je ukončen společnou písní – koledou panu řediteli. Májíček je umístěn v blízkosti školy.

Materiály a pomůcky:

Dopisy – jarní pošty pro 1., 2., 3., 4., 5. ročník a pro ředitele v obálkách.

Taneční hra: Notový zápis a popis taneční hry Had leze z ďury (Podklad 1).

Tanec: Notový zápis a popis tance Volky (Podklad 2).

Zvykosloví: pracovní list s popisem šesti postních nedělí (Podklad 3), hrách v misce, černý šátek, kapesník, preclíky (sušenky), bílý šátek , vyfouknutá vajíčka, provázek, metlička, čerstvá větvička.

Mařena: dvě větve či laťky (asi 1 m a 60 cm dlouhé), otep slámy, trocha sena, bílé plátno, vázací drátek, staré oblečení (halena, sukně, šátek), vyfouknutá vajíčka, prázdné hlemýždí ulity, provázek, barvy a štětce, špendlíky nebo spínací špendlíky.

Májíček: malý živý stromek (jehličnan, břízka, jíva), krepový papír, kusy barevných látek, barevný papír, vázací drátek, říkanka (Podklad 4).

B.6.2 Jarní pošta

Základní didaktické informace

Dopis – 1. ročník

Milé děti!
Zima končí, jaro je tady! Sněženky a petrklíče nám ho otvírají. Vůně hlíny a probouzející se přírody šimrá v nose, sluníčko hřeje a láká nás to ven. Ptáci švitoří, z děr vylézá hmyz a hadi, vše kolem si chce užívat jara. Užívejte si ho také!
Naučte se jarní hru Had leze z ďury a potom ji předveďte kamarádům z ostatních tříd.

(Podklad 1)

Dopis – 2. ročník

Milé děti!
Jaro je tady! Sníh roztál a tráva je svěží a zelená jak nikdy v roce. Láká nás to po ní běhat, sedat, ale na ležení je ještě brzy. Dříve se na pastvu začaly vyhánět ovce, husy, krávy… Pasačky měly z příchodu jara velkou radost, zpívaly si, dováděly a tancovaly.
Možná, že zrovna tak vznikl tanec Volky, který se teď s paní učitelkou naučíte. A až se všichni sejdeme, předvedete ho svým kamarádům.

(Podklad 2)

Dopis – 3. ročník

Milé děti!

Příchod jara měl v životě našich předků prvořadý význam. Byl považován za svátek znovuzrození života, návrat slunce a počátek zemědělského roku.
První neděle po prvním jarním úplňku je neděle velikonoční. Tu moc dobře znáte.
Počítáme-li nazpět šest nedělí, dostaneme se k Popeleční středě, kterou končí masopust a začíná sedmitýdenní půst předvelikonoční.
Postní neděle mají podle našich předků své zvláštní názvy. Přečtete si o nich v pracovním listu a zkuste postupně dramaticky ztvárnit každou neděli, která předchází neděli velikonoční. Paní učitelka vám poskytne potřebné rekvizity a rady. Sejdeme se v určený čas s ostatními kamarády a dramatizaci jim předvedete.
(Podklad 3)

Dopis – 4. ročník

Milé děti!

Vynášení Mařeny je prastarý zvyk, spojovaný s příchodem jara. Váže se k páté postní neděli, zvané Smrtná. Smrtka, Mařena, Morena, Mořena, Morana, smrtholka je symbolem zimy, zmaru, nemocí a všech nečistých sil. Naši předkové se ji snažili spálit nebo utopit v potoce či řece a tím se symbolicky zbavit všeho zlého, co jim zima přinesla.
Vyrobte podle návodu Mařenu, naučte se říkanku. Až se v určenou dobu všichni sejdeme, seznamte nás s původem zvyku vynášení Mařeny, naučte nás říkanku a předveďte nám průvod s Mařenou.

Postup při výrobě Mařeny:

Není závazný, závisí na materiálu, na fantazii.

Větve (laťky) spojíme do kříže vázacím drátkem. Ze sena vytvarujeme kouli a potáhneme bílým plátnem, poté nasadíme na tyčku jako hlavu a připevníme drátkem. Svazek slámy připevníme na tyčku jako tělo, menší svazek slámy na tyčku jako ruce. V pase můžeme převázat provázkem. Mařenu ustrojíme do starých kousků oděvu (halena, sukně, na hlavu šátek). Kolem krku zavěsíme korále z vyfouknutých vajec či prázdných hlemýždích ulit (symbol smrti a zmaru). Obličej namalujeme barvami.

Říkanka k průvodu s Mařenou:

Něsem, něsem Mařenu
na oleju smaženu.
na vršečku červenu,
a na spodku zelenu,
přepěkně vystrojenu.
Smrt idě ze vsi,
ma zelene fusy,
už němože choditi,
musime ju nositi.
Smrt, smrt ukrutna,
kyselica něchutna,
kyselicu zjime
a Smrt utopime!

Dopis – 5. ročník

Milé děti!

Na jaře děti vynášely Mařenu – symbol zimy, zmaru, smrti, nemocí a nečistých sil. Mařenu spálily nebo utopily a tím se symbolicky zbavily všeho zlého, co jim zima přinesla.

Zvyk vynášení Mařeny se také spojuje s přinášením Májíčku (někde létečka), symbolu života a jara. Zima se odnese a jaro se nazpět přinese. Dříve děti s májíčkem obcházely domy, zpívaly se koledy a děti za to dostávaly dárky. Májíček byl malý živý stromek (jehličnan, břízka, jíva) bohatě ozdobený barevnými proužky textilu, papírovými květy, řetízky, pentličkami.

Vašim úkolem je připravit si potřebné ozdoby na nastrojení Májíčku a naučit nás písničku, která byla spojena s jeho nošením.

Až se společně všichni sejdeme, povíte nám o původu zvyku, ukážete nám ozdoby, které jste vyrobili a naučíte nás písničku.

Když v potoce utopíme Mařenu, Májíček nastrojíte a donesete zpátky ke škole. Písničku zazpíváme všichni panu řediteli a Májíček umístíme na příslušné místo.

Postup při výrobě ozdob:

Není závazný, zavisí na materiálu a fantazii.

1. Pestrobarevné látky stříháme, trháme na tenké proužky, připravujeme pentličky.

2. Nastříháme tenké proužky z barevných papírů (asi 1 cm široké, 10 cm dlouhé). Lepíme z nich kroužky, které vzájemně propojujeme a vytváříme řetízek.

3. Připravíme proužky krepového papíru (asi 7 cm široké, 20 cm dlouhé). Proužky smotáváme do tvaru růžičky, dole omotáme vázacím drátkem.

Růžičky můžeme vyrábět i z proužků látek.

(Podklad 4)

Dopis pro ředitele školy

Milý pane řediteli – hospodáři!

Na jaře děti vynášely Mařenu – symbol zimy, zmaru, smrti, nemocí a nečistých sil. Mařenu spálily nebo utopily a tím se symbolicky zbavily všeho zlého, co jim zima přinesla.

Zvyk vynášení Mařeny se také spojuje s přinášením **Májíčku (někde létečka),** symbolu života a jara. Zima se odnese a jaro se nazpět přinese. Dříve se s Májíčkem obcházely domy, zpívaly se koledy a děti za to dostávaly dárky.

Letos také my Mařenu vyneseme a s Májíčkem se vrátíme. Čekejte nás kolem poledne před školou ☺.

Mařenu vynesem
a Majíček přinesem!
Hospodáři, vstávejte,
koledu nám chystejte!

B.6.3 Podklady pro učitele:

Podklad 1) Had leze z ďúry. / viz str. 126

Podklad 2) Volky. / viz str. 127

Podklad 3) Postní neděle – názvy. / viz str. 128

Podklad 4) Něsemy Majiček. / viz str. 129

Ředitel školy přijímá od dětí májíček. Závěr projektového dne. Krmelín 2014.

Podklad 1)

HAD LEZE Z ĎURY

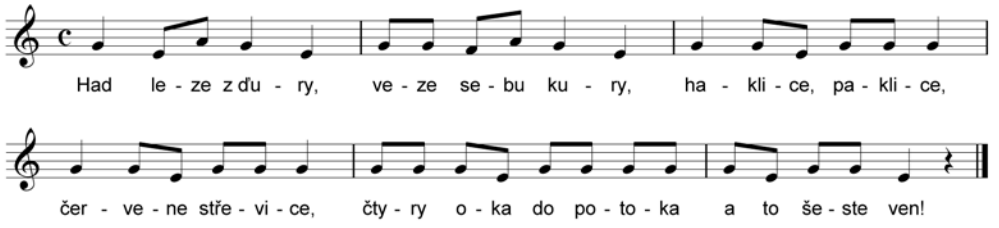

Had leze z ďury, veze sebu kury,
haklice, paklice, červene střevice,
štyry oka do potoka a to šeste ven!

Popis tance

Držíme se za ruce v dlouhém řadu.
Zpíváme, krokem postupujeme vpřed, různě se proplétáme, zatáčíme.
Můžeme obměňovat držení: za pas, za ramena, za kotníky, za uši apod.
Také tempo můžeme měnit: had unavený, neposedný, rychlý, starý, veselý apod.

Podklad 2)

VOLKY

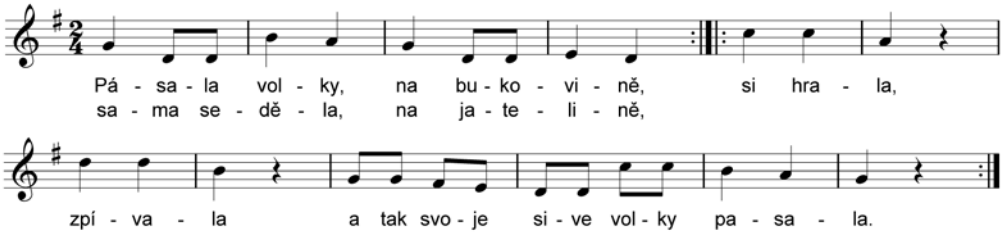

Pasala volky na bukovině,
sama seděla na jatělině,
si hrala, zpivala
a tak svoje sive volky pasala.

Pasla jich pasla, ež jich ztratila,
co ja něboha, co porobila?
Včil sedi a plače,
kdo mi moje sive volky napase?

Uslyšel Janek plač, nařikani,
přišel un ku ni na to plakani.
Děvucho, co je ti?
Poď, puděmy spolu volky hledati.

Popis tance:

1.–4. takt: tančí dvojice proti sobě, držíce se za ruce, 7 cvalových poskoků, 8. přídup.
5.–8. takt: totéž zpět po stejné dráze.
9.–10. takt: 3 řezankové poskoky (výdrž),
11.–12. takt: 2 řezankové poskoky, 3. skokem do stoje spojného (spatného).
13.–16. takt: otočky za pravé lokty obyčejnými kroky + přídup.

Přídup na 1. dobu posledního taktu. Oba vychází L nohou.

Zdroj: Voráčová, Y.: Pohybové zpracování písní z Lašska. Služba škole, Ostrava 1999.

Podklad 3)

Postní neděle

Po bujném a veselém masopustu přichází půst. Postní neděle (neděle do Velikonoc) mají svá zvláštní jména. Napovídají jaké obyčeje, jídla, obřady a zábavy mívali naši předkové.

První neděle postní – *pučální*

Nazývá se podle pučálky – postního pokrmu, který se připravoval opražením naklíčeného hrachu.
Někde se tato neděle nazývala pražná, od opraženého naklíčeného obilí.

Druhá neděle postní – *černá* nebo ***sazometná***

V tuto neděli se nejvíce mete, čistí a uklízí.

Třetí neděle postní – *kýchavná*

Název má od kýchání. Kdo v ten den kýchne třikrát, po celý rok prý ani nezastůně.
Taky se povídá, že tato neděle má souvislost s pozdravy: Pozdrav Pán Bůh! Na zdravíčko!

Čtvrtá neděle postní – *družebná*

V názvu je zachována vzpomínka na přátelské „družení" dítek a vzájemné rozdávání preclíků nebo jiného malého občerstvení.
Někde se tato neděle nazývá také liščí. Rodiče prý zavěšovali na stromy preclíky a dětem pak povídali, že tudy běžela liška s preclíky na ocase a některé ztratila.

Pátá neděle postní – *smrtná*

K této postní neděli se váže prastarý zvyk vynášení Smrtky – Mařeny, Moreny, Mořeny, smrtholky.
Patří mezi nejstarší jarní obyčeje u nás. Smrtku – Mařenu dívky zhotovily ze slaměného došku na dvou zkřížených tyčích, ustrojily ji do ženského oděvu a na krk zavěsily korále z vyfouknutých vajec. Nosily ji po vsi, pak ji zanesly k řece, tam ji odstrojily, zapálily nebo utopily. Symbolicky pochovaly vše zlé, co jim zima přinesla.

Šestá neděle postní – *květná*

Tato neděle je v některých místech spojena s přinášením májíčku, někde se říká létečka. Je to ozdobený živý stromek, symbol navracejícího se jara. S májíčkem dívky koledují po vsi, zpívají a sbírají koledu. Nakonec donesený májíček dají hospodáři a ten ho zasadí poblíž úlů, aby chránil včely.

Přiřaď správné rekvizity k jednotlivým postním nedělím:

Metlička, kapesník, hrách, černý šátek, korále z vyfouknutých vajec, bílý šátek, preclíky (sušenky), čerstvě uřezaná větvička (jíva, bříza, jehličnan).

Jaké datum bude mít letošní Smrtná neděle?

Podklad 4)

NĚSEMY MAJIČEK

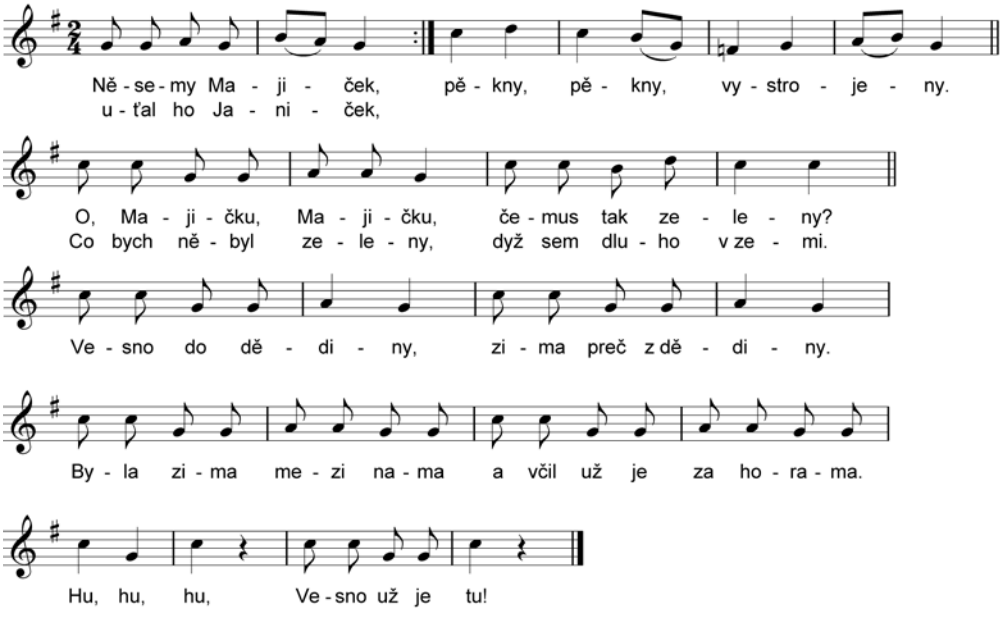

Něsemy Majiček,
uťal ho Janiček,
pěkny, pěkny, vystrojeny.
O, Majičku, Majičku,
čemus tak zeleny?
Co bych něbyl zeleny,
dyž sem dluho v zemi.

Vesno do dědiny,
zima preč z dědiny.
Byla zima mezi nama
a včil už je za horama.
Hu, hu, hu,
Vesno už je tu!

Zpívalo se při donášení Májíčku do vesnice.

Zdroj: Zpívala Eliška Krejčíčková ze Staré Bělé

B.6

Použitá a doporučená literatura

Karpetová, B. – Sládková, K.: Nenuda v duchu českých tradic. Prostor, Praha 1996.

Lýsek, F.: Písně z Lašska. Marta Toncrová (ed.). Etnologický ústav AV ČR, Brno 2004.

Plicka, K. – Volf, F. – Svolinský, K.: Český rok v písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách. SNKLHU, Praha 1960.

Skopová, K.: Lidová tvorba. KADENCE, 1995.

Sušil, F.: Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Vyšehrad, Praha 1951.

Zíbrt, Č.: Veselé chvíle v životě lidu českého. Vyšehrad, Praha 1950.

Hra Čára. Odpoledne her. Základní škola Prachatice

C.1 Jak si hráli naši rodiče a prarodiče, když byli malí

Hry našich předků aneb hry dávných dob minulých

V rámci projektu **Tady jsme doma**, který realizujeme na naší škole v Prachaticích ve Vodňanské ulici, děti zjišťovaly, jak si hráli jejich babičky, prababičky, dědečkové a pradědečkové. S výsledky svého pátrání následně seznámily spolužáky a rovněž se v třídních kolektivech těmto hrám věnovaly. Děti tyto dětské zábavy, v současné době již pozapomenuté, učí i své rodiče. Tato tvořivá a hravá setkání jsou nejoblíbenějšími rodičovskými schůzkami.

Jak si hrály děti dříve? A měly děti vůbec na hru čas? Určitě. Děti, které se ještě aktivně nezúčastňovaly prací na poli nebo v domácnosti, svůj čas věnovaly i hraní se svými vrstevníky. Často tomu bylo i na pastvě, kde si hrály na honěnou, na schovávanou, cvrnkaly kuličky, s míčem, obručí, káčou či na slepou bábu. Podobné hry hrávaly děti i ve městech.

Dětské hry, které se předávaly z generace na generaci, jsou oblíbené i v současnosti. Dodnes mají neodolatelné kouzlo, jsou jednoduché a většinou se dají hrát kdekoliv. Mimoto jsou originální, rozvíjí dětskou fantazii a některé si mohou vyrobit děti samy. V neposlední řadě jsou důležitým výchovným prostředkem, neboť v dětech rozvíjí představivost, estetické vnímání, schopnost úsudku a postřehu, smysl pro kolektiv, pro kázeň a zanedbatelný není ani podíl říkadel na rozvoji dětské výslovnosti.

Pravidla her, které se u nás hrají nejčastěji:

Blechy

Hráči si seřadí blešky (knoflíky, umělohmotná či dřevěná kolečka) do stejné vzdálenosti kolem misky a snaží se postupně za pomoci známky – kolečka umístit všechny své blešky v misce. Skočí–li bleška do misky, může její majitel hrát ještě jednou. Komu se to podaří nejdříve, vyhrává a zastavuje hru. Ostatní hráči získávají pořadí podle počtu vlastních umístěných blešek.

Čára.

Chůdy na provázku. Základní škola Prachatice.

Čára

Hráči se postaví do jedné řady ve stejné vzdálenosti od čáry. Jednotlivě se snaží hodit knoflíkem na čáru. Vyhrává ten, jehož knoflík dopadl co nejblíže k čáře. Zapisuje se jednotlivé pořadí, po několika kolech (počet kol si určí hráči předem) se pořadí sčítají. Kdo má nejnižší počet (v pořadí) – vítězí.

Klackiáda

Hráči si stoupnou do kruhu. Jsou těsně vedle sebe, v pravé ruce drží klacek. Na znamení TEĎ! Pustí klacek doprava, a soused jej musí chytit dřív, než spadne na zem. Pokud hráč upustí klacek, musí se výměna klacků uskutečnit znovu. Pokud se všem podaří klacek chytit, postupují děti v kruhu o krůček vzad, kruh se postupně zvětšuje a hra pokračuje stejným způsobem. Čím je kruh větší, stává se hra obtížnější.

Klackiáda. Základní škola Prachatice.

Obíračka

Hrajeme ve dvojicích. Každý z hráčů má pět kuliček. Začíná první z hráčů, do dlaně zavře 1 až 5 kuliček. Protihráč hádá, kolik kuliček má v dlani. Pokud uhodne, odevzdává protihráč kuličky. Pokud řekne víc, musí vyrovnat rozdíl a protihráči dát zbývající kuličky. Pokud řekne méně, protihráč musí dát rozdíl. Vyhrává ten, kdo získá – obere druhého hráče o všechny kuličky.

Kuličky

Každý hráč si vybere pět kuliček jedné barvy. Všichni si stoupnou na čáru ve vzdálenosti cca 3 m od důlku. Každý z hráčů hází postupně (nebo všechny najednou) své kuličky co nejblíže důlku. Když se všichni vystřídají, určí se pořadí pro další hru. Kdo má kuličku nejblíže k důlku, začíná.

Každý cvrnká směrem do důlku. Pokud se trefí, pokračuje ve hře. Pokud mine důlek, pokračuje hráč, který je další v pořadí. Vyhrává ten, který dostane nejrychleji svoje kuličky do důlku.

Obíračka. Základní škola Prachatice.

Kuličky.

Špačci

Hráč si vybere hůl, špačka a odpalovací místo. Stoupne si bokem k předpokládanému místu dopadu špačka. Položí ho na zem před sebe špičkami směřujícími do stran (důležitý je pevný podklad – asfalt, dřevo…) Hůl uchopí oběma rukama za užší konec a snaží se trefit špačka na špičku. Pokud je zásah správný, špaček vyletí do vzduchu. Nyní je třeba ho holí trefit stejně jako míček baseballovou pálkou, aby letěl co nejdále.

Každý má libovolný počet pokusů po dobu pěti minut a vyhrává ten, jehož špaček doletí nejdále. Pro pokročilejší se nabízí varianta trefování na cíl.

Obruče

Hráč si vybere obruč a klacek. Obruč uchopí do levé ruky a klacek do ruky pravé (leváci obráceně). Obruč postaví na zem, levou rukou ji roztočí ve směru koulení. Když už se obruč koulí, klackem jí ze shora zvenku pomáhá – postrkuje – pohání směrem dopředu.

Každý má tři pokusy a vyhrává ten, komu se dokutálí nejdále. Jiná varianta je ztížit si trasu slalomem.

Káči

Hráč si vybere káču s provázkem. Celý provázek omotá kolem káči. Káču položí na zem a lehce ji dlaní ruky ze shora přidržuje. V druhé ruce drží provázek. Zatažením za provázek (aby se odmotal celý) roztočí káču. Později je možné soutěžit v tom, čí káča se vydrží točit nejdéle.

Obruče. Základní škola Prachatice.

Roztoč káču!

Už se točí! Základní škola Prachatice.

Drápky

Hráč si vybere pět kamínků. Čtyři rozloží před sebe na zem a dřepne si k nim. Pátý kamínek vyhodí do vzduchu a snaží se stejnou rukou jeden sebrat a následně chytit ten pátý. Pokud se mu to povede, získal ho a dá si ho na stranu. Může pokračovat dál. Opět jeden vyhodí další z rozložených.

Jestliže takto posbírá všechny čtyři, pokračuje ve sbírání po dvou / po třech / po čtyřech /. Vyhrává ten, kdo po dobu dvou minut získá nejvíce kamínků.

Přebíračka – přebírání provázku

Hraje dvojice. Jeden hráč si namotá na své ruce šňůru. Namotání začíná základním vzorem. Druhý se snaží ji přebrat na své ruce.

Přebírání má svůj řád, každý vzor se přebírá trochu jinak. Jakmile někdo přebírání pokazí, hra začíná znovu. (Skořepová, E.: Provázkové obrázky aneb přebírání. Grada, Praha 2014.)

Drápky. Základní škola Prachatice.

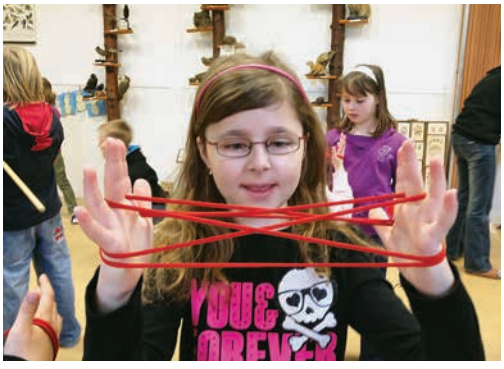

Přebíračka.

Hra na prstýnek (hra se zpěvem)

Děti stojí v kruhu a všichni se drží provázku či šňůry, na které je navlečen prsten.

Prstýnek si děti posílají při zpěvu této písně:

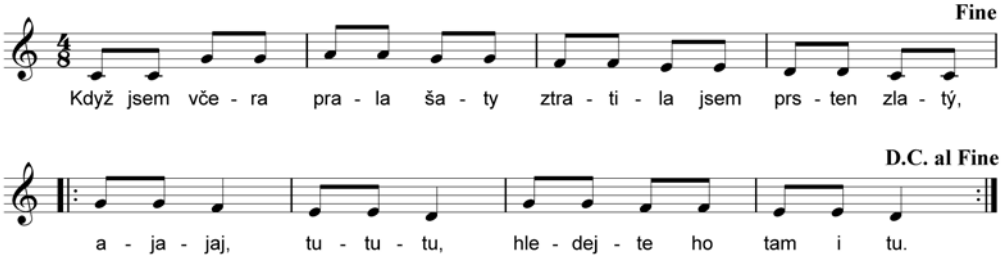

Když jsem včera prala šaty, ztratila jsem prsten zlatý,
Ajajaj tu tutu, hledejte ho tam i tu.
Stará sova povídala, že ho najde u Michala,
Ajajaj tu tutu, hledejte ho tam i tu.
Starý vrabec volal z trnky, že ho najde u Barunky.
Ajajaj tu tutu, hledejte ho tam i tu.

Po dozpívání se přestává prstýnek posílat. Hráč, který stojí uvnitř kruhu, říká:

„*Hledám, hledám prsten zlatý, povídali, že ho máš Ty*“– ukáže na toho, o kom si myslí, že má prstýnek schovaný v rukou. Pokud uhodne, mění si role. Pokud neuhádne, sleduje za zpěvu písně pohyb prstýnku znovu.

Hra na prstýnek. Základní škola Prachatice.

Bžunidlo (rezonanční knoflík)

Navlékneme dvoudírkový knoflík na režnou nit a spojíme uzlem. Konce nití přidržíme za okraje a knoflík je ve středu – uprostřed. Točíme před sebou jedním směrem tak dlouho až jsou nitě k sobě řádně zakroucené. Poté se pomalu ruce vzdalují a přibližují, knoflík na niti začíná rezonovat. (princip Jója)

Mlsná koza

Děti sedí v kruhu, určí si rozdavačku a kozu. Koza jde za dveře. Každé dítě otevře dlaně, zavře oči a rozdavačka všem nadělí – pustí do dlaní prstýnek. Jen jedno dítě jej však dostane.

Všichni mají dlaně sepnuté a zpívají: „*Mlsná kozo, pojď na zelí, máme sladký i kyselý*“. Koza přichází a hádá, kdo má prstýnek. O kom si myslí, že jej má, ruce hezky pohladí. Dlaně se otevřou. Pokud koza uhodne, mění se role tak, že koza si jde sednout mezi ostatní, rozdavač je kozou a jde za dveře, ten kdo má prstýnek je rozdavačem. Pokud koza neuhodne, hádá znovu, dokud prstýnek nenajde.

Létající křížek (znaménko plus)

Z pevného papíru nebo i z tenké folie vystřihneme křížek (nebo znaménko plus) velikosti 3 až 4 cm.

Ruku dáme v pěst, tak že palec ovine ukazováček, na ně posadíme křížek.

Rázným fouknutím se snažíme odfouknout křížek co nejdále. Komu se to podaří, je vítězem. Můžeme uspořádat i několik kol.

Jak žárští kluci hráli čampla při pasení krav

Dnes již zapomenutá hra kluků při pasení krav na obecním pastvišti, která učarovala dětem v Žáru na Prachaticku před 75 lety, se nazývala čampl. Pro tuto hru byla využívána rovinatější část pastviny Zadní dráhy, za Bůzerovkou, na které vyčníval se země vhodně zaoblený kámen s malou prohlubní na vrcholu.

Kluci v maximálním počtu čtyř si vybudovali v půlkruhu přibližně 3m od vyčnívajícího kamene důlky pro svá stanoviště. Vzdálenost mezi nimi byla asi 1,5 m. Pátý kluk dělal stavěče čampla. Čampl byl dřevěný váleček o průměru asi 4 cm, délce 10 cm a jeho vrchol byl zašpičatělý. Stavěl se nastojato na kámen. Každý účastník hry byl vybaven 70 cm dlouhou rovnou holí a měl za úkol vodorovně hozenou holí zasáhnout dřevěného čampla tak, aby jeho hůl neletěla příliš daleko. Hůl se nechala ležet a čampl se postavil pro dalšího hráče. Jakmile poslední kluk odpálil holí čampla, všichni běželi pro své hole a co nejrychleji se museli vrátit na svá místa. Stavěč měl zase rychle doběhnout pro dřevěného čampla, udeřit s ním o kámen a pokud možno zaujmout dosud prázdné místo některého hráče, který se opozdil, protože měl svou hůlku hozenou příliš daleko. Ten, kdo měl své místo již obsazené, se musel ujmout stavění čampla.

Stávalo se, že kluci byli zaujati hrou natolik, že přestali dávat pozor na volně se pasoucí krávy, které se pomíchaly a pustily se do sebe. Začaly trkat a zaklesnuté rohama se navzájem přetlačovaly. Bylo nebezpečí, že si některá kráva roh ulomí nebo si přivodí zranění. To by si pasáček doma pěkně odskákal.

Doba hraní čampla byla na podzim, kdy okolní travnatá plocha rozkvetla fialovými květy hořečku mnohotvárného českého (Gentianellapraecoxsubsp. bohemika).

Bůzerovka (Pozorovka) je lesnatý vrch kupovitého tvaru nad západním okrajem obce Žár. Podle kroniky obce Žár Bůzerovka slula prvotně Pozorovka, bývala tu pozorovací hlídka a snad i malé hradiště. Tehdy loupeživí národové v menších nebo větších oddílech vkližovali se do sousední země, aby kradli a loupili. Proto byli v krajině na vyšších horách hlídky, a když nepřítele zpozorovaly, dávaly o tom dalším hradištím znamení, nejvíce ohni. Panství Volyňské zakládalo v okolí vesnice, aby tu mělo klid ke strážení a práci ve svých lesích. Žár v hlídkové službě se svou Bůzerovkou mělo první úlohu. Službu vykonávali poddaní. Asi 150 m od Bůzerovky se nachází Stražovka. V dřívějších dobách na Stražovce bydlela stráž na ochranu území před vpády nepřátel. Stražovka je také pomístní jméno malé louky a lesa severně od obce Žár. U jihovýchodního okraje Stražovky stojí vztyčený kámen Hapalík (zkamenělý pastýř).

Místní příběh s pravidly hry Čampl (od pana Bohuslava Nauše získala Růžena Vinciková.)

Poznáš, kdo jsem? Rodičovská schůzka na téma: Jak si dříve děti hrály. Základní škola Prachatice.

C.2 O hře

„Člověk si hraje odjakživa, dobrovolně a rád.

Od narození až do smrti je hráčem velké hry s názvem život“. [27]

Co je to hra

Dětský svět a svět dospělých se v mnohém zásadně odlišuje. Existují však činnosti a zábavy, které tato prostředí propojují. Příkladem sdílené aktivity dětí a dospělých je hra.

Hra je fenomén doprovázející každého jedince po celý jeho život. Podle dříve přijímaného názoru byly hry pouze dětskými aktivitami. V současnosti je již toto pojetí považované za zastaralé. V moderní globalizované společnosti zastávají hry stále významnější postavení. Děti i dospělí věnují těmto aktivitám podstatnou část svého volného času. Hra proto představuje zábavu a volnočasovou aktivitu sdílenou napříč generacemi. Nás bude ovšem zajímat především hra dětí a pro děti.

Přístupů a různých úhlů pohledu na dětské hry existuje mnoho. Dané aktivity totiž nabývají nejen velmi rozmanitých podob, ale také jsou realizovány v pestré řadě různých prostředí – ve škole, doma, zájmových kroužcích, venku apod. Z toho důvodu existuje řada rozdílných definic her. Herní aktivitu lze vymezit jako „*dobrovolnou činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím jiného bytí než je všední život*“[28]. Toto pojetí zdůrazňuje především existenci pravidel, aspekt dobrovolnosti a vnitřní motivace hráčů, kteří se herní aktivitě věnují proto, že je hra baví. Příkladem jiného přístupu je hledisko vývojové psychologie, jež ve své optice definuje hru jako „*základní činnost dítěte raného dětství a významný prostředek celkového psychického vývoje, je to přirozený projev aktivity dítěte*“[29].K vymezení dětských her je možné přistupovat také z pedagogického hlediska. V tomto případě je definice hry následovná: „*Forma činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – je vůdčím typem činnosti. Hra má řadu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický*“[30]. Pedagogická definice her vyzvedává především bohaté spektrum využití her, které se v období předškolního věku významně podílí na vývoji dítěte v oblasti učení, poznávání, motivace atd.

Z různých pojetí her je možné vyvodit jejich nejpodstatnější znaky. Dětskou hru lze tedy definovat jako činnost bytostně svobodnou, vydělenou z každodenního života, nejistou, neproduktivní, podřízenou pravidlům a také fiktivní, protože je součástí specifického vědomí určité alternativní reality.[31]

Propojení her s antropologií a kulturou

Otázkou her se zabývají různé vědní obory – např. pedagogika, psychologie, sociologie a v neposlední řadě také antropologie a etnografie. Právě etnografie, folkloristika a antropo-

27 Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002, str. 9.
28 Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002, str. 13.
29 Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002, str. 14.
30 Průcha, J. – Walterová, E. – Mareš, J.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 2009, str. 92.
31 Klusák, M. – Kučera, M.: Dětské hry – games. Karolinum, Praha 2010, str. 29–30.

logie byly těmi vědními obory, které se jako první začaly zkoumáním her zabývat. Prvními hrami vůbec byly pravděpodobně lovecké a později válečné soutěže, které měly především taktický a strategický charakter. Ve své době plnily především rituální funkci. K výzkumnému zájmu o oblast her vedlo přesvědčení, že hry „*v sobě zachovávají památku na archaické pohanské zvyky, obyčeje a rituály*“[32]. Tento předpoklad umožnil porozumět skutečnosti, že hry jsou velmi úzce propojeny s kulturou a vývojem společnosti. Je možné říci, že podoba her zrcadlí stav společnosti. Dětské hry se stejně jako jiné kulturní jevy proměňují v závislosti na změnách sociálního kontextu, ve kterém jsou realizovány.[33] Svým způsobem se jedná o obousměrný proces. Proto se i hry zpětně významně podílí na obrazu kultury.

V současnosti jsou hry považovány za všelidské aktivity, které jsou praktikovány napříč různými kulturami. Panuje představa, že jsou součástí žité společnosti od samého počátku lidstva. Janeček (2010) dětské hry pojímá jako prvek „*kolektivní spontánní každodennosti*“[34]. Je tedy možné tvrdit, že dětská hra představuje živelnou složku lidové kultury. Z toho důvodu se aktuální formy her neustále utvářejí a přizpůsobují současné podobě společnosti. Kultura dětí spodobněná ve formě dětských her odráží kulturu dospělých.

Dětské hry v současnosti

Podoba dětských her prošla historicky výraznou transformací. Jak ale zdůrazňují Schauerová a Maňáková (2011), přestože došlo k proměně her a herního repertoáru dětí, potřeba dětí hrát si se nezměnila. Je stálá.

Změny formy, charakteru a funkce her souvisí především s proměnou životních a místních podmínek, životní úrovně a technickým pokrokem doby. Lze říci, že vzhledem k stále rychlejšímu technickému pokroku se i proměna dětských her značně urychlila.

Témata i obsah dětských her prošel rovněž významnou transformací. Z repertoáru dětských her vymizela například témata spojená s křesťanstvím a sezónnost vycházející ze zemědělské kultury, protože tato problematika je současnými dětmi již těžko uchopitelná. Naopak nově přibyla sociální, mediální a technická témata, která v hrách dříve nebyla. Autoři zabývající se studiem dětských her se neshodují v otázce, zda došlo v průběhu vývoje k zúžení a omezení dětského herního repertoáru nebo naopak jeho rozšíření. Názor, že se rozmanitost dětských her spíše utlumila, reprezentuje například Horehleď (2010). Tvrdí, že nejčastěji se mezi dětmi realizují hry jako je fotbal nebo hokej nebo případně akční forma hry na honěnou, při které jsou děti vyzbrojeny maketami zbraní. V těchto případech je realizace her významně ovlivněna počítačovými hrami a akčními filmy. Autor své kritické stanovisko vyjádřil následovně: „*Dnešní hry jsou ovlivněny moderní „počítačovou“ dobou, postrádající veškerou poetiku her v letech minulých, kolektivní pojetí her v přírodě je vytlačováno individuálním domácím přístupem ke hře*“[35]. Opačný přístup, podle kterého se herní repertoár dětí v rámci posledních sta let významně rozšířil, prezentuje Janeček (2010). Zdůrazňuje především skutečnost, že dětské hry konzervativně nelpí pouze na „tradici“, ale naopak aktivně přijímají ty nejaktuálnější podněty vycházející ze současné společnosti a kultury. Díky tomu je inventář dětských her během posledních sta let neustále obnovován a potažmo rozšiřován.[36]

32 Janeček, P.: Game over? Aktuální témata domácího etnologického studia dětské hry. Národopisná revue 3, 2010, str. 155–158, 155–156.
33 Bittnerová, D. : Tendence ve vývoji dětských her divadelního charakteru. Národopisná revue 3, 2010, str. 162–168.
34 Janeček, P.: Game over? Aktuální témata domácího etnologického studia dětské hry. Národopisná revue 3, 2010, str. 155–158, 157.
35 Horehleď, P.: Proměny her strážnických dětí v uplynulém čtvrtstoletí. Národopisná revue 3, 2010, str. 214–215.
36 Janeček, P.: Game over? Aktuální témata domácího etnologického studia dětské hry. Národopisná revue 3, 2010, str. 155–158. (Janeček, 2010, str. 157).

Mezi důležité charakteristiky dnešních her patří významná redukce hraní si venku. Jít tzv. „na lítačku“ představuje pro soudobou generaci dětí téměř zapomenutý pojem. Jen výjimečně lze v současné době zahlédnout skupinu dětí hrající si na hřišti mezi domy, ať již ve městě nebo na vesnici. Mezi pravděpodobné důvody patří strach rodičů o bezpečnost dětí a konkurence jiných činností. Děti tak často mají pouze omezený čas na volnočasové aktivity. Z této skutečnosti vyplývá, že děti se kolektivním hrám věnují především ve školních družinách nebo zájmových kroužcích, tedy v bezpečných a dozorovaných prostředích, kde mají pouze omezenou svobodu hrát si podle svého.

Současným trendem v dětských hrách je také postupné omezování jejich genderového dělení. Mnoho dětských her tak již není striktně rozlišeno na dívčí a chlapecké, ale jsou praktikovány bez závislosti na pohlaví.[37]

Typologie dětských her

Dětských her je téměř nepřeberné množství, a proto je možné je klasifikovat mnoha různými způsoby. Zásadní je tedy kritérium dělení. Tímto kritériem může být v podstatě cokoli – věk, prostředí, téma, potřebné pomůcky, rozvíjené dovednosti apod. V případě prostředí lze hry dělit na **venkovní** (např. kuličky, špačci, obruče) a **realizované uvnitř** (např. blechy). S využitím kritéria potřebných pomůcek je možné dětské hry rozdělit na hry **s pomůckami** (např. přebírání provázků, čára) a **bez pomůcek** (např. hra na honěnou, tichá pošta).

Příkladem typologie dětských her je dělení české etnoložky 20. století Olgy Hrabalové, která hry třídí do osmi oblastí, a to na hry **pohybové, klidné, hádankové, pozornostní, výtvarně tvořivé, vodní, na sněhu a na ledě** a **s náčiním**. Daná klasifikace vychází především z obsahového, tématického kritéria. Zásadní je, čím je herní aktivita vyplněna, jakými typy činností jsou děti zabaveny a jaké je hlavní téma jejich her. Podstatně jednodušší a přehlednější typologií je dělení dětských her z pedagogického hlediska. V tomto případě se hry třídí do dvou základních skupin na **hry tvořivé a hry s pravidly**. Pro tvořivé hry je charakteristická naprostá svoboda a spontaneita dítěte, která se projevují tím, že ono samo určuje námět i průběh hry. Naproti tomu hry s pravidly mají pevně danou strukturu zajišťující průběh i znaky herní aktivity.[38]

Pedagogické hledisko dětských her

Dětská hra zastává v oblasti pedagogických věd významné postavení. Hry v sobě totiž mají nesporný výchovný potenciál. A právě z toho důvodu bývají různé formy dětských her využívány ve školách a jiných výchovných a vzdělávacích institucích. V tomto pojetí představuje hra jeden ze základních prostředků při výchově a vzdělávání dětí i dospělých.

Pro děti znamená hraní v prvé řadě zábavu a radost. Díky hrám však zároveň získávají kamarády, nové zkušenosti, poučení a dovednosti. V průběhu hry se dítě nejen seznamuje, ale také řeší situace, se kterými se pravděpodobně v určité podobě setká také mimo bezpečné hranice herních aktivit. Dále se učí vnitřní kázni, zvládat konfliktní situace (např. při strategických hrách), ustát výhru i prohru, rychle se rozhodovat, nést zodpovědnost za svá rozhodnutí a také se spolehnout samo na sebe. Díky tomu je pro dítě hraní zároveň zdrojem sebepoznání.[39] Mimo jiné je dětská hra také součástí tzv. zážitkové pedagogiky, která dětem umožňuje prožívat nové zkušenosti. Tyto zážitky následně tvoří určitý základ pro jejich potenciální osobnostní proměnu.

37 Bittnerová, D.: Tendence ve vývoji dětských her divadelního charakteru. Národopisná revue 3, 2010, str. 162–168.
38 Poláková, J.: Hry a hračky romských dětí. Národopisná revue 3, 2010, str. 172–176.
39 Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002, str. 9–10.

Dětské hry jsou z mnoha důvodů zásadní také pro učitele. Velmi důležitým aspektem hry je totiž skutečnost, že se při ní dítě svobodně projevuje, což umožňuje rodičům, pedagogům i vychovatelům dítě lépe poznat a tudíž s ním i lépe, efektivněji pracovat. Hra je proto některými pedagogy chápána jako tzv. „svět v malém". Děti se totiž v průběhu hry „odhalují" a jednají na základě zvnitřněných principů a pravidel, přičemž je pravděpodobné, že podle nich budou jednat i v reálném světě. Například je možné předpokládat, že pokud bude dítě dodržovat pravidla hry, bude i ve skutečném životě jednat podle jistých mravních principů. Z tohoto úhlu pohledu funguje dětská hra také jako prostředek mravní výchovy.

Jan Amos Komenský označil hru jako „metodu libou". Tímto označením zachytil podstatu toho, proč si děti hrají. Děti totiž hraní baví, a tudíž si s danou aktivitou pojí libé, příjemné pocity. Částečně i díky skutečnosti, že se děti věnují hraní s takovým zápalem a chutí, je hra u pedagogů obvykle velmi oblíbená. Mnohdy tedy doplňuje jejich výchovné úsilí. Dětská hra pro učitele představuje důležitý didaktický prostředek. V neposlední řadě je diagnostickým nástrojem, protože v ní dítě prozrazuje svůj charakter.[40] Z výše uvedených důvodů je hra hojně využívaným výchovným a vzdělávacím prostředkem, který pedagogům umožňuje „bezbolestně" rozvíjet výchovné záměry.

V prostředí současných škol se objevují především dvě kategorie her. Do první z nich patří **dramatické hry**, které jsou součástí dramatické výchovy. Cílem této skupiny her je rozvoj dětské tvořivosti, fantazie, slovního projevu, sebepoznání a spolupráce. Druhou kategorii školních her představují **didaktické hry.** Pedagogický slovník vymezuje didaktickou hru následovně: „*Analogie spontánní činnosti dětí, která sleduje (pro žáky ne vždy zjevným způsobem) didaktické cíle. ... Její předností je stimulační náboj, neboť probouzí zájem, zvyšuje angažovanost žáků na prováděných činnostech, podněcuje jejich tvořivost, spontaneitu, spolupráci i soutěživost, nutí je využívat různých poznatků a dovedností, zapojovat životní zkušenosti*"[41]. Řada pedagogů užívá didaktické hry jako metodu pro vysvětlení nezáživné učební látky nebo k procvičení a přezkoušení nabytých vědomostí či dovedností žáků.

Použitá literatura

Bittnerová, D.: Tendence ve vývoji dětských her divadelního charakteru. Národopisná revue 3, 2010, str. 162–168.

Činčera, J.: Práce s hrou: pro profesionály. Grada, Praha 2007.

Horehleď, P.: Proměny her strážnických dětí v uplynulém čtvrtstoletí. Národopisná revue 3, 2010, str. 214–215.

Janeček, P.: Game over? Aktuální témata domácího etnologického studia dětské hry. Národopisná revue 3, 2010, str. 155–158.

Klusák, M. – Kučera, M.: Dětské hry – games. Karolinum, Praha 2010.

Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002.

Poláková, J.: Hry a hračky romských dětí. Národopisná revue 3, 2010, str. 172–176.

Průcha, J. – Walterová, E. – Mareš, J.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 2009.

Schauerová, A. – Maňáková, M.: Generační proměny dětské hry. Národopisná revue 1, 2011, str. 53–55.

40 Němec, J.: Od prožívání k požitkářství. Paido, Brno 2002, str. 9–12.
41 Průcha, J. – Walterová, E. – Mareš, J.: Pedagogický slovník. Portál, Praha 2009, str. 51.

D PŘÍLOHY

D.1 Roční plány (ukázky)

Projekt T A D Y J S M E D O M A

plán práce 5. ročníku v Krmelíně

Měsíc	Aktivita, akce	Předmět, místo
ZÁŘÍ	1. Vlastivědná vycházka obcí Krmelín (památná a významná místa v obci, jejich příběhy a legendy, místa „osobního uvědomění – tady jsem doma, tady je mi dobře, zachycení fotoaparátem) 23. 9. 2. Zakreslení trasy vycházky do plánu obce, značení významných míst 3. Vypisování jmen ulic, slohová práce o vzniku jejich názvů 4. Měření délky ulic, počítání délky trasy	Vlastivěda celodenní akce Vlastivěda Jazyk český Matematika
ŘÍJEN	1. Beseda s místní kronikářkou (vznik a historie obce, znak obce, čím se v minulosti v obci živili, dobové fotografie – jak se oblékali) 6. 10. 2. Beseda s vysloužilou paní učitelkou a místním umělcem – malířem (historie školství, stará škola, pomůcky, předměty, řád, hry dětí. Malíř věnoval škole obraz nejstarší školy) 14. 10.	Vlastivěda Jazyk český Výtvarná v.
LISTOPAD	1. Jarmark řemesel (5. 11.) (prohlédnutí a vyzkoušení si starých řemesel, výroba tradičních lidových podzimních ozdob z přírodnin,prodej) 2. Schůzka s rodiči a podání informací o projektu, vytvoření informační nástěnky (22. 11. – 15.00) 3. Z babiččiny kuchyně (sběr jednoduchých starých receptů, jejich prezentace, ukázka ručně psané kuchařky z roku 1920, oblíbené jídlo prarodičů) 4. Vytváření kroniky projektu	sál hostince Na Benátkách odpoledne ve třídě JČ – sloh

PROSINEC	1. Mikulášská obchůzka (5. 12.) (obchůzka školy v tradičních kostýmech, povídání o tom, co dříve dostávaly děti) 2. Obchůzka Lucek po škole (13. 12.) (seznámení s tradicí obchůzky) 3. Poslech CD Lašské vánoce a osvojení si místní koledy „Vinšujem vam štěsti, zdravi“ 4. Vánoční dílny (spolu s rodiči i prarodiči výroba tradičních ozdob z papíru a přírodních materiálů-svícny, ozdoby na stromeček) 5. Vánoční jarmark s besídkou (20. 12.) (prodej výrobků, vánoční koledování) 6. Vánoční těšení ve třídě (22. 12.) (povídání si o tradici Vánoc, provozování zvyků, podělení malými dárečky, degustace cukroví, zpívání koled, poslech CD Lašské vánoce – CM Ondřejnica	škola HV odpoledne ve třídě odpoledne v jídelně a v sále školy dopoledne ve třídě
LEDEN	1. Anketa pro prarodiče „Čím se bavili v zimních měsících (hry : Ovečky, Krepsle, místní pověsti, oblíbená pohádka, knížka) 2. Literární a výtvarné zpracování pověsti 3. Tanec a píseň „Buděmy se točit Mazura“ (zjisti, kde se dříve konaly bály a jak to na nich vypadalo) 4. Vytváření kroniky projektu	JČ VV HV
ÚNOR	1. Výroba tradičních masopustních masek 2. Dotazník pro prarodiče (držel se v Krmelíně Masopust, jestli ano, jak probíhal) 3. Masopust ve škole (14. 2.) (vystoupení tanečního kroužku, masopustní rej v sále školy – všechny třídy) 5. Vytváření kroniky projektu	VV JČ HV
BŘEZEN	1. Výroba „ Mařeny“ 2. Osvojení písně „ Mařeno, zla ženo“ 3. Beseda v knihovně s autory knihy „Pověsti a legendy Moravy a Slezska“ - manželé Poláškovi (zaměřeno na místní pověsti, přespání v knihovně, 16. 3.) 4. Vynášení Mařeny (23. 3., všichni) 5. Vytváření mapy regionu Lašska 6. Vernisáž – Helena Salichová (spisovatelka, malířka, sběratelka lidových písní našeho regionu, vystoupení folklórního souboru Malá Ondřejnica) 7. Vytváření kroniky projektu	VV HV podvečer knihovna PČ odpoledne chodba a sál školy

D.

DUBEN	1. Anketa pro prarodiče (Oblíbené jarní hry venku, osvojení si některých z nich – písemné zachycení pravidel) 2. Hra „ Hra na prstynek“ a „Na vodnika“ 3. Osvojení písně „Dyž sem včera prala šaty“ (tanec) 4. Povídání si o původu jarních obyčejů 5. Malování kraslic, pletení tatarů 6. Vytváření kroniky projektu	JČ HV PČ PČ
KVĚTEN	1. „Po zarostlem chodničku Leoše Janáčka“ (procházka z Hukvald do Kozlovic, návštěva muzea – život původního obyvatelstva) 2. Osvojení tance „Holka Modrooka“ 3. Sestavování programu do Strážnice	dopoledne Hukvaldy Kozlovice HV PČ
ČERVEN	1. Příprava triček do Strážnice 2. Trénování programu s názvem „Běži to v potoku“ 3. Účast na MFF Strážnice 2012 (21.–22. 6.)	VV HV Strážnice

Plán práce 2O13/2014 ZŠ a MŠ Dolní Rožínka, 2. a 3. tř.

ZÁŘÍ

	realizace ve třídě	realizace v předmětu	spolupráce
• **Vyhlášení projektu:** - Co je to doma? – myšlenková mapa - Náplň projektu – diskuse ve skupinách • Třídní schůzka s rodiči – cíl, obsah projektu, formy práce, spolupráce s rodiči, prarodiči (9. 9.)	2., 3. 2., 3.	PRV	 rodiče (pra-)
• **Doma u rodičů** - Kdo jsem, čí jsem, náš dům - Kde mám kořeny – vytvoření rodokmenu - Vytvoření a vyhodnocení dotazníku pro rodiče a prarodiče – kde se narodili, jak bydleli, mapa ČR	2., 3. 2., 3. 3.	VV PRV ČJ, PRV	 rodiče (pra-)
• Život našich prarodičů – návštěva Městského muzea v Bystřici nad Pernštejnem	2., 3.	PRV, PČ	muzeum

ŘÍJEN

• **Doma v obci** - Moje cesta do školy – popis - Kam chodili/jezdili do školy rodiče, prarodiče – vytvoření a vyhodnocení dotazníku - Pověsti z našich obcí, informace o obcích, starostové, kroniky obcí - Smírčí kameny – vycházka	 2. 2. 3. 2., 3.	 ČJ ČJ ČJ, PRV TV	 rodiče (pra-) OÚ
• **Doma na Horácku** - Výklad s ukázkami – členové souboru ze 4. a 5. tř. pro 2. a 3. třídu (kroje, tance, hry, písně, fotky z vystoupení na Veselém Kopci) - Nácvik horácké lidové písně Já mám pole samej kámen	2., 3. 2., 3.	HV, TV HV	soubor
• Téma **Devatero kvítí:** - názvy kytek ve jménech, příjmeních, místních názvech obcí - Devatero podzimních květin – herbář - Miss jeřabinka – využití kytek k výzdobě kostýmu, pojmenování soutěžících	 2., 3. 2., 3. 2., 3.	 ČJ, PRV VV VV, PČ, ČJ	 rodiče (pra-) 1. ,4. , 5. tř.

D.

LISTOPAD

• **Doma se zvířátky** - Moje oblíbené zvířátko - Domácí zvířata našich rodičů a prarodičů – vytvoření a vyhodnocení dotazníku - Domácí zvířata v písničkách, říkankách a básničkách - Domácí zvířata v písničkách, říkankách a básničkách rodičů a prarodičů – vytvoření a vyhodnocení dotazníku - Nácvik písně nebo říkadla – dle výsledků dotazníku - Výrobek – z podzimních plodin	2. 3. 2., 3. 2. 2., 3. 2., 3.	ČJ ČJ ČJ, HV ČJ HV PČ	 rodiče (pra-) rodiče (pra-)
• Téma **Devatero kvítí:** - Léčivé byliny – beseda s lékárnicí nebo bylinářkou - Knihy o bylinách – výstavka - Vaření bylinkového čaje	2., 3. 2., 3.	PRV ČJ PČ	Lékárnice /bylinářka
• **Když doma stůněme** - Kašel, rýma – co nám pomáhá, čím se léčili rodiče a prarodiče – rodinné recepty z bylin – „kuchařka“	2., 3.	ČJ, PRV	rodiče (pra-)

PROSINEC

• **Doma voní Vánoce** - Jak se těšíme a připravujeme na Vánoce – anketa - Pečeme a zdobíme perníčky - Lidový výrobek – svícínek - Nácvik horácké koledy Já jsem malá panenka - Půjdem spolu do Betléma – vystoupení žáků 1.–4. tř. u lidového betléma, stylové oblečení	 2., 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3.	 ČJ PČ PČ HV HV	 lektor rodiče (pra-) vedení školy soubor

LEDEN

• **Domov a zapomenuté zvyky** - tříkrálové věštění - trnková větvička	 2., 3. 2., 3.	 ČJ PČ	 1. tř. rodiče (pra-)
• **Domov a škola – přípravy na vysvědčení** - Škola dnes a včera – výstavka učebnic, pomůcek, vysvědčení - Historie naší školy, zaniklých škol v okolních obcích – obecní kroniky – beseda - Přípravy na vyučování, známky, poznámky, tresty? – vytvoření a vyhodnocení dotazníku	 2., 3. 2., 3. 3.	 ČJ, PRV ČJ, PRV ČJ	 rodiče (pra-) OÚ, ŘZŠv.v., U v.v. rodiče (pra-)

ÚNOR

• **Zimní sporty u nás doma** - Jak, kde, v jakém oblečení a s jakými sportovními potřebami se sportovalo a sportuje – výstavka : srovnání sportovních potřeb dříve a dnes	2., 3.	ČJ, TV	rodiče (pra-) muzeum
• **Udržujeme lidové zvyky – masopust** - Výroba kostýmů - Nácvik písně horácké lidové písně Už je toho masopustu namále - Masopustní průvod	 2., 3. 2., 3. 2., 3.	 PČ HV 	 soubor MŠ

BŘEZEN

• **Kdo u nás zná pranostiky** - Vytvoření kvízu pro starší spolužáky, rodiče a prarodiče, vyhodnocení	3.	ČJ	žáci 4.–9.tř. rodiče (pra-)
• Téma **Devatero kvítí:** - Říkanky, písničky o květinách - Květiny v písničkách našich rodičů a prarodičů – vytvoření a vyhodnocení dotazníku - Výrobek – využití raznic květin zapůjčených muzeem - Devatero jarních květin – herbář - Co se u nás selo a sázelo, seje a sází na polích – zjišťování informací - Dopis do Mělníka, Prachatic – co se u nich seje - Koláž – semínka - píseň, tanec Čížečku, čížečku	 2., 3. 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3.	 HV ČJ PČ, VV PRV ČJ ČJ VV HV, TV	 rodiče (pra-) muzeum rodiče (pra-) ZŠ Mě, Pr

DUBEN

• Jak si doma hrajeme - Jak jsme si hráli; hraní her, vyhodnocení - Hrajeme hry našich babiček a dědečků	 2., 3. 2., 3.	 ČJ TV, PRV	 rodiče (pra-) Prarodiče (p. Kulka)
• **Udržujeme jarní lidové zvyky** - Velikonoce dříve a dnes – pletení pomlázek, zdobení kraslic – srovnat odlišné regiony - Návštěva velikonoční výstavy v Rožné - Velikonoční koledy z Horácka - Vynášení smrtky – horácká lidová píseň Smrt, smrt ukrutná	 2., 3. 2., 3. 2., 3. 2., 3.	 PČ, PRV PČ, PRV ČJ, HV HV	 lektoři p.Stejskal p.Chovan- číková rodiče (pra-)
• **Příprava vystoupení ve Strážnici** na téma ***Devatero kvítí:*** - Výroba triček - Nácvik pásma do Strážnice	 2., 3. 2., 3.	 VV HV,TV	 Rada rodičů soubor

D.

KVĚTEN

• **Udržujeme jarní lidové zvyky** - Čištění studánky, - Horácká lidová píseň Vím já o studánce - Pálení čarodějnic – vytvoření a vyhodnocení dotazníku	2., 3. 2., 3. 2., 3.	PČ HV ČJ	soubor rodiče (pra-)
• Téma **Devatero kvítí:** - Nácvik pásma do Strážnice - Prezentace pásma na školní akademii	2., 3. 2., 3.	HV, TV,	rodiče (pra-)

ČERVEN

• Téma **Devatero kvítí:** - Devatero letních květin – herbář - Výrobek – voňavý polštářek	2., 3. 2., 3.	PRV,PČ, PČ, VV	
• **Už víme, kde jsme doma** - Vyhodnocení projektu – vytvoření dotazníku pro děti, rodiče, prarodiče, vedení školy - Příprava výstavky a vystoupení do Strážnice - Vystoupení ve Strážnici	2., 3. 2., 3. 2., 3.	ČJ,PRV VV, PČ,HV	rodiče (pra-)

D.2 Výzva

NÁRODNÍ ÚSTAV LIDOVÉ KULTURY

TADY JSME DOMA regionální folklor do školy

Národní ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice

Národní ústav lidové kultury ve Strážnici a

Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici

vyzývají základní školy k účasti na programu s názvem

Tady jsme doma – Regionální folklor do školy

Smyslem programu je přiblížit dětem život předků, jak je obsažen v tradiční lidové kultuře obce, v níž žijí, případně v nejbližším regionu.

Předpokládáme, že děti budou s pomocí učitele na základě vyučovacího projektu vyhledávat informace o práci, bydlení, kultuře – pověstech, písních, říkadlech, hrách a tancích svých předků. O své práci povedou záznamy, které na závěr předloží. Budou rovněž schopny naučit jiné děti dětské hře (případně písni, tanci), které během projektu objevily a naučily se jí. (O některých nejvýznamnějších výsledcích své práce mohou také informovat formou nástěnky.)

Co nabízíme:

Odbornou pomoc folkloristy při vytváření vyučovacího projektu.

Zajištění účasti třídy, která projekt prováděla, (proplacení cesty a pobytu) na Mezinárodním folklorním festivalu ve Strážnici.

Pro třídu se tak nabízí neobvyklá forma školního výletu: Zúčastní se konkrétního dětského pořadu na vybraném festivalovém pódiu, zúčastní se připravených dětských zábavných programů, mohou navštívit areál skanzenu i výstavy v Zámku. Především však získají nové kamarády, pro něž se tradiční lidová kultura stala již dříve zábavou i poučením.

Třída získá diplom Národního ústavu lidové kultury o účasti v projektu.

Na základě této výzvy se prosím přihlaste e-mailem na adresu NÚLK.

Ediční poznámky

Při realizaci projektu Tady jsme doma – Regionální folklor do školy jsme poznali zajímavou pedagogicky tvůrčí práci učitelů, kteří se na projektu podílejí. Jsou to většinou učitelky, které s folklorem přišly již dříve do kontaktu, případně se udržování tradic lidové kultury věnují ve volném čase. Současně jsme se setkali s učitelkami či učiteli, kteří o náš projekt projevili zájem, ale neznalost problematiky, zvláště neznalost folkloru je od spoluúčasti odradila. Právě tato zkušenost vedla k vytvoření manuálu pro učitele. Publikaci vydává Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, který je také garantem projektu Tady jsme doma – Regionální folklor do školy.

Pro náš záměr, vytvořit pro učitele zdroj nápadů pro práci s folklorem ve výuce žáků mladšího školního věku, jsme zvolili čtyři základní tematické oblasti: zvykosloví – zaměřili jsme se na jarní obyčeje, dále rodinné zvykosloví – zvláště narození dítěte a jeho místo v rodině, třetím tématem je řemeslo – přibližuje práci a dovednosti našich předků a konečně jsme zvolili oblast dětem nejbližší, tedy hru. Autorky všechna témata ověřily v praxi, tj. ve vyučování.

Na autorském zpracování uvedených témat se podílejí zkušené učitelky, které i v našem projektu projevily vynalézavost a pedagogický um. Pracují v různých místech České republiky, což znamená, že působí v různých folklorních regionech: Prachaticko, Mělnicko, Těšínsko a moravské Horácko. Proto jejich práce přinášejí folklorní materiál především z jejich regionu, ale při využití ve vyučování se nevyhýbají ani jiným oblastem. Tento přístup považujeme pro školní práci jako optimální, proto jsme na předložených verzích z hlediska volby folklorního materiálu nic neměnili.

Autorkám jsme záměrně nekladli žádné vymezující hranice a ponechali jsme jen na nich, jak, tj. v jaké šíři téma zpracují, ke kterému věku dětí se budou obracet. Na jednotlivých zpracováních je proto také zřejmý pedagogický rukopis každé z autorek. Formálně sjednocujícím materiálem jsou jen úvodní didaktické informace o vyučovacím cíli, o zaměření k vybraným kompetencím, k navrhované délce jednotlivých částí projektu atd. Každé téma se realizuje jednak v menších aktivitách, jednak formou projektového dne. Každá část tématu přináší seznam podkladů pro učitele a na závěr tématu je jejich konkrétní podoba, tj. notové zápisy k písním, popisy tanců, pracovní listy, pracovní návody atp. U každého tématu je rovněž připojen seznam podkladů pro učitele i seznam doporučené a použité literatury, z níž autorky té které části čerpaly. Proto již neuvádíme souhrnně seznam použité literatury na závěr. Učitelkám či učitelům, tj. čtenářům předkládané knížky, se tak nabízí možnost pracovat s daným materiálem přímo ve vyučování, případně ho tvořivě obměňovat.

Alena Schauerová, leden 2015

Alena Schauerová, Magdalena Maňáková

Regionální folklor do škol

manuál pro učitele

Vydal Národní ústav lidové kultury, Strážnice 2015
Odpovědný redaktor: PhDr. Jan Krist
Editorka: PhDr. Alena Schauerová
Výtvarný návrh obálky a grafické řešení publikace: Magdalena Říčná
Sazba, příprava tiskových podkladů: Metoda spol. s r. o. Brno
Tisk: Tiskárna Helbich, a.s.
Neprodejné
Náklad: 500 ks

Národní ústav lidové kultury Strážnice
ISBN:
© NÚLK, Strážnice 2015